

Møde for lukkede dører, Stortinget 12. juli 1907

Møde for lukkede dører i Stortinget
den 12. juli 1907 kl. 10.00.

Præsident: C. Berner.

Dagsorden:

1. Indstilling fra militærkomiteen angaaende anvendelse af det ved Stortingets beslutning af 26de april 1906 afsatte beløb - kr. 1 076 000,00 (tillæg 7 til indst. S. X).

14. Referat.

Mødet sattes for lukkede døre.

Præsidenten: Jeg foreslaar, at behandlingen af den første sag paa kartet paa grund af sagens beskaffenhed foregaar for lukkede døre.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Efter forslag af præsidenten besluttedes derefter enstemmig: Regjeringens medlemmer gives adgang til forhandlingerne for lukkede døre.

Sag nr. 1.

Indstilling fra militærkomiteen angaaende anvendelse af det ved Stortingets beslutning af 26de april 1906 afsatte beløb - kr. 1 076 000,00 (tillæg 7 til indst. S. X).

Sagen i dens almindelighed undergaves debat.

Egede-Nissen: Det vil være forstaaeligt, at mit principale standpunkt i denne sag maa være dette, at jeg ikke paa nogen maade vil være med at bygge flere fæstninger. Jeg mener, at ikke mindst efter det, vi har oplevet, bør man ikke nu kaste flere penge bort til at bygge fæstninger. Men selv om jeg ikke havde denne principale opfatning, mener jeg dog, at man for tiden ikke maa gaa hen og bygge videre paa den basis, som er lagt ved den kongelige proposition. Alle militærkomiteens medlemmer er nemlig af den opfatning, at denne proposition er i høi grad mangelfuldt forberedt. Denne proposition er saa fuld af motstridende meninger, den fremholder fra autoriteterne saa afvigende meninger, at det vil, forekommer det mig i hvert fald, være fuldstændig umuligt at bygge noget paa den grund. Jeg skal bare pege paa en saadan bemærkning som den, der findes aftrykt i komiteens indstilling paa side 29. "Forsvarsdepartementet har i stortingsproposition nr. 109 henledet --- (Referentens merknad i manuskriptet: Kontoret negter at udlevere indstillingen.) --- en uforholdsmæssig stor del af landets

stridskræfter." Naar den mand, der i det kritiske øieblik har ansvaret for vor arme, er af den mening, da spør jeg, om det er forsvarligt af denne forsamling da at gaa hen og bygge flere fæstninger? Er denne forsamling og departementet i saadan modstrid med denne i armeen høitstaaende mands mening, da maa vel dette enten være et udslag af, at denne mands opfatning lider af saadanne brøst, at han ikke kan blive staaende, eller, hvis det ikke er tilfældet, maa man dog vel følge det raad, som gives af denne mand, der vel skulde være militæretatens største autoritet. Jeg ser rigtignok, at han derefter siger, at han bestemt maa fraraade, at der anlægges flere befæstninger end de, hvortil der kan skaffes skyts fra de nedlagte grænsefæstninger. Men selv med denne tilføielse mener jeg dog, at den kommanderende generals udtalelse er af den art, at man ikke bør bygge flere fæstninger. Thi hvad har han udtalt? Han har sagt, at disse fæstninger ikke har kunnet hindre fiendens fremtrængen, men han har ogsaa sagt, at fæstninger binder en uforholdsmæssig stor del af landets stridskræfter, og da spør jeg: hvad er da rigtigst; at anvende de kanoner og taarne, som vi har, eller at udsætte sig for de ulemper, som vi opnaar ved at bygge fæstninger? Hvis kommanderende generals mening er rigtig, kan der ikke være tvil om, at vi da bør sige: lad saa heller disse kanoner foreløbig ligge, og lad os følge den kommanderende generals raad. Naar man ser denne sag ud fra den opfatning, som efter hvad jeg har bragt i erfaring, den kommanderende general ingenlunde staar alene med, men om hvilken mening en stor del af ialfald infanteriets og kavalleriets officerer staar enige - jeg tager ikke da med de infanteriofficerer, der har gennemgaaet generalstaben, og som, ligesom min ærede komitekollega hr. Aavatsmark og sagens ordfører, formodentlig deler generalstabschefens mening i denne sag, men en stor del i hvert fald af infanteriets og kavalleriets officerer, visselig ogsaa af feltartilleriets officerer, deler den opfatning, som er gjort gjældende af kommanderende general - naar man ser sagen saaledes, da maa jeg spørge, om det er rimeligt at man, naar man har liggende en proposition, som militærkomiteen har hugget sønder og sammen, nu, under saa uklare forhold, gaar til denne sags behandling? Jeg tror det neppe. Nu vil naturligvis mine komitekolleger, dhrr Strengehagen og Aavatsmark, sige, at det er merkeligt, at jeg ikke skal ønske, at man gjør galskaber og sligt, for at faa belyst militarismens uhyrligheder. Jeg mener desuagtet, at jeg maa have ret til ved siden af min principale opfatning at hævde en sliig opfatning som den, jeg her gjør gjældende, at man da ialfald ikke, naar saa store autoriteter er imod, gaar hen og disponerer statens penge i saadanne øiemed. Hvis man nu ser igjennem hele denne sag, saa vil man se, at for Ofotens vedkommende har de militære autoriteter været i høi grad uenige. Efterat man har gjort generalstabsbefaringer, hvorefter der før 1905 var paa det klareste godtgjort, at der ikke med fordel kunde

anlægges andre fæstninger omkring Narviktrakterne, end ved Kjelsund, har desuagtet den kommanderende general, som altsaa principalt har den opfatning, som jeg først har paapeget, givet sig til at foreslaa en hel del fæstninger, tildels uhyre kostbare anlæg, som af distriktskommandoen der oppe har faaet den mest knusende kritik. Dernæst er der foreslaaet endel andre fæstninger nærmere Narvik, omkring Rombaksbotten. Men alle disse forslag, selv de, hvortil departementet har givet sin tilslutning, er af militærkomiteen enstemmig kuldkastet, og man har anmodet regjeringen om paany at udrede sagen paa den basis, som er optrukken af marineautoriteterne, og som har faaet tilslutning af distriktskommandoen og af den norske generalstab. Det forekommer mig, at den medfart, propositionen har faaet i dette stykke, maa være saa knusende for de militære autoriteter og for departementet, at jeg ikke kan tænke mig muligheden af andet end, at hvis det havde været en krigsminister, der havde været militær, saa maatte han have gjort dette til kabinetsspørsmaal. Det fordrer jeg naturligvis ikke, at den civile forsvarsminister skal gjøre, for jeg antager, at han har skrevet under, støttende sig til de militære myndigheder, som har forelagt ham denne sag, og jeg havde nær sagt - hvis han ikke havde havt min opfatning, - hvad andet skulde den ærede forsvarsminister gjøre? Men det tror jeg nok, man kan være forvissat om, at det var ikke nogen militær forsvarsminister, der for sin honnørs skyld kunde fundet sig i militærkomiteens afgjørelse, i hvert fald for Ofotafsnittets vedkommende; for departementets mening er jo helt og holdent desavoueret af militærkomiteen. Jeg forstaar ikke for Ofotafsnittets vedkommende andet end, at det rimeligste maatte være, at hele den sag blev undergivet fornyet behandling og blir sammenarbejdet med den organisation, som vel desværre, faar jeg sige, for det afsnits vedkommende ogsaa skal udvides slik, at man deroppe faar den samme vernepligt, som man har sydpaa; og for de andre afsnits vedkommende har militærkomiteen jo for Trondhjemsafsnittets vedkommende kun gaaet med paa under visse forudsætninger det ene af de foreslaaede anlæg. Jeg har desværre ikke i detaljerne studeret kommanderende generals udtalelser om disse ting her; men for Trondhjemsafsnittets vedkommende har der vel i hvert fald ikke tidligere været nogen synderlige skanser eller saadanne forsvarsforanstaltninger, saa for det afsnits vedkommende gjælder vel muligens ikke de udtalelser, som er givne af den kommanderende general i proposition nr. 109. Men ogsaa de samme mangler ved fæstningerne eller sperreforterne, som gjør sig gjældende i sin almindelighed, maa vel ogsaa kunne optrækkes for disse fortens og disse befæstningsanlægs vedkommende. Man ser ogsaa, at militærkomiteen ikke der har kunnet gaa med paa de fæstningsgallerier, som har været foreslaaet i propositionen. Ogsaa der har militærkomiteen sagt, at dette vil vi for tiden ikke havde udtalt os om; man har fundet den del meget for lidet forberedt til, at denne

forsamling kunde gaa med paa den. Saavidt jeg har opfattet komiteen, har man jo endog ment, at det var noget helt ukjendt og uprøvet, som man ikke uden lang tids observation vilde kunne gaa med paa. Og endelig for Sarpsborgsafsnittets vedkommende ved man jo, at der er saa stridende meninger om, hvordan den sydlige del af vort land skal forsvares, og der ved man jo, hvordan der ikke alene er foreslaaet af fæstningsartilleriet f.eks. fæstninger ved Sarpsborg, men ogsaa ved Fossum; men der er ogsaa nedsat en kommission, som er kommen til det resultat, at Horten skal befæstes for adskillige millioner. Men naar det er tilfældet, da spørger jeg, om det er mening i, at denne forsamling river denne plan løs i forskjellige stykker og gaar hen og tager kun et lidet led af det hele? Det maa da være forsvarligere og rigtigere, at denne forsamling faar sig det hele udredet i sin sammenhæng, saa at man kan faa se, hvad der er vigtigst og hvad, der er mindre vigtigt og hvad man helst bør gjøre med de smaa midler, som vort land kan afsætte til saadanne øiemed. Ogsaa der har militærkomiteen i høi grad reduceret det forelæg, som er gjort fra departementet; man har jo der kun gaaet med paa to af de foreslaaede fæstninger. Forøvrigt har man dikteret departementet, hvad man ønsker at faa bedre udredet. Men det forekommer mig, at det havde været et endnu rigtigere standpunkt af militærkomiteen - nu ræsonnerer jeg altsaa helt ud fra en militær opfatning - at man saa alle disse afsnit i sin sammenhæng. Departementet har ikke gjort det, generalstaben har beklaget sig over, at den ikke har faaet anledning til at gjøre det, Forsvarskommissionen, som blev nedsat og som skulde udrede spørgsmaalet om Sarpsborgafsnittet, beklager, at den ikke har faaet slige oplysninger, at den kunde udrede sagen saa alsidig og godt, som det lod sig gjøre. Men da spørger jeg, om ikke disse sager, selv seet fra et forsvarsstandpunkt, staar sig paa at vente og blive videre udredet?

Nu kommer jo desuden det moment med, som man absolut maa tage op til betragtning, naar man taler om befæstningen af Sarpsborgafsnittet, at der blandt de militære autoriteter har gjort sig meget modstridende betragtninger gjældende med hensyn til, hvilken vegt man skal tillægge den neutrale zone. Af denne forsamling har dog et stort flertal gaaet med paa den neutrale zone, idet den har ment, at man derved fik, vistnok en fæstningsfri zone, men tillige en angrebsfri zone. Det er jo her i salen i 1905 gjort paa det mest bestemte gjældende, det var jo det, regjeringen og hr. Berner og formodentlig ogsaa hr. Benjamin Vogt var saa stolte af at man havde faaet idet man fra først af fra norsk side havde forlangt en fæstningsfri zone, men disse store mænd havde faaet ind, at det ogsaa skulde være en angrebsfri zone. Men jeg spørger, om der er nogen mening i, at den regjering, som er saa stolt af dette værk, saa gaar hen og siger, at denne saa priste fæstningsfrie og angrebsfrie zone duer

ikke til noenting? Vi maa alligevel anlægge fæstninger indenfor denne zone.

Statsminister Michelsen: Det har aldrig regjeringen sagt.

Egede-Nissen: Hr. statsminister Michelsen siger, at det har regjeringen aldrig sagt. Jeg vil bede statsministeren læse om igjen statsraad Løvlands tale i 1905. Han vil nok da maatte erkjende, at det har været sagt. Nu heder det vistnok, at disse fæstninger, som skal anlægges ved Sarpsborg, ikke i særlig grad er beregnet paa, at man tror, at den neutrale zone vilde blive krænket. En fiende kan gaa iland i Skjebergkilen, landsætte tropper og dirigere dem op mod Sarpsborg og paa denne maade omgaa den neutrale zone. Men har man den opfatning, vil man ialfald ikke faa medhold hos vore marineautoriteter, og da mener jeg, at det faar ogsaa forelægges for denne forsamling. Hvad mener marineautoriteterne om dette? Jeg siger, jeg tror ikke, man faar medhold hos marineautoriteter, og jeg har grund til at tro dette, efter hvad militærkomiteens sjømilitære medlem, kommandørkaptein Eidem, i militærkomiteen derom har udtalt. Han har ment, og han mener at støtte sig til alle de forbindelser, han har inden marineautoriteter, at der ikke vil være tale om, at nogen fiendtlig flaaede vil gjøre et saadant eksperiment som det at landsætte en operationshær dernede. Han mener, at det er en saa risikabel basis, at militære autoriteter stempler den kommanderende generals supposition om dette, jeg vil ikke sige som nonsens, men som noget, der i ringe grad er tænkeligt. Men da spørger jeg: hvis det er utænkeligt eller paa det nærmeste utænkeligt, at en fiende kan gjøre en sliig landgang i Skjebergkilen eller paa et andet sted dernede, og den neutrale zone er angrebsfri, hvorfor skulde vi da gaa hen og anlægge nye fæstninger, efter hvad vi tidligere har seet? Jeg for min part mener i ethvert fald, at selv om man kan se dette ogsaa udfra et forsvarssyn, vil det være meget forsvarligt, at man undlader at træffe videre dispositioner i disse egne.

Der kunde være mange detaljer, som man burde komme tilbage til kanske under den specielle debat. Det er mange absurditeter, som militærkomiteen har fæstet sig ved. Men jeg vil ikke nu under den almindelige debat optage Stortingets tid dermed. Jeg vil kun henvise til den konklusion eller til det forslag til beslutning, som jeg har tilladt mig at gjøre, og som er indtaget i indstillingen paa side 29. Det vil naturligvis mod den - "Sagen tages ikke under behandling, og det til nye fæstninger afsatte beløb kr. 1 076 000,00 tages til indtægt for statskassen" - gjøres den indvending: hvorfor tage disse penge tilbage nu? Det er bedre at lade dem staa der, saa man kan have dem at ty til, om der senere skulde blive tale om videre befæstninger. Men i det aar, som man nu gjennemlever, hvor man ikke mener at have raad til at nedsætte sukkertolden, og hvor jo budgettet er

sprængt derved, at man har bevilget kr. 1 200 000 mere, end der var foreslaaet af regjeringen, var det vel ingen skade, tvertimod, ganske heldigt, om man fik til indtægt for statskassen den million, som der her er tale om. Jeg vil foreløbig indskrænke mig hertil.

Konow: Jeg vilde gjerne høre, hvorledes statsministeren stiller sig til at det af militærkomiteen fremsatte forslag, til indstillingen i det hele taget. Departementets udtalelser er jo der underkastet en noksaa stærk kritik. Det vilde være af interesse at høre, hvorledes den nuværende forsvarsminister stiller sig hertil. Det havde jo været bedre - jeg vil ikke benegte det - om man havde havt en sagkyndig forsvarsminister i salen. Men jeg antager, at statsministeren gennem behandlingen i forsvarsdepartementet er sat istand til at besvare ialfald det spørgsmaal, hvorledes han stiller sig til militærkomiteens indstilling i det hele taget.

Statsminister Michelsen: Det er mig en overordentlig stor tilfredsstillelse at høre, at jeg nu er blevet en saa stor autoritet i hr. Konows øine, at han ønsker at høre min personlige udtalelse om disse rent militære spørgsmaal. Jeg skal i saa stor udstrækning som mulig imødekomme hans ønske, idet jeg ikke tviler paa, at han vil sætte pris paa mine personlige militære meninger, og at han vil indrette sit standpunkt derefter. Som hr. Konow og forsamlingen meget godt ved, er denne proposition fremlagt i statsraad samme dag, som den tidligere forsvarsminister, statsraad Olsson, fik afsked. Hr. Olssøns afsked hænger sammen med forskjellige omstændigheder, ogsaa med den, at han i en sag, som efter regjeringens mening havde den største politiske betydning, befæstningen af Fossumafsnittet, indtog et principielt afvigende standpunkt fra regjeringens øvrige medlemmer. I fæstningsartilleriets og generalstabens forelæg var det, som bekjendt, vistnok forudsat, at Stortinget iaar ikke skulde gaa til videre bevilgninger i det væsentlige end det, som her er foreslaaet i den kongelige proposition. Men samtidig skulde Stortinget slaa fast, at det var nødvendigt at gaa videre og ogsaa befæste det saakaldte Fossumafsnit. Den sidste opfatning kunde regjeringens øvrige medlemmer ikke tiltræde. Her var nemlig for os et politisk moment tilstede, som havde den allerstørste betydning. Vi for vor part, d.v.s. regjeringens øvrige medlemmer, mener nemlig, at vistnok vil vi selvfølgelig yde vor medvirkning til ethvert krav, som er nødvendigt for fædrelandets forsvar, som det udfra vore forudsætninger er vor pligt at holde i fuld orden; men vi kunde ikke gaa med paa i princippet at tiltræde et forslag om at lægge en befæstning op imod den neutrale zone, fordi vi mener, vi i den neutrale zone har et forsvarsmiddel, som helt ud opveier nogle nye fæstningsanlæg der. Vi mener endvidere at dette er et konsekvent udslag af hele vor politik, og at man fra norsk side ikke bør begynde med at drage den neutrale

zones effektivitet i tvil. Særlig vilde en saadan tvil være meget inkonsekvent af denne regjering og af det flertall i Stortinget, som sammen med os har etableret den neutrale zone. Vi kan under ingen omstændighed underkjende vor egen gjerning. Vi for vor part fastholder nemlig fremdeles vor opfatning om den neutrale zones effektivitet, til trods for hvad der er udtalt fra militære kredse og til trods for den inden større militære kredse raadende opinion. Og vi mener, at zonens effektivitet vil vokse med hvert aar, som gaar. Jeg ved, at der her i forsamlingen har været og formodentlig fremdeles er delte meninger herom. Men jeg ved ogsaa, at udenfor Norges grænser er i alle politiske kredse den opfatning den almindelige, at det fra den norske regjering og det norske stortings side var et rigtigt træk at faa denne zone etableret ved Karlstad-overenskomsten. Og alle, som tror paa folkerettens voxende fremskridt i international politik i den nærmeste fremtid er enige om at for hvert aar, som gaar, vil foranstaltninger af den natur som den neutrale zone bidrage til at sikre forsvaret for de smaa lande, ganske anderledes effektivt, end noget fæstningsbelte vil gjøre. Det er ud fra denne betragtning, at regjeringen for sit vedkommende har fundet, at den ikke kunde gaa med paa at anbefale, at vi nu gav os til at befæste den neutrale zone og derved i gjerning gav det bedste bevis for, at vi ikke selv længere havde nogen tro paa dens effektivitet.

Med hensyn til den rent militære side af denne sag vil jeg alene henvise til, hvad der er udtalt i de forskjellige betænkninger, som her foreligger. Det er sandt, saavel hvad der er udtalt i komiteens indstilling som af andre, at der inden de militære autoriteter raader adskillig tvil om, hvad der i denne sag er det hensigtsmæssigste med hensyn til detaljordninger. Departementet har troet at burde tage det standpunkt, som ud fra dets forudsætning var det rigtige. Den er i det væsentlige blevet opretholdt af militærkomiteen. Den indstiller paa alt i propositionen, hvorom alle sagkyndige er enige, og optager intet nyt. Jeg er ikke enig med den ærede repræsentant fra Finmarksbyerne, hr. Egede-Nissen i, at militærkomiteens indstilling er en underkjendelse af propositionen. Jeg vil henstille til komiteens formand og dens ordfører, at udtale sig om, hvorvidt det er meningen; for det indtryk har jeg i hvert fald ikke faaet ved at læse indstillingen, og jeg skulde ønske at høre udtalelser ogsaa fra andet hold end netop hr. Egede-Nissens om den side af sagen.

Om selve indstillingen vil jeg endnu kun gjøre en enkelt bemærkning. Den angaar den anke, som i indstillingen er fremkommet over, at generalstabskommissionens udtalelser er æsket paa et tidspunkt, som lader det se ud, som det var meningen, at den paa en maade skulde øve kritik over generalstabschefens udtalelser i denne sag. Dette er en misforstaaelse. Jeg vil forøvrigt i forbigaaende gjøre

den almindelige bemærkning, at det forekommer mig, at denne indstilling aander meget sterkt af generalstaben. Man faar et levende indtryk af, at det er en generalstabsofficer, som har været den ledende aand ved denne indstillings affattelse. Jeg har selvfølgelig intet at invende imod, at en generalstabsofficer anser generalstaben for den betydeligste faktor i vor militære organisation; men den er ikke den eneste, og den faar finde sig i, at andre meningsberettigede organisationer inden armeen har sin mening i disse spørsmåal. Naar den ærede forfatter anker over, at generalstabskommissionens udtalelser er indhentet efterat generalstabschefens udtalelser forelaa, og at dette er til skade for de disciplinære forhold i armeen, saa vil jeg bemærke, at ligesaa lidt som dette har været meningen, ligesaa lidt er den ærede forfatter berettiget til at fremstille dette paa den maade. Thi sagen er den, at departementet og departementets forrige chef gikk ud fra som givet, at naar denne sag blev oversendt generalstaben til indhentelse af dens erklæring, saa vilde generalstabens chef give ogsaa generalstabskommissionen anledning til at udtale sig om sagen. Først efter at generalstabschefens erklæring foreligger, viser det sig imidlertid, at generalstabschefen slet ikke har fundet det nødvendigt at konferere med generalstabskommissionen. Han har kun konfereret med et enkelt medlem af generalstabskommissionen, nemlig kapt. Holtfodt. Men generalstabskommissionens øvrige medlemmer har han sat ganske ud af betragtning og holdt ganske udenfor. Da departementets daværende chef erfarede dette, fandt han, at det til sagens belysning var rigtigst, at ogsaa generalstabskommissionens erklæring blev indhentet. Saaledes hænger dette sammen, og der er da efter min mening ikke nogensomhelst grund til i den anledning at anke over departementets eller den forhenværende forsvarsministers behandling af denne sag. Skal nogen anke rettes i denne sag, maa den rettes mod generalstabschefen, ikke mod nogen anden. Det forholder sig heller ikke saa, at generalstabschefens erklæring er forelagt generalstabskommissionen til udtalelse. Generalstabschefens erklæringer blev ikke oversendt generalstabskommissionen, men generalstabskommissionen blev æsket en udtalelse om sagen i almindelighed paa basis af de øvrige foreliggende dokumenter. Dette mener jeg var departementets pligt, og det indeholder intet, hvorover den ærede generalstab efter min mening paa nogen maade behøver at føle sig stødt.

Hvis hr. Konow ønsker videre oplysninger, vil jeg gjerne faa dem specificeret, saa skal jeg forsøge saa langt min evne rækker, at imødekomme hans ønsker.

Ivar Aavatsmark (komiteens ordfører): I anledning af de udtalelser, som komiteens medlem hr. Egede-Nissen kom med, vil jeg som komiteens ordfører gjøre opmærksom paa, at de staar helt og holdent for hans egen regning. Den kritik

over forberedelsen af denne sag, som komiteens flertal har fundet sig beføiet til at komme med, er givet i indstillingen, og hvad der staar, fastholder naturligvis komiteen i et og alt. Jeg fik imidlertid det indtryk af statsministeren, at han vilde forsøge at forsvare den maade, hvorpaa denne sag er behandlet. Det tror jeg, ingen af komiteens medlemmer kan gjøre. Men fra at forsvare den og til at rette saa voldsomme anklager, som hr. Egede-Nissen gjorde, er et langt stykke. Naar vi i komiteen har anket over forberedelsen og sagens behandling, saa gjælder det specielt den maade, hvorpaa departementet har æsket de forskjellige underordnede, militære autoriteters udtalelser, det begrænsede omraade, som er givet hver enkelt, istedetfor at hver enkelt militær autoritet skulde have faaet behandlet sagen i sin helhed og videre den kommanderende generals forhold til denne sag. Jeg tror ikke, at den ærede statsminister vil forsvare den kommanderende generals handlemaade i denne sag. Det er jo saa, at skal militærkomiteen kunne danne sig en begrundet mening om denne sag, saa maa der foreligge udtalelser fra alle militære autoriteter opover saaledes, at hvad de overordnede autoriteter udtaler er bygget paa de underordnedes udtalelser. Naar man ser, at en udtalelse af generalstabens af 15 februar 1906, en lang, meget indgaaende og særdeles vidtløftig udredning oversendes dagen efter af kommanderende general til departementet, uden at kommanderende general med et ord nævner generalstabens udtalelser, hvorledes kan saa militærkomiteen have nogen mening om, hvilke motiver der har bevirket, at kommanderende general har fraveget generalstabens udtalelse. Jeg vil, som sagt, fremholde, at forberedelsen har været mangelfuld, og at der er meget at udsætte paa den, men det, vi har fundet at burde udsætte, har fundet udtryk i indstillingen og udover, hvad der staar, tror jeg, ingen af komiteens medlemmer vil finde yderligere at anke. Hr. Egede-Nissen talte en del om befæstninger i sin almindelighed. Jeg skal ikke inklade mig videre paa det. Naar hr. Egede-Nissen lod til at være meget indviet i hvad armeens officerer ønskede og vilde, specielt hvad officererne i generalstabens mente, saa kjender jeg ikke til, at der i saa henseende er nogen stor difference mellem officererne. Der kan naturligvis være meningsforskjel, men at de skilles ad vaabenvis, det kjender jeg ikke til. Det spark, hr. Egede-Nissen forøvrigt gav til generalstabens, skal jeg ikke inklade mig paa. I anledning af den ærede statsministers udtalelse om den neutrale zone og dens betydning, at den opveiede mange fæstningsanlæg, vil jeg sige, at ingen skulde ønske det mere end jeg. Jeg skal ikke udtale mig videre om dette, men kun sige, at det iallefald ikke er den almindelige opfatning inden armeen; men det vilde jo være meget ønskelig, om den opfatning blev mere gjældende, hvis det da forholder sig saa, som statsministeren nu forsikrede os, og faar armeen et evident bevis for, at det forholder sig saa, saa tror jeg ogsaa, at armeens officerer vil slaa

sig til ro; men indtil saa sker, tror jeg ikke, at der bliver samstemmighed om dette viktige spørsmål. Den ærede statsminister udtalte sig om generalstabskommissionens nedsættelse, og sagde i den forbindelse, at han havde et meget sterkt indtryk af, at denne indstilling aandede af generalstabsofficerer. Det er militærkomiteens flertal, 8 medlemmer, som har afgivet denne indstilling, det er ikke nogen enkelt mand, og naar statsministeren videre sagde, at det var forsvarsministerens pligt at foranledige generalstabskommissionen nedsat, saa burde statsministeren vide, at i generalstabsplanen staar udtrykkelig, at generalstabskommissionen er et organ, som staar til generalstabschefens raadighed, og som han nedsætter i de tilfælde, hvor han finder det nødvendigt. Da generalstabschefen fik "fæstningssagen" oversendt, fandt han det ikke fornødent at spørge sine underordnede. (Generalstabskommissionen bestaar ikke af generaler, som de fleste tror, den bestaar af en del oberstløjtnanter og en del kapteiner af generalstaben.) Generalstabschefen afgav sin betænkning paa grundlag af alle foreliggende udtalelser og sendte den til kommanderende general. Men saa er sandsynligvis forholdet dette, at der er en enkelt, som vil komme vedkommende tillivs, og derfor agiterer paa høiere hold og siger: Lad generalstabskommissionen faa sagen til behandling, saa vil den muligens i sin udtalelse desavuere generalstabschefens standpunkt. Og saa lader saavel departementschefen som kommanderende general sig bruge til at give ordre til nedsættelse af denne kommission. Enten enig eller uenig i selve spørgsmålet om skytsets anbringelse saa har dette med generalstabskommissionens nedsættelse inden alle militære kredse vakt forargelse, og jeg tror ikke, at den ærede statsminister vil eller kan forsvare en saadan handlemaade. Den ærede statsminister sagde, at var der nogen, som var at laste, saa var det generalstabschefen. For hvad? Papirene ligger her, de staar til raadighed. Jeg tror ikke, der kan rettes nogen anke mod ham. Skulde man rette nogen anke mod ham, maatte det være, fordi han har været altfor loyal. Det maa vel alle være enige i, at skal man finde sig i, at ogsaa de underordnede bliver sat til at criticere ens eget arbejde, naar man staar i den stilling som en generalstabschef gjør, saa synes jeg det gaar vel vidt, og derfor har komiteen enstemmig fundet at burde paatale den slags foreteelser. Forøvrig skal jeg om indstillingen i dens almindelighed gjentage, at de anker, komiteen har fundet at burde rette, har den gjort. Yderligere anker har jeg ikke at anføre.

Egede-Nissen: Jeg antager, at den ærede forsvarsminister har faaet besked. Han er henvist til komiteens indstilling, og hvis ikke jeg er aldeles ude af stand til at forstaa norsk, kan ikke jeg forstaa andet end, at komiteens indstilling paa 3 punkter nær i et og alt har desavoueret forsvarsministerens mening; det kan da

ingen benegte. Jeg opfordrer den ærede formand til at benegte det, hvis han kan. Jeg tror det ikke. Jeg forstaar ikke, at folk ikke kan blive lei af at snakke om min sagkyndighed eller ikkesagkyndighed. Det er saa besynderlig, at jeg ikke kan faa lov til at snakke om ting i forsamlingen, jeg som alle andre; de faar gribe mig i mine feil og dokumentere min mangel paa forstand i sagen. Indtil det sker, afviser jeg enhver paastand om mangel paa sagkyndighed.

I det uddrag, som er gjort af propositionen og i de med propositionen følgende dokumenter findes der angaaende Ofotafsnittet følgende: "Der skulde placeres et permanent anlæg ---(ikke utfyldt av referenten) --- innordnes 2 blokkhuse med hver sine 8,4 cm kanoner." Om disse foranstaltninger, som er bragt i forslag af forsvarsdepartementet, siger komiteen om Aalborgfjeldet, efter at den først har kriticeret forskjellige andre ting: "Det punkt, hvorved man til slut er bleven staaende, Aalborgfjeldet ---(ikke utfyldt av referenten) --- efter en udført sprængning muliggjøres." Endvidere heder det:

"Som uddrag af generalstabsøvelserne af Narvikpartiets chef ---(ikke utfyldt av referenten) --- tages i ryggen ogsaa af en over ---(ikke utfyldt av referenten) --- vand indtrængende styrke." Saa henvises tillige til, hvad der ved den tidligere generalstabsøvelse er bleven konstateret, at der ikke med fordel kan opkastes permanente befæstninger, og at det i det hele taget er vanskelig for en styrke at holde sig paa disse trakte, som der her er tale om. Der henvises ligeledes til distriktskommandoen, der har udtalt en sterk kritik over dette. Saa siger komiteen til slut, at den ikke vil gaa med paa noget af det, som departementet har bragt i forslag, men at den stiller til disposition 330.000 kroner for at anvendes ikke til befæstninger paa de steder, hvor departementet har bragt det i forslag; men til befæstning af Kjellesund og til opmudring af det sund og til anlæg af forskjellige befæstninger der. Jeg spørger, om nogen komite mere kan desavouere et forslag end der er gjort i dette tilfælde. Jeg forstaar det ihvertfald ikke, og hvis den ærede formand og ærede ordfører vil være sandheden tro, saa maa de give mig medhold i dette. Det er jo klart, at hvis man havde været enig med departementet, havde komiteens 8 medlemmer sagt: Vær saa artig her er 330000 kroner, anlæg dette. Men saa langt fra at være enig i dette, siger komiteen: nei, forsvaret skal ikke baseres der; men det skal anlægges ude i Kjellesund, og 330.000 kr skal anvendes, efter at det projekt er udredet, og efter at det paany er forelagt Stortinget. Og det samme, som er tilfældet med dette afsnit, er ogsaa tilfældet for det ene punkts vedkommende i Trøndelagen; der har man udtrykkelig sagt, at man ikke kan knæsætte principet om fæstningsgallerier, før dette er prøvet, og man paapeger tillige, hvor løsagtig departementet har taget denne sag, idet at først kommer der en og foreslaar fæstningsgallerier under den forudsætning, at der skal

være saa og saa store kanoner, og saa kommer derefter departementet og siger: nei, de skal have fæstningsgallerier; men de skal desuagtet anvende meget større kanoner. Dette fæstede komiteen sig specielt ved, og den siger, at denne sag er ikke saa forberedt, at vi for tiden kan gaa med paa den, og saa blev der tale om nye udredninger og nye forelæg for Stortinget. Jeg skal indrømme, at her er der en mindre grad af desavouering, for her siger man, at departementet har ret med hensyn til de steder, hvor man tænker at anlægge befæstninger; men ogsaa her har man fundet sagen saa mangelfuldt forberedt, at man ikke har troet at burde anbefale Stortinget for tiden at gaa med paa det. Og naar vi saa kommer til Sarpsborgafsnittet, er det den samme desavouering, som paa flere punkter har ogsaa der gjort sig gjældende, saa jeg tror derfor ikke, at man med grund kan sige, at ikke komiteen bestemt og paa afgjørende punkter har desavoueret departementet. Jeg tror ogsaa, at det virkelig var den almindelige opfatning i komiteen, at saa var tilfælde. Der er dem, som underhaanden har sagt: hvorfor forlanger man ikke af den civile forsvarsminister, at han skulde gjøre kabinetsspørsmål paa dette, ligesaa vel som man vilde fordret det af en militær? Ja, det er ikke min opgave at lave ministerkriser, i ethvertfald ikke paa dette punkt her. For hvis vi paa dette punkt her skulde danne ny regjering, vilde det kanske blive en, som vilde have endnu flere kanoner, endnu flere fæstninger, og det er da ikke jeg saa hidsig efter, det kan enhver forstaa. Men hvis der er andre, som har lyst til at give den ærede forsvarsminister et mistillidsvotum paa dette, saa gjerne for mig. Den ærede ordfører siger, at jeg har sparket til generalstaben - ingenlunde. Jeg har paataalt den merkelige uoverensstemmelse i opfatningerne mellem den kommanderende general og generalstaben; men jeg tror ikke, jeg paa nogen maade har gjort det - det har ialfald ikke været min hensigt paa nogen maade at give generalstaben noget spark. Jeg har tvertimod det indtryk af generalstabschefen - jeg kjender ham et lidet gran og jeg har seet hans forelæg - at der vist ikke fra militært standpunkt er nogen grund til at sparke til ham. Det eneste kunde være, naar man har sagt: "Nu skal du udarbejde nye befæstninger paa grundlag af, at du faar saa og saa mange kanoner af de og de slags", at han har ladet sig nøie med det. Det har denne loyale mand givet sig til at gjøre. Havde jeg været generalstabschef, saa tror jeg, at jeg i saa tilfælde vilde have sagt: Det kan jeg ikke indlade mig paa. Hvis jeg skal udarbejde en plan over befæstningerne, vil jeg ikke have noget saadant begrænset mandat. Jeg vil udrede det hele, se det altsammen i sin sammenhæng. Men jeg kjender jo til dette - der er vel saadanne disciplinære forhold i armeen, at en stakkels mand ikke tør gjøre det; for da bliver han vel anseet som illoyal, som manglende omhu og klarhed - hvad de heder disse militære udtryk. Derimod forekommer det mig, at der var en anden mand i denne forsamling, som gav sine kolleger et vældigt

mistillidsvotum, han fortalte baade om koterier og forsøg paa at dolke hverandre baade forfra og bagfra. Han fortalte om, at naar der var misnøie paa det ene hold, løb de til den kommanderende general og sagde: Sæt os ind i generalstaben, saa skal vi dolke generalstaben, og saa skal vi faa igjennem, hvad Dere vil. Det var andre boller, det, hr. præsident! Men det kan godt være, at de forhold, som den ærede ordfører gav udtryk for, var de sande. I saa tilfælde maa jeg jo naturligvis for forsvarrets skyld beklage det meget; men som jeg saa ofte har sagt, disse militære greier er istand til at demoralisere svært mange mennesker. Jeg tror, at den opfatning, som jeg gav udtryk for i mit første foredrag, at militærkomiteen - jeg vil ikke sige i alt væsentligt, men i meget væsentlige punkter - har desavoueret forsvarsdepartementet, er helt ud korrekt.

Bratlie (komiteens formand): Naar vi, som er medlemmer af militærkomiteen, alle paa en enkelt undtagelse nær, har sluttet os om den foreliggende indstilling uden at optage nogen dissens, saa er det en selvfølge, at det er rigtigt, at vi ogsaa alle er ansvarlige for, hvad der staar i indstillingen; men heller ikke for mere. Det er ligesaa selvfølgeligt efter min mening, at formen for indstillingen - hvad der ogsaa ligefrem fremgaar af Stortingets reglement - i det væsentlige maa tilskrives komiteens ordfører, komiteens ordfører vil jo altid have den afgjørende indflydelse med hensyn til mindre væsentlige bemærkninger, som er gjort om den ene eller den anden ting. Komiteens ordfører, som har læst hele den vidtløftige pakke af dokumenter, som vi har faaet, igjennem, er kommet til det resultat, - hvad der ogsaa stemmer med det indtryk jeg har faaet ved den anledning, jeg har havt til at se paa sagen, - at der her kunde have været forelagt en mere samlet og i enkelte henseender mere oversigtlig fremstilling, hvilket ikke lidet vilde have lettet os behandlingen i komiteen. Derfor har komiteens ordfører gjort endel bemærkninger angaaende behandlingsmaaden, ikke for at det skulde opfattes som nogen nærgaaende personlig kritik mod nogen - det har komiteens ordfører i komiteen bestemt reserveret sig mod, og det har vi andre været enige i - men for, som det staar i indstillingen, at naar denne sag kommer frem senere, hvad der jo er antydnet, at den tildels vil komme til at gjøre, at der da saavidt mulig kan blive taget hensyn til de bemærkninger, som her er gjort om behandlingsmaaden og om en oversigtlig fremstilling. Det sees, som ogsaa statsministeren udtalte, at de militære myndigheder tildels har havt noksaa afvigende meninger, men dette skriver sig kanske tildels derfra, at de har gaaet ud fra forskellige forudsætninger med hensyn til den grad, eller den udstrækning, hvori der kan fæstes lid til den neutrale zone. Det er derfor en af de bemærkninger, som er gjort af komiteen, at det kanske vilde være ønskeligt, om de militære myndigheder var blevet meddelt paa forhaand

regjeringens politiske opfatning angaaende den neutrale zones værdi, forat de kunde taget det som udgangspunkt ved sin planlægning af de militære foranstaltninger her, hvor der kun er spørgsmaal om en begrænset opgave, nemlig anvendelsen af det skyts, som er flyttet tilbage fra zonen. Det er her kun sagt "om muligt", saa det altsaa er henstillet til departementet at tage spørgsmaalet under overveielse. Det er ikke mere end dette, som ligger i komiteens bemærkninger, hvad det formelle angaar, mere har det ikke, saavidt jeg har forstaaet det, været komiteens mening at udtale.

Jeg havde ikke tænkt, at jeg skulde tage nogen mere indgaaende del i denne debat, ialfald ikke medmindre det maatte foranlediges ved bemærkninger, som fremkom angaaende befæstningen af de enkelte punkter; men hr. Egede-Nissens provokation til mig gjør, at jeg næsten ser mig nødsaget til straks at udtale lidt om sagen i dens almindelighed, saaledes som jeg opfatter den. Jeg skal forsøke at være, hvad hr. Egede-Nissen forlangte, sandfærdig - subjektiv sandfærdig, saaledes at jeg udtaler, hvad der er min mening og intet andet, og hvad der er min forstaaelse af indstillingen. Det gjælder jo her forsvaret af vort land mod øst, altsaa - vi tænker os allesammen - nærmest mod Sverige. Naar vi da vil bedømme vor militære stilling ligeoverfor Sverige efter 1905, saa tror jeg ikke, der er synderlig delte meninger om - der var ialfald, saavidt jeg forstod det, ingen delte meninger om det i komiteen - at Trøndelagen nu frembyder sig som det overveiende sandsynligste angrebssted, mere, end hvad det før gjorde. Sverige er i forhold til Norge ikke en saa overvældende stormagt, at man der kan tænke sig muligheden af, om Sverige skulde blive den seirende i en krig, at kunne sluge hele Norge med én gang og kunne fordøie det. Derimod kan det nok tænkes, at Sverige kunde gjøre sig til formaal ved en krig at bemægtige sig en del af Norge enten for at skaffe sig militært seet bedre grænser eller for at faa landomraader, som det vilde have interesse af at besidde. Før 1905 var ved siden af Trøndelagen afsnittet i det søndenfjeldske mellem Kongsvinger og Fredrikshald et meget naturligt angrebssted, fordi det der kunde være af interesse for Sverige at trænge frem til Glommen og bemægtige sig de forholdsvis rige landsdele mellem Glommen og rigsgrænsen mod øst og saa faa den mægtige strategiske barriere Glommen som fremtidig grænselinje. Efter 1905 har imidlertid dette forhold i mine øine forandret sig ganske væsentlig; og grunden dertil er, at vi har faaet den neutrale zone. Jeg skal forsøge at forklare dette. Dersom forholdet mellem Norge og Sverige maatte blive saa spændt, at de kom i krig med hinanden, saa kan vi nok kanske tænke os, at vi vilde faa tilladelse til, eller at Europas andre magter vilde lade det passere, at vi udkjæmpede vort mellemværende alene. Hvad man derimod efter min mening kan gaa ud fra som temmelig sikkert, er, at fredsslutningen vilde vi ikke blive alene om, om ikke af anden grund, saa fordi ganske utvilksomt den part, som

maatte have været den tabende, vilde paakalde stormagternes mellemkomst til opgjør af mellemværende ved fredsslutningen. Dersom vi da tænker os, at Sverige havde rettet sit angreb mod Norge i det søndenfjeldske mellem Kongsvinger og Fredriksten og erobret landomraadet der indtil Glommen ved at krænke den neutrale zone, uden at vi havde givet nogen foranledning dertil, saa tror jeg ikke, der vil være stor tvil om, at Sverige vilde have meget smaa udsigter til at faa lov til at beholde ved fredsslutningen det landomraade, som det havde erhvervet ved troløshed paa den maade. Derimod vilde sagen for Sveriges vedkommende stille sig ganske anderledes, dersom der havde rykket ind i det trondhjemske og skaaret landet af der, og det saa derefter krævede at faa beholde det bytte, det havde sat sig i besiddelse af paa lovlig maade efter krigens ret. Dette mener jeg er et hensyn, som taler meget vægtig for, at man i Sverige, om man skulde gjøre op en felttogsplan imod os, nu utvivlsomt vil have sin opmærksomhed meget sterkere henvendt paa et hovedangreb mod det trondhjemske som det mest fordelagtige, end man vilde havt det før. Men dette er efter min mening ikke det eneste hensyn, som taler for, at det vilde blive den sandsynligste svenske felttogsplan at rykke ind i det trondhjemske. Denne vei har jo tidligere været benyttet af Sverige - det ved vi fra vor historie - og benyttet med held. Svenskerne erobrede jo Trondhjems stift i 1658 - tror jeg, det var - og havde det til 1660, da Carl X Gustav blev slaaet foran Kjøbenhavn. De rykkede da ind gennem de indmarchveie som vi har deroppe, lige til Trondhjem; og forholdene for et saadant angreb er ikke ugunstigere for dem nu, end de var dengang. Vi har jo ret ind for Trondhjem liggende den svenske by og garnison Østersund, hvor en af de svenske arbefordelinger har sin station, og det er jo en ganske betydelig troppestyrke efter vore nordiske forhold. En svensk arbefordeling bestaar af 2 brigader - 12 bataljoner - infanteri, et artilleriregimente paa 6 batterier, et kavaleriregiment paa 3 marscherende eskadroner samt en til dette svarende styrke af ingeniørtropper, sanitet og træn. Det er altsaa en fuldt selvstændig operationsdygtig troppeenhed, som saaledes ligger i Østersund, og derfra er der bare nogle faa timers jernbanefart til Trondhjem. Indenfor Østersund ligger igjen Boden med Bodenbefæstningerne, hvilket sted alle, der har fulgt med, vil vide i de sidste aar har udviklet sig mere og mere til at blive Sveriges største militærcentrum. Der har i det hele taget foregaaet i de sidste aar, og der foregaaer fremdeles en forskyvning nordover af de svenske stridskræfter, som vistnok ikke udføres af hensyn til Norge, men som dog utvilsomt vil have sin betydning ogsaa for den plan, svenskerne vilde komme til at lægge, dersom der skulde opstaa spørgsmaal om en krig med os og om fremtidig at rykke frem mod Norge. Vi ved jo allesammen, at den eneste fiende Sverige i virkeligheden frygter, Rusland nemlig, ham venter svenskerne fortrinsvis i Norrland - der er den

Achilleshæl, Sverige mener, det har ligeoverfor et angreb fra Rusland, og dette angreb mod Norrland, er det, man i Sverige frygter. Den eneste landevei, russerne har imod Sverige, gaar jo nordenom den botniske bugt; der er derfor det saarbare punkt for Sverige, derfra er det, Sverige mest frygter et russisk angreb. Did skyver det derfor ogsaa mere og mere sine tropper op. Den omstændighed, at Sverige saaledes forlægger sine tropper did op, og at de tropper, som ligger der nord, har saa let for at rykke ind i Norge, blandt andet ad de trondhjemske indrykningsveie, vil imidlertid, som jeg nys sagde, selvsagt influere ogsaa paa Sveriges planlæggelse af den krig, det i tilfælde skulde føre mod os.

Saa er der endnu en ting, jeg her vil nævne, og det er den, at Norge i tilfælde af en krig ikke kan begynde med at krænke den neutrale zone. Det tror jeg enhver vil være enig i her i salen. Og det kan vi vist ogsaa være enige om, at dette kan Sverige paa sin side trygt regne med og gaa ud fra ved sine planlæggelser. Men kan Sverige regne paa det - hvad jeg mener det kan - saa vil det sige det samme som at Sverige kan vide paa forhaand, at hele dets grænselinje fra Fredsrikshald og opover til nordenfor Kongsvinger nu vil være beskyttet i en krig mod Norge, - paa hele denne linje vil det være betrygget mod norsk overfald i krigstilfælde. Paa grund heraf vil Sverige uden synderlig risiko kunne benytte sit mere udviklede jernbanenet end vort til at flytte tropper uhindret og uden synderlig fare sydfra og nordover. Vi staar ikke saa gunstig stillet i denne henseende for øieblikket; vi har endnu bare Østerdalsbanen til at transportere tropper nordover paa, og den ligger paa enkelte strækninger - specielt oppe ved Jensvold - saa nær grænsen, at den er meget udsat for overfald og for at blive sprængt og ødelagt, hvorfor vi ikke altid kan regne paa, at denne bane vil have den fornødne sikre transporterne. Dette er ogsaa en ting, efter min mening, som gjør, at det trondhjemske nu i særlig grad udpeger sig nu som det sted, hvor hovedangrebet vil komme, i tilfælde af at vi skulde komme i krig med Sverige.

Alt dette har medført, at komiteen er fuldt enig med departementet i, at hovedindrykningslinjerne mod det trondhjemske gennem Stjørdalen og Værdalen snarest bør befastes. Naturforholdene er der saa heldige, at man har udprægede bjergdefileer, bjergpasse, hvor der - ogsaa efter min opfatning - hensigtsmæssig kan lægges permanente verker, fordi man derved vil kunne tvinge fienden til at vige af fra marschveiene og gaa ind paa omraader, der nærmest er at anse som impassable for enhver virkelig invasionshær af betydning i et fremmed land. Paa disse steder kan man derfor under enhver omstændighed vide, at en spærring vil være af betydning; de der anlagte verker kan ikke omgaaes paa et hvilket som helst punkt; man spærrer de steder, hvor en fiende nødvendigvis maa passere, hvis hans indrykning skal kunne blive af nogen betydning. Komiteen er altsaa enig med departementet i, at begge de

nævnte trondhjemske dalfører bør spærres, og vi har der pegt paa - jeg tror, der er enighed i komiteen om det -, at vi er tilbøielige til at tro, at der endog bør ske forsterkning af de forsvarsforanstaltninger i Stjør- og Værdalen, som er foreslaaet i propositionen. Vi har henstillet spørgsmaalet derom til departementets overveielse, for at vi kan faa en udtalelse derom til næste aar eller saa snart som muligt senere.

Ved siden af et saadant hovedlandangreb mod det trondhjemske, som jeg nys har nævnt, har imidlertid jeg for min del - og jeg tror ogsaa, at komiteens øvrige medlemmer i det væsentlige er med paa det - tænkt mig, at svenskerne vil komme til at gjøre ialfald et demonstrativt angreb mod en af de mere saarbare dele af det søndenfjeldske, og da ikke usandsynligt imod afsnittet indenfor, altsaa paa den norske side af den neutrale zone, omkring Fredriksstad-Kragerøen, - som jo Carl Johan benyttede i 1814, - Skjebergkilen eller lignende. Idet den neutrale zone gaar opover langsmed grænsen fra Fredrikshald lader den nemlig lige ud til kysten et belte af norsk grund igjen paa østsiden af Glommen, hvilket belte er ubeskyttet, saa vi godt kan tænke os et angreb derimod ude ifra sjøen. Vi maa nemlig erindre, at svenskerne baade er og kommer til at blive os betydelig overlegne tilsjøs, og de vil naturligvis udnytte denne overlegenhed til sjøs saa fordelagtig for sig, som de kan. Det er muligt, at de med en større eller mindre del af sin flaade vil forsøge at angribe eller chikanere os paa forskellige steder af kysten, men de steder, jeg nu har nævnt, er ialfald blandt dem hvor det frembyder sig som meget sandsynlig, og de vil komme og true med flaaden - kanske ledsaget af transportskibe for at sætte tropper iland - hvis vi intet har at sætte derimod. Her vil de ikke usandsynlig gjøre et sekundært angreb, jeg akcentuerer dog udtrykkelig: sandsynligvis kun et sekundært. Hvad vil da et saadant bevirke hos os? Jo, hvis vi ingen foranstaltninger har truffet derimod, vil vi, da stedet ligger saa nær vor hovedstad, den mest vitale del af landet, tvinges til at maatte binde en stor del af vort landforsvar dernede for at være forberedt paa at kunne tage mod dette angreb. Ligeoverfor en saadan eventualitet har vi i komiteen enstemmig fundet at ville anbefale befæstning af Tunøen ved Sarpsborg, - hvor fienden i tilfælde maatte komme frem med sit angreb efter at være gaaet iland, - saa stærkt, at man ikke skal være tvunget til, naar man skal træffe sine dispositioner med hensyn til troppernes placering, at binde en stor styrke her syd ligeoverfor det angreb, som man ved en almindelig militær bedømmelse kan gaa ud fra kun vil være sekundært. Vi er nødt til paa grund af vor overmaade ufuldkomne jernbaneforbindelse med Trondhjem at sørge for itide at faa de tropper derop, som vi maa være forberedt paa at anvende der, og da vil vi have en saa stærk barriere foran Kristiania, at vi der kan nøie os med mindre tropper og alligevel være trygge; thi vi maa gjøre, hvad vi kan, for

at kunne sætte en tilstrækkelig styrke mod hovedangrebet. Dette har været mit generelle syn paa de forhold, som her foreligger for os i militær henseende efter 1905, og dette er ogsaa mit hovedsyn paa den betydning, den neutrale zone har for vor militære stilling.

Hvorvidt det vil være nødvendigt eller sandsynligt, at vi senere kommer til at udføre andre forsvarsanlæg, det har vi ikke indladt os paa paa nærværende tidspunkt. Vi har været fuldt enige med departementet i, at de foranstaltninger, som iaar er foreslaaet, først og fremst er paakrævet, og vi har derfor gaaet med paa dem straks, saalangt som vi har fundet, at der er opnaaet fornøden enighed. Idet vi har tiltraadt den forelagte plan i det store og hele om at befæste de og de indrykningslinjer, har vi derimod ønsket, at planerne for de punkter, hvor der er uenighed tilstede i militær henseende, skal tages under fornyet nærmere overveielse. Jeg kan ikke forstaa, at der heri ligger nogen desavoueren af departementets standpunkt, som skulde være krænkende i nogen maade for departementschefen, end sige give foranledning til noget kabinetsspørgsmaal for den nuværende departementschef, som jo ikke personlig har forberedt sagen. Naar hr. Egede-Nissen specielt pegte paa forholdene i Narvik og sagde, at der har man dog desavoueret departementet fuldstændig, idet komiteen har foreslaaet forsvaret lagt ud i Kjelsund-Ramsund istedetfor inde i landet ved Narvik og Ofotbanen, saa vil jeg dertil bemærke, at det altid har været baade departementets og alle militæres forudsætning, at vi maatte faa et maritimt forsvar i Kjelsund saaledes som det, komiteen nu har udtalt sig for principalt bør anlægges. Dette er derfor ingen desavoueren af departementets plan. Der foreligger udtalelser fra tidligere aar fra departementet, og der foreligger vistnok udtalelser ogsaa i denne sag om, at forsvaret ikke alene af Narvik, men af de nordlige landsdele i det hele taget maa støttes til et maritimt anlæg i Kjelsund-Ramsund. Dette anlæg har komiteen fundet at være af saa fremtrædende betydning, at den har henstillet til departementet at overveie, om ikke det bør være det første, som udføres. Vi har ikke foreslaaet denne gang, at der skal bevilges til dets udførelse, før vi har faaet departementets nærmere udtalelse derom; men det staar for os saa, at dette bør komme foran alt andet. Under disse omstændigheder kan jeg ikke skjønne, at der skulde være noget krænkende eller paa graverende maade nedsættende i komiteens udtalelser om forelægget eller i det forslag, vi har fremsat. Det har været vort formaal i komiteen fremfor alt andet at gjøre, hvad man paa nogen maade kan for, at der ikke skal komme politik ind i vore forsvarsspørgsmaal. Det har vi villet undgaa, og har vi opnaaet det, saa har vi efter min mening udrettet mere for forsvaret, end gennem hvilkesomhelst store bevilgninger, som maatte kunne skaffes paa et enkelt storting. Og det vil vi holde fast ved. Det har som sagt ikke været vor mening at reise nogen politisk klander i dette, og jeg

haaber, at det heller ikke maa blive forsøgt under denne debat. Kunde vi samles alle om at diskutere de militære spørgsmaal saglig, tage op det, som der er opnaaet enighed om blandt de militære, saavidt vi magter, og overveie nøiagtig paany de spørgsmaal, hvorom der endnu er dissens i enkelthederne, saa tror jeg, vi har udsigt til at kunne arbeide i enighed, til gavn for forsvaret. Men vil man trække hid og did hver sin vei og give sig til at læse op, som hr. Egede-Nissen gjorde, af dokumenterne det, som kan være anført mot ethvert fremsat forslag, ja, da kommer vi op i uløselige stridigheder, som ikke vil være til gavn for forsvaret eller landet. Det er en selvfølge, at naar komiteen - som jeg nævnte - har fundet det hensigtsmæssigt fra sit synspunkt, efter den forberedelse, som foreligger med hensyn til Narvik, at optage først forsvaret ved Ramsund, saa har vi i indstillingen maattet pege paa en del af de grunde, som er anført for dette, og nævne de svagheder, som klæber ved anordningerne inde iland, som departementet har foreslaaet først; men deri ligger ingen graverende kritik eller desavoueren af departementets anskuelser i det hele. Vi har, som jeg har sagt, intet standpunkt taget i detaljerne og intet endeligt forslag fremsat; vi har kun taget den stilling i dette spørgsmaal, at vi fortrinsvis ønsker befæstninger anlagt ude ved Ramsund, men videre har vi ikke truffet nogen afgjørelse nu iaar; vi har henstillet til departementet at komme med nærmere udtalelse og udredning om, hvorvidt denne ordning af sagen vil være den hensigtsmæssigste.

Jeg har her forsøgt i korthed at redegjøre for mit syn i det store og hele paa det, som her er foreslaaet, og jeg gjentager, hvad jeg før har sagt, at jeg haaber, at man ikke fører denne sag op i politiske stridigheder, men at vi alle forsøger at holde os strengt til det saglige saaledes som vi har forsøgt at gjøre det i militærkomiteen.

Konow: Jeg tillod mig at spørge den ærede chef for forsvarsdepartementet, om han akcepterede indstillingen fra militærkomiteen. Derpaa har jeg ikke faat noget svar; men derimod rettede den ærede statsminister et angreb paa indstillingens forfatter, et angreb, som munder ud i, at indstillingen var skrevet af en generalstabsofficer, og derfor skulde den da kanske være at tillægge mindre vægt. - Ja, jeg siger, det var et held for Stortinget, at det havde en generalstabsofficer i sin midte, som kunde redegjøre for disse ting, disse noksaa indviklede spørgsmaal. Og det forekommer mig, at der i indstillingen, vistnok meget detaljeret, men meget klart og greit er fremlagt de forskjellige spørgsmaal, som her trænger sig ind paa en. Der er redegjort for det hele forhold og resumeret altsammen, saa jeg tænker Stortinget kan lykønske sig med, at det har en generalstabsofficer i sin midte. Det havde kanske været fordelagtigere for statsministeren, om indstillingens forfatter havde været usagkyndig; det havde været da lettere for den ærede chef

for forsvarsdepartementet at dominere denne forsamling, men som sagt jeg tænker, forsamlingen kan prise sig lykkelig med, at den har faaet en sagkyndig behandling af spørsmålet.

Dernæst har vi faaet en forklaring af den nøitrale sones værdi. Jeg skal lade den nøitrale sone staa ved sit værd. Det er intet menneske, tænker jeg, hverken statsministeren eller nogen anden, som kan forsikre eller garantere, at den nøitrale sone holder i krig. Hvis den holder, er det saa meget bedre, men jeg tænker, vi alle maa være forberedt paa, at den ikke holder. De ærede herrer militære, som har udtalt sig om spørsmålet, selv den kommanderende general, som dog har sluttet sig til regjeringens forslag i mange dele, har erklæret, at han ikke kan stole paa, at den vil holde i krig. Nu ser jeg rigtignok, og jeg hører det af komiteens formand, at regjeringen skulde ha givet de forskjellige militære autoriteter en oplysning om denne nøitrale sone, dens politiske betydning, før de skred til udarbeidelse af sine forslag, - der staaer en bemerkning, som gaar ud paa noget lignende i komiteens indstilling, men jeg trodde sandelig ikke, at den gik ud paa dette, - altsaa en direkte befaling til de militære autoriteter: Paa den nøitrale sone maa I ikke tvile! Og selv om I mener, at den ikke holder i krig, saa maa I ikke planlægge noget forsvar ind mod den nøitrale zone. Heller intet forsvar mod øst. Jeg tænker, at de militære autoriteter faar udtale sig, og bør udtale sig om denne sag fra sit saglige standpunkt. Den mening, regjeringen har om den, kan den gjøre gjældende senere, naar sagen kommer til endelig afgjørelse i regjeringen. Men at binde de militære autoriteter paa forhaand hører ingensteds hjemme. Hvad vi forlanger af dem, er en saglig udredning fra deres standpunkt, saa kan statsmagterne siden tage sit standpunkt. - Jeg vil forresten sige dette om den nøitrale zone: Lad være, den er bindende; men hvis det skal være en fornægtelse af den nøitrale zone, og hvis det skal være en fornærmelse mod den overenskomst, som er afsluttet, at bygge fæstninger bag den neutrale zone, hvorfor da befæste Sarpsborgsafsnittet? Hr. Bratlie, komiteens formand, sagde: Ja, der kan komme en fiende, som kan landsætte tropper i Skjebergkilen. Ja der har vi det, tropper kan landsættes ved Skjebergkilen. Der kan fra en anden magt end Sverige ogsaa landsættes tropper i Fredrikshald. Zonen er ikke nøitral ligeoverfor nogen anden magt end Sverige. Selv om zonen er nøitral, saa kan Sverige eller andre lande landsætte tropper enten i Skjebergkilen eller i Fredrikshald; de kan rette angreb derfra mod Sarpsborgsafsnittet. Derfor befæster vi det - for andre magters vedkommende. Men den samme fiendtlige hær kan paa to dagsmarscher gaa op til Fossum, hvor der fører en jernbanebro og en veibro over Glommen, og efter to dagsmarscher igjen staaer de i Kristiania. Det tager to dage at komme til Langnes-Fossum, for kavaleriet 24 timer, og derfra er det to dagsmarscher til Kristiania. Saa at

sige, at det at befæste Sarpsborgsafsnittet ikke er en fornægtelse af den hellige overenskomst, men det at befæste Fossumafsnittet er det, det er med respekt at sige noget vrøvl. Den slags ting kan lade sig høre i "Verdens Gang". Der kan det tage sig ud, naar det kommer i den ene opagiterende artikel efter den anden - dette blad, som saa trofast har støttet regjeringen i den kampagne, som har været ført i den senere tid mod forsvarets militære autoriteter. Det er et lidet opbyggeligt skuespil forresten, den maade, hvorpaa de militære autoriteters saglige udredninger angribes, - sandsynligvis med regjeringens billigelse! Men det lader sig ikke høre her i forsamlingen, at det at bygge forsvarsværker om Fossum-Langnesafsnittet er en krænkelse, en fornægtelse af den nøitrale zone, medens det at lægge forsvarsværker ved Sarpsborg ikke er det. Fossumafsnittet kan angribes af den samme hær, som kommer fra syd, ligesom Sarpsborg kan angribes af den. Hæren kan gaa forbi Sarpsborgstillingen. Selv om Sarpsborgafsnittet ikke var befæstet, er der bagenfor dette en forberedt stilling: Raade Mossafsnittet; og Glommen er desuden vanskelig at gaa over dernede. En fiendtlig hær vil sandsynligvis gaa helt forbi Sarpsborg og til det ovenfor liggende Fossum-Langnesafsnit. Bemærkningerne herom kunde statsministeren have sparet sig. Holder zonen, saa er det bra, men vi faar være forberedt paa, at fienden, selv om han respekterer den neutrale zone, vil rette sit hovedangreb mod Kristiania, mod hovedstaden, og det mener jeg vore fiender gjør, hvis de skjønner, at landets hovedstad ikke er tilstrækkelig dækket, at det er vort mest saarbare punkt. Ja, den ting at tabe landets hovedstad for os nu - under de nærværende forhold, at det vil være et dræbende slag mod Norge, tænker jeg enhver kan forstaa. Det lader sig ikke borteliminere ved nogle talemaader og fraser om den neutrale zone og heller ikke ved at lade sit onde humør over indstillingen faa afløb overfor indstillingens forfatter, selv om han er sagkyndig som generalstabsofficer.

Der er fremdeles her i denne indstilling i dens konklusion et forhold, som jeg synes, er noksaa merkeligt. Man har indstillet paa, at der ved stortingsbeslutning skal anvendes saa og saa store beløb til de forskjellige trakter, til Ofotentrakten, til Trøndelagen, til Sarpsborgafsnittet; men man foreslaar ikke anvendt dette, som man bevilger, til de bestemte befæstninger, som komiteen i virkeligheden indstiller paa i sine præmisser. Hvorfor gjør man ikke det? Beløbet er jo i og for sig afsat; hvad der skulde bevilges til, er de befæstningsværker, som komiteen er enig i, og som alle militære autoriteter er enig i. Hvorfor der da skal afsættes saa betydelige beløb til Ofotentrakten og Trøndelagen, men saa lidet til Kristianiaafsnittet, det synes jeg, er merkeligt. Jeg er enig i, at Trøndelagen har sin store betydning, saaledes som komiteens formand, hr. Bratlie har udtalt, og jeg er enig i, at Ofotentrakten

ogsaa har sin betydning; men sandelig har ikke Kristianias dækning ligesaa stor betydning for vort land. Saa finder man at burde afsætte bestemte beløb til det første, burde man ogsaa have stillet til regjeringens disposition et bestemt beløb eller afsat et bestemt beløb til Kristianiaafsnittet. Det er ligesom man har ladet sig blænde af alle disse fraser om den neutrale zone; der behøves ikke nu noget forsvar, det gik jo ogsaa militærkomiteens bemærkninger ud paa, at der vil ikke fienden nu rette sit hovedangreb. Det er ikke godt at vide, hvor fienden vil rette sit hovedangreb. Den retter det der, hvor stillingen for vort vedkommende er svagest, og det kan godt hændes, han faar den opfatning, at stillingen er svagest ved Kristiania. Naar der er talt om at de militære autoriteter er saa uenige, saa vil jeg dog henvise til, at de aller fleste autoriteter er i det væsentlige enige. Det er kun kommanderende general, som staar paa et afvigende standpunkt. Angaaende Fossumafsnittet f.eks. har jo alle autoriteter samlet sig om en permanent befæstning; det er kun kommanderende general, som ikke er enig deri, og saaledes ogsaa forøvrigt. Der er talt om forholdene i generalstaben og generalstabskommissionen. Det, som jeg synes er det merkelige, er den ting, at først indhentes generalstabschefens udtalelse, den gaar ud paa forskjellige befæstningsanlæg, saa nedsættes der en generalstabskommission for at bedømme denne, den kommer til samme resultat. Jeg synes, at departementet har svært lidet igjen for alt det stræv, det havde med at faa en udtalelse fra generalstabskommissionen. Man troede kanske der at faa en autoritet, som vilde udtale sig imod generalstabschefen; men det fik man ikke, man faar ligesom den mistanke, naar man læser disse forskjellige bemærkninger i indstillingen. Hvad jeg havde ventet fra chefen for forsvarsdepartementets side, det var altsaa en redegjørelse om, hvordan han stillede sig til nærværende indstilling, omtrent af samme beskaffenhed som komiteens formand, hr. Bratlies. Det var jo en militær sagkyndig redegjørelse, og den burde vel chefen for forsvarsvæsenet have kommet med. Man siger til hans undskyldning: ja, han er civil. Men vi havde engang her i Norge en civil forsvarsminister; vi havde Johan Sverdrup. Jeg husker ikke andet end at naar han skulde begrunde sin indstilling, fremlagde han en militær betragtning, som han havde dannet sig paa grundlag af de autoriteter, han havde til sin raadighed. Og det synes jeg ogsaa forsvarsministeren kunde have gjort her, saa vi havde haft noget at holde os til, saa vi vidste hans standpunkt. Det kunde have haft sin betydning; men mener han, at det ingen indflydelse har, saa kan jeg godt forstaa, at han ikke har gjort det.

Abrahamsen: Jeg vil ikke nægte for, at jeg har læst den foreliggende indstilling med sorg. Jeg maa indrømme, at hr. Egede-Nissen, med hvem jeg forøvrigt med hensyn til

forsvarsspørsmål er saa grundig uenig, som det er muligt, har megen ret i den kritik, han retter mod de militære autoriteter; for det er virkelig et trist billede, vi faar i indstillingen af det samarbeide eller den mangel paa samarbeide, som finder sted mellem de militære autoriteter. Nys har vi faaet et eklatant eksempel paa, at der i marinen er alt andet end samarbeide mellem de høieste autoriteter, og her faar vi paany et om muligt endnu tristere billede af, hvorledes samarbeidet er mellem de militære autoriteter tillands. Og hvad værre er: man ser, at de høieste spidser i armeen gaar frem med den aller største - jeg tror, jeg maa kalde det letsindighed, naar det gjælder forslag af den største betydning, forslag som angaar anvendelsen af store summer til Norges forsvar. Jeg sigter til kommanderende generals forslag af 16de februar 1906. Den 15de februar har han faaet generalstabens erklæring, og den 16de, altsaa dagen efter, afgiver han sin indstilling. Han har med andre ord skrevet sin indstilling, før han har seet

? generalstabskommissionens betænkning. Og hvad gjør han saa? Han fremsætter forslag om omfattende befæstninger ved Narvik - og saa kommer en oplysning, som er noksaa mærkværdig. Disse befæstninger, som, efter hvad der oplyses i kommanderende generals skrivelse, er planlagt efter kartet uden forudgaaende rekognoscering i marken var ment at skulle opfylde følgende betingelser... Altsaa, kommanderende general sætter sig til uden studier i terrænet at udarbeide forslag til vidtgaaende befæstningsforanstaltninger, som skal koste landet en masse penge. Er det forsvarlig behandling af vigtige militære sager? Saa viser det sig ogsaa, at den ærede kommanderende general er kommet i skade for at foreslaa en befæstning anlagt saaledes, at den rager op i skyerne, det vil sige de 8 à 9 maaneder af aaret vil den være indhyllt i taagen. Jeg spørger atter: Er det et forsvarligt forslag fra en ansvarlig mand i en af de høieste stillinger i Norges land? Jeg mener, at svaret kan ikke blive tvivlsomt. Vi som gjerne vil forsvare vort land, saa langt det lader sig gjøre, vi som gjerne vil gaa med paa at ofre saa meget som muligt, vi maa forlange, at de militære sager forberedes saa omhyggeligt som det er muligt at gjøre det, vi maa kunne forlange, at man er saa forsigtig med anvendelsen af de smaa midler, vi raader over, at man ikke sløser bort en øre. Vi har jo meget smaa midler at gjøre med, og vi maa veie de økonomiske hensyn med den pinligste nøiagtighed. Men naar der af de militære autoriteter gaaes frem paa en maade som her, hvor skal saa tilliden blive af, hvor skal saa troen paa vor evne til at kunne greie at forsvare os, at vi har økonomisk evne til at klare de opgaver, som maa paahvile os, hvor skal den blive af?

Jeg skal ikke gaa ind paa de nærmere detaljer ved denne sag. Jeg vil kun faa lov til at sige, at jeg vil stemme for komiteens indstilling, saa langt den gaar; men jeg vil sige, at indstillingen paa mig har gjort det indtryk, at

det her kunde være nødvendigt, at vi fik en ordentlig udarbejdet forsvarsplan, udarbejdet under nøiagtig afveien af de krav, der fra militært hold maa stilles, og paa den anden side af, hvad vor økonomiske evne kan tillade os. Nu forekommer det mig, at man gaar noksaa meget i blinde og klatter nogle hundretusener kroner bort her, nogle der. De kan i og for sig være vel anvendte, men de er ikke anvendte efter en oversigtlig plan under hensyntagen til, hvad landet i sin helhed kræver. Her sidder samlet en kommission, som skal udarbejde et forslag til Hortensafsnittets befæstning, den arbejder paa egen haand med sit. Saa har vi de militære autoriteter i forvirret kamp om, hvorledes smaalenenes forsvar skal organiseres. Saa har vi kommanderende general, som vil anlægge fæstningsværker i skyerne. Alt dette er slet ikke betryggende.

Jeg vil kun til slutning sige, at den opfatning, som er gjort gjældende med hensyn til den neutrale sone fra ministerbanken, den deler desværre ikke jeg. Det skulde glæde mig, om erfaringen vilde vise, at jeg i saa maade har taget fejl; men jeg vil dog minde om, at her spiller man om meget store værdier, her gjælder det landets frihed og landets selvstændighed, og hvis man ikke befæster tilgangen til Kristiania, saa vi kan have nogenlunde haab om at forsvare os, saa er megen skade gjort; thi det er klart, at baade økonomisk og moralsk vil det være aldeles ødelæggende for vort land, om Kristiania skulde blive taget af en fiendtlig hær, det kan ingen tvivle paa. Hele vor forsvarsevne vilde derved være lammet. Jeg mener derfor, at det spørgsmaal, hvorledes Kristiania bedst og billigst kan forsvares, burde tages op til grundig overveielse seet i sin hele sammenhæng. Jeg er klar over, at vi kan ikke holde paa at bygge mange og kostbare fæstninger, det orker vi ikke, det har vi ikke økonomisk evne til at greie; vi maa indskrænke os til det aller nødtørftigste; men jeg kan paa den anden side heller ikke tiltræde, hvad kommanderende general siger om fæstningsværkerne, at de er temmelig betydningsløse i et lands forsvar. Jeg mener, at vort eget lands forsvar, jeg mener, at Fredriksstens historie har bevist, hvilken overordentlig stor nytte et fæstningsværk, selv om det ikke er saa stærkt, kan have, naar det gjælder at forsvare et land. Hvis jeg skulde komme med noget som en konklusion paa mine udtalelser her, saa vilde det være, at jeg vilde henstille til forsvarsministeren at han lod hele spørgsmaalet om vort lands forsvar nærmere udrede. Vi faar forhaabentlig, efter hvad der fremgaar af indstillingen, en nærmere redegjørelse for, hvorledes forsvaret af Narvik skal anordnes, og forslag derom, ligesaa om, hvad der mangler paa forsvaret af Trondhjemsdefiléerne. Men jeg mener, at vi ogsaa burde faa en samlet oversigt over, hvorledes Kristianias forsvar bør anordnes. Først naar vi har det, kan vi vide, hvor meget der kræves, og afveie derefter, hvor meget vi har raad til at give uden at overanstrenge os og i haab om, at

pengene kan blive anvendt til størst mulig nytte for landet.

Mowinckel: Naar den sidste ærede repræsentant sagde, at han havde læst indstillingen med sorg, forsaavidt som den gav et billede af planløshed hos de militære autoriteter, saa kan jeg tildels være enig i det; særlig synes jeg, at den usikkerhed, som er kommet til syne hos kommanderende general giver al grund til sorg og overraskelse. Men jeg har dog læst indstillingen med glæde. Jeg har læst militærkomiteens arbejde med glæde, fordi den i denne sag er gaaet frem paa den maade, som jeg mener bør være et eksempel for denne forsamling: den har søgt at tage frem det, hvorom der hersker enighed. Den har sagt, at vi maa søge at planlægge vort forsvar slig, som det paa bedste maade kan ske, og i det, hvorom vi alle staar enige. Der, hvor vi er uenige, der, hvor meningene endnu ikke har klaret, der faar vi vente; vi tager nu det, hvorom alle staar samlet, og foreløbig kun det. Dette tror jeg er et eksempel til efterfølgelse for denne forsamling. Der er ingenting, jeg frygter mere, end at man, hvor det gjælder vort lands forsvar, drager partipolitiske hensyn frem. Jeg tror, det til syvende og sidst ikke gavner nogen, men skader landet og skader forsvarets stilling.

Jeg er ikke svært glad over, at forsvarsministeren idag saa sterkt, og som det synes mig, noksaa upaakrævet, har draget dette med den neutrale zone ind. Spørsmålet om den neutrale zone og befæstningerne bag denne foreligger jo slet ikke til behandling idag. Hele dette om befæstninger i saadan udstrækning langs Glommenlinjen er jo saa at sige udsat. Det er jo derom, komiteen har sagt, at den side af sagen ligger ikke endnu saa udredet, at komiteen eller denne forsamling har kunnet tage noget standpunkt; den siger, at dette maa vi faa se rolig og saglig udredet. Og med hensyn til disse befæstninger, som jeg er enig med komiteen i, at vi faar se saglig udredet, mener jeg, at vi skal være lidt forsigtige med at lade politiske momenter spille ind. Man skal ikke saa ubetinget og paa forhaand sige, at fordi vi har den neutrale zone, saa afviser vi hver tanke paa befæstninger langs Glommenlinjen. Det tror jeg er uklogt af hensyn til forsvaret selv. Man kan jo trods al tale om, at Trondhjem er et vigtigt afsnit i vort forsvar, umulig se bort fra, at Kristiania og Kristianiafjorden og den landsdel, som ligger omkring Kristiania, er det vigtigste af alt. Og lad os for alt i verden ikke blande politik ind i forsvaret af det, som utvilsomt er landets hjerte; lad os ikke det! Lad os veie rolig og saglig, hvad værd der kan tillægges den neutrale zone til hovedstadens beskyttelse. Lad os ikke paa forhaand sige, at den neutrale zone er et saa absolut forsvarsbolwerk, at vi af den grund ikke engang vil overveie, om vi skal anlægge fæstninger, og hvor vi skal lægge dem. Gjør vi det, da tror jeg, vi gjør noget, som vi kommer til at angre. Der er noget, som jeg gjerne vil spørge komiteens ærede ordfører om, siden dette

med den neutrale zone er bragt frem. Den neutrale zone gjælder jo kun overfor Sverige; men vi skal jo ordne vort forsvar mod enhver fiende. Kunde det ikke tænkes, at det vilde kunne blive en meget stor fare for landets forvar ligeoverfor andre fiender end Sverige, hvis Glommensafsnittet kun befæstedes nede ved Sarpsborg? Er ikke det et moment, som maa spille ind, naar man overveier disse spørsmåal? Jeg tror ogsaa det, at ligeoverfor Sverige har den neutrale zone en stor betydning. Jeg tror, den har den moralske betydning, at den vil faa svenskerne til at betænke sig to gange, forinden de betræder den; i saa henseende er jeg enig med hr. Bratlie. Jeg tror nemlig, at dens betydning ligger deri, at de vil frygte for konsekvenserne ved det endelige opgjør ved at betræde den neutrale zone. Men samtidig tror jeg ikke man skal overvurdere dette moment. Man skal ikke saa at sige lade denne neutrale zone ligge der som en altfor sterk fristelse ligeoverfor svenskerne; for gaar det engang løs, da kan man være vis paa, at de hede hjerner bliver de, som raader ogsaa paa den anden side af grænsen, og at et roligt ræsonnement ikke faar saa let for at faa raaderum. Ligger da Kristiania altfor aabent, da kan det være, at fristelsen bliver for sterk. Naar hr. Bratlie mener, at der under mæglingen, der vil følge en krig vil tages hensyn til, at de har krænket den neutrale zone, saa maa han huske paa, at hvis svenskerne da samtidig har faaet -, lad os sige en sterk stilling i Smaalenene, og det har lykkes dem at trænge sig frem mod Kristiania, selv om de ikke er kommet saalangt, at de har erobret det, saa vil dette fait accompli spille sterkt ind til skade for os, det tror jeg man maa indrømme. Derfor mener jeg, at dette spørsmåal maa vi kunne faa overveie i ro, uden at der paa første stadium, før sagen endnu er taget op til overveielse, kastes ind dette: varg i veum, rør ikke den neutrale zone! Der er to spørsmåal i vor politik, hvor jeg tror, man maa være varsom med at tage partipolitiske hensyn. Det ene er vor udenrigspolitik, og det andet er vort forsvar. Vi er alle - jeg sætter her socialisterne ud af spillet, fordi socialisterne har den merkelige opfatning, at vi skal allerede nu lægge vaabnene ned, vi skal ikke anstrenge os med at forsvare os - men ellers tror jeg alle, høire og venstre, er enige om, at vi uanseet politiske hensyn skal søge at bygge vort forsvar saa trygt, som det paa nogen maade gaar an, og saa trygt, som vor økonomiske evne tillader det. Jeg tror, at vi alle uanseet politiske hensyn vil være enige om, at enten det gjælder Finmarken, det nordenfjeldske, det vestenfjeldske eller det gjælder Kristiania, skal vi gjøre vort bedste for at forsvare os mod alle fiender og gjøre det paa den maade, som vi finder er den tryggeste og mest forsvarlige for nutid og fremtid - uanseet politiske hensyn og uanseet hensynet til den neutrale zone. Vi maa lade dette med den neutrale zone overveie grundig og tage de hensyn, som vi da finder at kunne og maatte tage til den. Men vi skal ikke paa forhaand afskjære enhver

overveielse af det spørgsmaal, fordi vi stoler blindt paa den neutrale zone. Den neutrale zone beskytter os dog i tilfælde kun mod én fiende, men vi skal forsvare os mod alle fiender. Jeg vil understrege det spørgsmaal, som jeg har stillet til komiteens ærede ordfører angaaende dette forhold lige overfor andre magter. Ved at læse igjennem indstillingen og ved at se paa karterne har jeg faaet en sørgelig følelse af, at Kristiania ligger farlig udsat. Østsiden af Kristiania med de lidet strategisk godt byggede jernbaner, med de store vasdrag og med de lette tilgange paa alle veie - det gjør Norges vigtigste punkt temmelig svagt. Og vi har jo kun et meget begrænset mobilt forsvar. Jeg kan ikke frigjøre mig for den tanke, at i den forsvarsplan, som jeg er enig i maa søges udarbejdet, maa Kristianias forsvar spille ind som kanske det vigtigste af alt.

Men det, som for mig er hovedsagen i disse spørgsmaal, det er som sagt, at partipolitikken ikke tillades at spille ind, at vi fra første øieblik af holder partipolitiken ude fra vore forsvarsdrøftelser.

Eidem: Min opfatning af den krigspolitik, som Sverige i tilfælde vil komme til at føre overfor vort land, falder i sin almindelighed sammen med, hvad komiteens ærede formand udtalte. Jeg tror ogsaa, at Sverige i det længste vil vente med at bryde den neutrale zone og sende sine angreb mod Norge frem over den - saa længe det kun er Sverige og Norge, som er i krig, saa længe Europas øine vogter paa os, og hvad vi gjør. Hvis derimod Sverige og Norge kom op i en europæisk krig, hvor der var brand over hele Europa, saa føler jeg mig ikke overbevist om, at den neutrale zone ogsaa da vilde være et sikkert stængsel for det sydlige Norge lige overfor angreb fra Sverige. Jeg kan ikke føle mig tryk for, at ikke Sverige isaafald ogsaa ad den vei vilde sende hærafdelinger frem, hvis dette af strategiske grunde skulde vise sig hensigtsmæssigt. Men derimod er jeg enig med komiteens ærede formand i, at hovedangrebet under en krig mellem Sverige og Norge sandsynligvis vil blive sendt frem mod det Trondhjemske. Det er høist sandsynligt, at det vil gaa den vei nu, som det har gjort i tidligere krige, da den svenske arme har rykket ind gjennem defileerne i Stjør- og Værdalen. I forbindelse hermed vil sandsynligvis den svenske flaade blive anvendt til blokering af vore vigtigste indførselsfronter som Kristianiafjorden, Bergen og Trondhjem. Og sandsynligvis vil ogsaa endel af den svenske flaade blive sendt opover til Nordland for at erobre vore nordlige landsdele. De krigsskibstyper, som den svenske marine i den aller sidste tid bygger, tyder ogsaa paa noget saadant. De har begyndt at forlade de rent defensive krigsskibstyper og bygger store sjøgaende, offensive fartøier. De vil nu bygge panserskibe paa 7500 tons med stor aktionsradius, medens deres nuværende panserskibe fører en saa liden kulbeholdning og altsaa har en saa liden aktionsradius, at de vanskelig kan anvende dem

f.eks. mod vor vestkyst. De bygger krydsere paa 4000 tons - ogsaa med stor aktionsradius. De har ingen synderlig interesse længer for undervandsbaade og torpedobaade, der er defensive skibstyper, men de interesserer sig for de offensive destroyere, som er skikkede til at binde et andet lands torpedobaade. Meget taler derfor for, at et angreb ogsaa fra sjøen af vil blive ført mod de nordlige landsdele og det Trondhjemske - samtidig med, at vore tilførselsfronter i det sydlige og vestlige Norge bliver blokerede. Hvis dette lykkes Sverige, hvis vi ikke med vor egen flaade kan hindre dette, da hjælper det ikke, om grænsen mod øst er spækket med kanoner. Og det hjælper heller ikke, om soldaterne staa saa tæt over det hele land, som de kan komme til at staa. Det vilde kun saa meget hurtigere hidføre nederlaget. Thi mod sulten kan ingen i længden kjæmpe. Jeg nævner dette, fordi vi nu er kommet op i en almindelig forsvarsdebat. Da maa man se det hele i sammenhæng. Jeg hører ikke til dem, som tror paa grænsefæstninger eller paa landfæstninger i det hele taget som noget universalmiddel i vort forsvar. Forsaavidt falder min opfatning nærmest sammen med kommanderende generals. Men jeg vil dog ikke i den grad som han skjære alt over en kam. Jeg indrømmer, at der findes punkter, hvor fæstninger er berettigede. Det er der, hvor fienden ikke kan naa et vigtigt maal uden at nedkjæmpe dem, hvor de altsaa ikke kan omgaaes, og hvor fæstningen er gjort saa sterk, at det vil være forbundet med store og væsentlige tab for fienden at erobre den eller nedkjæmpe den. Derfor er ogsaa en fæstning som Oscarsborg f.eks., som stænger det eneste indløb til hovedstaden, paa sin plads og fuldt berettiget. Derfor er ogsaa f.eks. de befæstninger, som er anlagt rundt Bergen, berettiget, fordi en fiende ikke kan sætte sig i besiddelse af Bergens havn, før alle disse befæstninger er ødelagte.

Med hensyn til de befæstningsanlæg, som der nu her er tale om, saa er der jo kun ét, som strengt taget vedrører sjøforsvaret. Det er befæstningen af Narvik. Jeg har allerede under marinedebatten og armedebatten fremholdt, at det er nødvendigt, at der skaffes marinen en fast basis deroppe. Der hersker enstemmighed inden marinen og armeen om, at denne basis bør ligge i Ramsund. De befæstede punkter inde i fjeldene, inde i Rombaksbotn, har efter min mening ingen hensigt, absolut ingen. Narvik i sig selv har ingen betydning som strategisk punkt. Narvik har kun betydning som basis for maritime operationer enten for en fiende eller for os selv, og den faar først betydning som saadan, naar adgangen til havet er aaben; hvis det er tilfældet, saa har Narvik den aller største betydning for en fiende, som agter at sætte sig i besiddelse af vore nordlige landsdele. Som maritim basis er nemlig Narvik udmerket skikket; der er flere udløb, som ligger langt fra hinanden, og der er let at befæste disse. Der behøves ikke store og kostbare befæstninger ved Ramsund for at kunne sætte sig i tryk besiddelse af hele Ofotfjorden, og

er dette først skeet, har man skabt et effektivt forsvar der, saa vil ingen tænke paa at gaa over grænsen med en hær til Narvik; thi da har man intet der at gjøre. At gaa med en armé til Narvik for at erobre den lille betydningsløse by og ligge der med en hel del tropper og ikke kunne komme videre til havs, det vil ingen falde paa. Jeg anser enhver befæstning indenfor Ramsund overflødig. Sprænger man jernbaneviadukten, og har man effektive befæstninger længere ude i fjorden, saa antager jeg, at man kan være betrygget ligeoverfor landangreb. Med hensyn til befæstninger og anlæg for en maritim basis i Ramsund vil jeg udtale et ønske om, at vi allerede til næste aar med budgetforslaget faar planer og overslag for disse, saaat man nu endelig en gang kan komme igang med dem. Jeg tror, at de grænsefæstningskanoner, som ifølge indstillingen bliver tilovers, vil passe særdeles godt ved Ramsund, hvor der jo er ganske smaa skuddistancer. I marinen har man desuden en del ældre materiel, som for øieblikket ikke er disponeret noget sted, og som kunde anvendes deroppe, f.eks. lyskastere og en del 12 cm bagladekanoner, som nu staar ubenyttede. Jeg haaber som sagt at man nu saa snart som muligt faar planer for en maritim basis i Ramsund. Derom synes der jo at herske enighed mellem alle autoriteter, og det er altid en fordel.

Hvad angaar befæstninger i det trondhjemske, saa er jeg enig i, hvad derom er udtalt i komiteens indstilling. Der har vi netop et par af de punkter, hvor en fiende ikke kan gaa rundt, men hvor han maa igjennem, og hvor han ikke kan komme frem, før han har ødelagt befæstningerne. Og de her foreslaaede befæstninger ligger overordentlig heldig til, idet man fra dem kan bestryge de trange defiléer, hvorigjennem fiendens opmarsch maa foregaa. Man maa derfor gaa ud fra, at det vil koste fienden store tab at komme frem ad disse veie.

Saa kommer vi til befæstningerne ved Sarpsborg. Jeg har - det maa jeg tilstaa - været i adskillig tvil om, hvorvidt jeg skulde være med paa dem. Der er imidlertid allerede før befæstninger i det afsnit, og der er ved Sarpsborg en overmaade vigtig broovergang, og da jeg ikke har formaaet at oparbejde en absolut tro paa, at den neutrale zone under alle forhold vil være et aldeles sikkert stængsel, saa har jeg fundet alligevel at burde være med paa flertallets indstilling ogsaa her. Derimod tror jeg, at hr. Konow tager fejl, naar han mener, at en fiendtlig hær kan gaa iland i Skjebergkilen og marchere nordover paa Glommens østside til Fossumovergangen. Jeg tror, det er udelukket, at en saa stor hær som hertil kræves vil blive landsat i Skjebergkilen eller noget andet sted paa østsiden af Glommen; jeg finder, at det er absolut utænkeligt. Hvis en fiende skal kunne vove at føre en hær over havet, saa maa han være absolut herre paa sjøen. Det er en nødvendig betingelse for at kunne føre en hær over sjøen i vor tid. Men er han det, saa har han ingen glæde af at gaa iland paa østsiden af Glommen bare

for at faa den fornøielse at kjæmpe med vore fæstninger og stillinger paa vestsiden af elven og skaffe sig en vanskelig og farlig flodovergang. Hvis en fiende kan og vil sætte tropper iland, saa gaar han længere op i Kristianiafjorden, som desværre nu ligger aaben. Han vil formentlig da gaa lige op til Nærlebugten ved Moss og sætte sine tropper iland der. Han kan da tage alt, hvad vi har af befæstninger baade i Glommenafsnittet og i Rådeafsnittet i ryggen, og saa har han den korteste og den letteste vei til Kristiania. Saaledes som forholdene er nu, saa er der derfor ingen sandsynlighed for, at der vil blive sat tropper iland paa østsiden af Glommen. - Hvad dessuden Sverige angaar, saa vil Sverige ikke formaa at sende en hær over havet stor nok til at gaa op til Fossumafsnittet; thi den svenske handelsflaade og krigsflaade er ikke store nok til at transportere og beskytte en saa stor arme over sjøen, som dertil er paakrævet. Sverige vil ikke kunne tænke paa det, saalænge man ikke har helt og holdent ødelagt eller bundet vor egen flaade. Skjebergkilen har udenfor sig Hvalerterrænet, som er et typisk torpedobaadsterræn, hvor vore torpedobaader vil kunne finde trygge skjulesteder og hvorfra de kan foretage uventede angreb. Man kan tænke sig, hvordan det vilde gaa med en troppettransportflaade paa hundreder af skibe, hvis nogle og tredive torpedobaade pludselig gjør et motangreb paa den eller hvis de under taage i Kristianiafjorden styrter sig over den. En saadan eventualitet udsætter man sig ikke for. Saalænge man kan sende tropper frem over land, saa gjør man det ikke over sjøen, og allermindst kan Sverige tænke paa at gjøre det. Naar jeg har gaaet med paa disse befæstninger ved Sarpsborg, saa er det under den forudsætning, at man nu endelig ogsaa kommer til at befæste den store aabne port til hovedstaden, jeg mener selve Kristianiafjorden. Vi har bygget et gjærde af fæstninger baade østenfor og vestenfor Kristianiafjorden; men vi har ladet hovedindgangen staa vid aaben; den staa aaben den dag idag. Den stod aaben i 1905, og derfor hang vor flaade dengang i luften. Der skulde ikke meget til, før vore panserskibe kunde været gjort ubrugbare. Et eneste grundskud kunde været nok til, at et panserskib maatte gaaet ud af kampen for resten af krigen; thi man har jo desværre ingen adgang til at kunne doksætte og reparere vore panserskibe udenfor Horten. Hovedstationen vilde nemlig være det første sted, som gik op i luer og ødelagdes under en krig; det ved enhver. Men dette forhold kan ikke længere eksistere. Vi maa, før vi gjør noget andet, befæste Kristianiafjorden. Vor flaade er saa liden, og den vil heller aldrig blive saa stor, at den alene uden nogen støtte af befæstninger i land vil kunne oprettholde herredømmet i Kristianiafjorden. Men samtidig skal der i det trange afsnit Horten-Bastø-Jeløen ikke meget til af befæstninger, før vor flaade sammen med svære kanoner iland kan tvinge en flaade som f.eks. den svenske til at gaa udenfor Færder for at blokere, og maa den det, saa er allerede slaget vundet; thi en blokade

udenfor Færder er praktisk talt umulig, naar vi selv er herre over Kristianiafjorden.

Jeg vil tilslut ogsaa udtale et ønske om, at vor forsvarssag bliver holdt udenfor al partipolitik, at vi alle maa staa sammen om dette at forsvare vort land imod fiender udenfor landet. Jeg vil ogsaa udtale et ønske om, at al den strid, vi her har seet mellem de militære autoriteter, og som synes her at gaa ligesaa dybt og kanske dybere end den strid, vi nylig var vidne til i marinen, hvor det dog kun dreiede sig om en strid mellem to enkelte personer, at den strid vil ophøre, og at det maa blive en frugtbar saglig diskussion men ikke en personlig strid inden de to militæretater. Den komiteindstilling, som her foreligger, er et helt igjennem sagligt indlæg; der er kritik, men der er ingen partipolitik, og jeg kan ikke forstaa, at den nuværende forsvarsminister behøver at opfatte denne kritik i nogensomhelst maade som noget mistillidsvotum eller tage sig personlig nær af den.

Ivar Aavatsmark: Jeg vil faa lov til at begynde med at rette et spørgsmaal til den ærede forsvarsminister. Han brugte gjentagende ordene "den ærede forfatter" istedenfor komiteens ordfører. Saavidt mig bekjendt er det parlamentariske udtryk "komiteens ordfører", og hvis den ærede forsvarsminister har tilsigtet noget med udtrykket "den ærede forfatter", saa vil jeg gjerne have hans svar paa det nu med det samme, før jeg fortsætter. Jeg er gjort opmærksom paa dette fra flere her i salen, og derfor har jeg fundet det at være min pligt at rette dette spørgsmaal til den ærede forsvarsminister.

Statsminister Michelsen: Jeg maa gjøre den ærede ordfører min dybeste undskyldning, hvis han finder sig krænket over, at jeg har tilladt mig at kalde ham "den ærede forfatter". Det er maaske et vel civilt udtryk. Jeg ved, at man her i salen maa være overordentlig ængstelig for udtrykkene naar man omtaler et æret medlem af Stortinget. Og jeg har vistnok i saa henseende mine fejl. Jeg kan imidlertid forsikre den ærede repræsentant, at jeg omfatter ham med samme grad af ærbødighed, enten jeg kalder ham "forfatter" eller "ordfører". Jeg har ikke paa nogen maade med mine ytringer tænkt at krænke den ærede repræsentant. Jeg har bare peget paa det, som jeg tror er den almindelige opfatning, naar man læser denne indstilling, at den er sterkt præget af, hvad man kalder generalstabsopfatning. Det kan umulig være noget fornærmende selv mod en generalstabsofficer at sige, at hans indstilling i en militær sag bærer præget af hans specielle militære stilling; det kan kun vise, at manden har stil og personlighed, og det kan vel aldrig blive noget fornærmende. Jeg kan for mit eget vedkommende sige, at jeg ikke vilde følt mig paa nogen maade krænket, om den ærede repræsentant havde kaldt mig "forfatter" af propositionen istedetfor den foredragende statsraad. Jeg

er tilbøielig til at gaa ud fra en subjektiv opfatning, og naar jeg selv personlig ikke vilde have fundet dette fornærmende, saa har jeg heller ikke anet, at det skulde virke saaledes paa den ærede repræsentant. Jeg haaber, at denne lange undskyldningstale vil virke beroligende paa hr. ordføreren.

Ivar Aavatsmark: Jeg har heller ikke været fornærmet; jeg har kun gjort en forespørsel om hvad statsministeren mente med ordet "forfatter". Jeg har nu faaet et tilfredsstillende svar og er statsministeren taknemmelig for svaret.

Siden jeg sidst havde ordet, har komiteens formand gennem et længere foredrag givet en udredning af sin opfatning af landets militær-politiske stilling efter 1905. Jeg kan i mange henseender dele de anskuelser, som komiteens formand der fremkom med; men jeg kan dog ikke andet end gjøre enkelte bemærkninger. Naar formanden specielt lægger vegten paa det Trondhjemske, saa er jeg fuldt ud enig med ham deri; jeg tror ogsaa at det Trondhjemske operationsteater nu er kommet i en ganske anden stilling, end det var før, og jeg tror, det er vor pligt at ofre al mulig opmærksomhed paa det. Det har ogsaa komiteen givet udtryk for i sin indstilling. Men der var en del af landet, som komiteens formand behandlet meget let, og det var de nordlige landsdele, den lange strækning fra Trondhjem og opover mod Vadsø. Komiteen har bragt i forslag et befæstningsanlæg i Narvik, og som komiteen sterkt har betonet, er det ikke alene et lokalt forsvar for Narvik, men det er et replistøttepunkt for et begyndende forsvar for vor store lange kyststrækning nordover. Jeg tror, det vilde være heldigt, at denne forsamling giver sit bifald til denne opfatning; thi det er nu engang saa, at de nordlige landsdele er mere udsat nu, end de har været før. Jeg finder derfor at burde betone at ogsaa disse dele af landet bør ofres betydelig opmærksomhed. Saa talte den ærede formand om det søndenfjeldske Norge, og han mente, at hvis svenskerne nu gjorde et angreb paa Norge, saa vilde det ske paa den maade, at de rettede et hovedangreb paa det Trondhjemske samtidig med, at de demonstrerede mod det søndenfjeldske Norge. Ja, det er meget muligt, at det søndenfjeldske kun vil blive udsat for et secundært angreb; men det kan ogsaa hænde, at den demonstration mod det søndenfjeldske Norge bliver meget sterk, saafremt vi ikke lægger befæstninger der. Befæster vi os, saa er det selvsagt vanskeligt at komme frem, og jo vanskeligere det er at komme frem, jo mindre sandsynlighed er der for et angreb. Formanden motiverede sit standpunkt yderligere, idet han sagde, at svenskerne neppe vilde krænke den neutrale zone; de vilde ikke gjøre det, sagde han, af den gode grund, at naar vi kom til fredsslutning, saa vilde stormagterne sige, at de fik ikke lov til at beholde, hvad de muligens havde erobret, fordi de havde krænket den neutrale zone. Jeg vil faa lov til at henlede opmærksomheden paa, at det atter er

stormagterne, vi tyr til, det er atter under stormagternes vinger, vi indbydes til at ty, naar vi er i nød. Jeg tror, at vi bør lade den tanke fare; vi maa stole paa os selv og forsøge at forsvare os selv saa godt, som landets økonomiske evne og forhold tillader. Har stormagterne tilladt en marsch over den neutrale zone, saa tror jeg at stormagterne heller ikke blander sig ind i fredsslutningen. Jeg tror ikke, at stormagterne vil blande sig i det; og ialfald tror jeg ikke, at vi bør søge vor trøst og vort haab paa den kant. Hvad den neutrale zone angaar, saa skal jeg ikke paa nærværende tidspunkt udtale nogen personlig mening om den; det er jo nærmest et politisk spørgsmål, og jeg skal ikke berøre det - den ærede statsminister og flere talere har idag udtalt sin mening om dette spørgsmål. Men jeg vil faa lov at anføre en mand, nemlig kommanderende general, som i sin skrivelse af 16de februar 1906 til forsvarsdepartementet har udtalt følgende: "Fra norsk side maa man derfor for at regne sig paa den sikre side gaa ud fra, at den neutrale zones ukrænkelighed ikke vil blive oprettholdt, og saa har man situationen fra før Karlstadoverenskomsten, men uden grænsefæstningerne." Uden grænsefæstningerne hr. president! Hvorvidt kommanderende general har ret i dette eller ikke, skal ikke jeg yderligere udtale mig om; men jeg tror, at det var bra, om der kunde blive udstedt et officielt kommuniké fra regjeringens chef, der idag saa stærkt har hævdet den neutrale zones ukrænkelighed. Det nytter ikke i et hemmeligt møde at sige, at man tror paa den, og at man skal tro paa den; men lad os faa et officielt kommunike om, at det er noget, vi skal tro paa og at vi paa denne basis skal træffe vore forsvarsforanstaltninger. Da tar man ansvaret. Naar en mand, der er saa loyal som kommanderende general, udtaler dette i sin skrivelse af 16de februar 1906, er det da saa rart, at officererne i armeen er af den opfatning, naar de ser sin høieste chef udtale dette?

Saa var det nogle faa ord angaaende Fossumafsnittet. I de utrykte bilag, vi har faaet oversendt, er der en masse betænkninger, vidtløftige og lange, om Fossum- og Langnesafsnittet, og de gaar ud paa, at samtlige militære autoriteter, kommanderende general delvis undtagen, er enige i, at der i dette afsnit bør gjøres og maa gjøres noget. Dette spørgsmål er imidlertid ikke forelagt komiteen i den foreliggende proposition, og derfor har heller ikke militærkomiteen ved nærværende anledning fundet føie til at optage spørgsmaalet. Dette saa meget mere som der foreligger andre spørgsmaal, der staar i nær forbindelse hermed, nemlig befæstningen af Fetsund-Blakerafsnittet og befæstningen af Skarnes, som komiteen tror det er rigtigt bliver taget i sammenhæng med førstnævnte vigtige afsnitt, og derfor beder vi om udredning af det til næste aar.

Naar komiteen iaar for det søndenfjeldske er blevet staaende ved befæstningen af Sarpsborgafsnittet, saa er det af den grund, at dette afsnit staar i en særstilling.

Sarpsborgafsnittet har jo front mod syd og delvis mod øst. De foranstaltninger, vi har foreslaaet truffet ved Sarpsborgafsnittet iaar, er delvis udbedringer af de allerede eksisterende befæstninger der, baade de ved Greaker og de paa Ravnberget, idet de paa Ravnberget skulde træde istedetfor det nuværende saakaldte østbatteri. Men stanges herved indmarschlinjen ad Svindalsveien og ad Ideveien samt de tilgange, der fører fra eventuelle landgangspunkter mellem grænsen og Fredriksstad, idet man først har Sarpsborgafsnittet og saa i anden linje Raade-Mossafsnittet, saa vil disse befæstninger give en ilandstegen fiende anvisning paa at gaa paa østsiden af Glommen frem mot Fossum og Langnes. Men er det saa, saa maa denne vei, som er den korteste og sikreste og derfor i strategisk henseende den vigtigste, fordi den fører til landets hjerte, søges stængt. Det er at merke, at en saadan fremrykning ikke berøres af den neutrale zone. Det er derfor al grund til at ta under alvorlig overveielse en befæstning af Fossum-Langnes. Den neutrale zone kan vel overhovedet ikke udtydes saaledes, at man ikke har lov til at anlægge befæstninger i den del af landet. Om disse befæstninger ligger i kortere eller længre afstand fra den neutrale zone, kan vel ikke have nogen betydning, saa meget mere som de har en front mod syd. Jeg vil imidlertid have sagt, at komiteen ved denne anledning overhovedet intet standpunkt har taget til denne sag, fordi departementet ikke har optaget den til behandling. Der er mange forhold, som her maa udredes, og komiteen har jo til slutning i sin indstilling sagt, at det bliver de militære autoriteters sag at udrede sagen militært; dens politiske udredning faar de give, som har ansvaret for landets styre. Finder regjeringen, at det er politisk utilraadeligt, saa har selvfølgelig de militære autoriteter at lystre. Men det er en saadan udtalelse, jeg tror der bør foreligge, før man kan rette nogen kländer mod de militære autoriteter for deres forslag, i det øieblik at armeens kommanderende general saa sent som 16de februar 1906 har udtalt sig, som han har gjort.

Den ærede repræsentant hr. Konow forespurgte, om den neutrale zone vil holde i krig. Ja, det kunde være interessant at faa statsministerens svar paa det. Vi ser ogsaa, at kommanderende general er af den mening, at den ikke holder i krig, og hvis den ikke holder i krig, hvad skal vi saa med den? I fred har vi ikke brug for nogen neutral zone. Jeg mener derfor, at skal der blive ro og fred og ordnede forhold i disse ting, saa bør regjeringen ta det fulde ansvar og udstede offentlig kommuniké om den neutrale zones betydning. Det er sandt, Kristianiaafsnittet er vigtigt, og komiteen har aldeles ikke ment iaar at affeie det. Tvertom, vi har bedt om yderligere udredninger, og naar de kommer, saa er tidspunktet inde, - vi har jo en hel del af det største og kraftigste skyts igjen, saa der bliver anledning til det, hvis statsmagterne finder det paakrævet at befæste dette afsnit. Hr. Mowinckel rettede et spørsmål til mig, om

den neutrale zone kun var neutral overfor Sverige og ikke ligeoverfor andre magter. Saavidt jeg forstaar det, er den neutrale zone kun et neutralt bælte mellem Norge og Sverige og ikke overfor nogen anden magt. Men det er rigtig, som repræsentanten fra Bergen sagde, at vort forsvars foranstaltninger er ikke ensidig rettet mod Sverige, men mod alle magter. Og hvis det er tænkeligt, at en stormagt vil rykke frem ad den vei gennem den neutrale zone for at naa Kristiania, saa var befæstninger ogsaa af den grund nødvendige i dette afsnit. Imidlertid burde en landgang ved Gøteborg med paafølgende fremrykning gennem den neutrale zone være mindre sandsynlig; men utænkelig er den ikke; men derimod fra Fredrikshald og fra Skjebergkilen; men da uden at berøre den neutrale zone; for da gaar man op mellem denne og Glommen, og en saadan fremrykning blir end mere sandsynlig, dersom Sarpsborgafsnittet og Moss-Raadeafsnittet bliver yderligere forstærket.

Hr. kommandørkaptein Eidem kom med et langt foredrag og endte da, som vanligt, med Hortens befæstning. Ja, jeg er forresten enig med hr. kommandørkapteinen i mange af hans betragtninger, men jeg kan dog ikke dele hans synsmaader, naar det gjælder landfæstningers betydning; men jeg skal ikke indlade mig paa det nu. Han endte som sagt med Hortens befæstning. Ja, hvis landet har raad til det, saa vilde det kanske være meget ønskeligt. Imidlertid foreligger ikke spørgsmaalet nu, og jeg finder det da heller ikke fornødent at optage det til behandling ved denne anledning.

Jeg skal slutte disse faa bemærkninger med at udtale, at komiteen har været besjælet af et inderligt ønske om, at der ikke maatte bringes politik ind i denne sag. Naar vi er bebreidet, at vi ikke har ofret mere paa Fossumafsnittet, saa vil jeg oplyse om, at det er af den væsentlige grund, at vi i disse tildels saa oprevne tider, da vi har seet, hvorledes der i pressen skrives op om, at oppositionen vil krig, ikke fandt det opportunt at reise det spørgsmaal nu. Jeg tror, den dag vil komme, og kanske om ikke saa længe, at alle, uanseet parti, vil være med paa at befæste denne linje; da er tidspunktet inde. Maatte det bare ikke blive for sent! Jeg vil udtale, at kan vi holde politik borte fra dette spørgsmaal, saa gjør vi vort land en uvurderlig tjeneste.

Egede-Nissen: Jeg vil jo sige ligeoverfor den ærede ordførers slutningsbemærkning, at hvis han virkelig har den opfatning af Fossumafsnittet, og han tror, at naar alle bliver enige om at befæste det, da bliver det for sent, saa tror jeg nok at jeg i hans sted vilde have pegt sterkere paa det i komiteens indstilling, end det er gjort.

Ivar Aavatsmark: Der er i komiteens indstilling gjort opmærksom paa, at næsten samtlige militære autoriteter har udtalt sig for, at dette afsnit bør befæstes; jeg tror,

det er ganske sterkt pointeret. Vi har ikke havt anledning til at tage standpunkt til sagen, fordi der er gjort opmærksom paa, at der er andre forhold, som spiller ind her.

Egede-Nissen: Man ved jo, at det var det spørgsmål, fæstningsartilleriets chef gik af paa som statsraad, og en stor del af armeen var i denne sag enig med den statsraad, der gik af. For saavidt ligger vist derfor sagen fuldt forberedt, saa den ærede ordfører kunde, hvis han havde villet, taget sagen op til behandling. Den ærede forsvarsminister har gjort gjældende, at det var urigtigt at lægge fæstninger op mod den neutrale sone. Naar man ser den opfatning sammen med det, som er gjort gjældende af marinens autoriteter, at det er lidet tænkeligt, at der vil blive gjort nogen landgang ved Skjebergkilen, da forstaar jeg ikke, at nogen vil være med paa at befæste det afsnit, som der her er tale om. Naar vi af hr. Konow og delvis af hr. Aavatsmark saagar faar høre, at hvis vi befæster dette afsnit, saa vil faren blive saa meget større for et andet afsnit, da forekommer det mig at maatte være al grund for denne forsamling til at udsætte dette spørgsmål, indtil ogsaa denne forsamling fik se disse to afsnit i sin sammenhæng. Hvad en landgang i Skjebergkilen angaar, har jo hr. Eidem udtalt sig, og med det skjøn, jeg har erhvervet mig paa disse ting, kan jo ikke jeg, naar vi har torpedobaade, og naar vi har et mineforsvar, tænke mig muligheden af, at der skulde kunne ske en landgang paa det punkt, der jo skulde være det punkt, der allerbedst skulde være skikket til forsvar ved torpedobaade. Jeg synes, der er en sterk modstrid mellem ord og handling. Man hører, der tales i ganske sterke toner baade fra forsvarsministeren og fra komiteens formand om, at vi faar tro paa den neutrale sone, og hr. Bratlie har jo før udtalt, at Kongsvinger og Fredrikshald ikke er de udsatte afsnit, nu er det Trøndelagen. Men naar man ikke længer tror paa, at dette afsnit er saa udsat, hvorfor i al verden vil man da benytte saa store midler til at befæste det? For det er vel antagelig mange af militærkomiteens medlemmer ialfald paa det rene med, at den bevilgning paa en kvart million, som idag maatte ske, bare er en begyndelse til det, som kommer til at ske. Naar man har den opfatning, hvorfor vil man da ikke heller sige: Er det saa, at der fremtidig er større frygt for de nordlige dele af vort land, og det er vanskeligt for os med de nuværende kommunikationer at bringe vore troppemasser frem til det operationsteater, hvor vi vil faa størst brug for dem, er det tilfældet, da vil vi anlægge jernbaner, som hurtigst muligt kan kaste vore tropper fra det ene operationsteater til det andet? Jernbanerne er dog forsvarsmidler, der kommer landets befolkning ellers tilgode. Men gaa ikke hen og kast vort folks penge bort til fæstninger, om hvis nytte der er meget delte meninger. Naar man kommer saa langt, at man vil opmudre Kjellsund af hensyn til militæretaten, saa

kommer jeg sandsynligvis til at sige: jeg vil ikke være med paa det af hensyn til militæretaten, men da det er en stor og god foranstaltning, som vil komme alle deroppe tilgode, saa vil jeg af den grund være med paa det. Jeg vil ogsaa, naar vi kommer saa langt, være med paa de baner, som vil være nødvendige ogsaa af andre grunde, og som i høi grad vil bidrage til at styrke vort forsvar, nemlig en forbindelseslinje mellem den sydlige del af vort land og den nordlige. Det var dog rimeligere, at man da i første række lagde an paa det istedetfor at binde midlerne til disse andre dispositioner, som man her er saa uenig om. Iøvrigt maa det være mig tilladt at udtale, om den ærede formands betragtning, at saa interessant den var rent krigspolitisk seet, var det mig en stor skuffelse, at han i den grad kunde lægge en kjærlighedens kaabe om denne indstilling, saaledes at den omtrent ikke skulde indeholde et bebreidende ord overfor departementet. Det er da næsten saart at rippe op i dette - man kan jo næsten ikke nævne det, - og jeg saa da ogsaa, at formanden fik de venligste nik fra statsraad Arctander under hans bekræftende udtalelser om, at indstillingen var saa og saa at forstaa. Hr. Arctander nikkede saaledes, at jeg næsten var bange for, at vor kjære statsraads hoved undertiden skulde rulle af halsen. Men saaledes som hr. Bratlie har opfattet komiteens indstilling, tror jeg jo ikke, at ret mange vil forstaa den. Men naar hr. Bratlie finder, at den er saaledes at forstaa, faar det blive hans sag.

Ligeoverfor hr. Eidems betragtninger og udtalelser om, at det skyts, som nu er blevet ledigt, skulde være saa briljant skikket til at befæste Ramsund med, skal jeg tillade mig at henlede hans opmærksomhed paa, at generalstaben i sin skrivelse af 15de februar 1906 siger: "Endvidere fremholder generalstaben, at det ledigblevne landfæstningsskyts ikke egner sig til anvendelse i de projekterede kystbatterier ved Ramsund." Med hvad angaar Sarpsborgafsnittet, mener jeg, at heller ikke hr. Eidem kan tro paa den neutrale zone, og det lader til, at det er kun det, som bevirker, at han vil være med paa det, at han ikke tror paa nogen landgang paa det sted, som der her er tale om. Han tror tvertimod, at hvis det blev befæstet, vilde en eventuel fiende gaa længere op, og for at forebygge det vilde han have nye fæstninger og atter nye fæstninger. Ja, det er deri, det bunder. Hvis man gaar den vei, vil landets kapitaler eller vor statskasse blive i den grad belastet - ikke alene med nyanlæg for første gang, men ogsaa med reparationer af disse fæstninger og stadig garnisonerende tropper, som skal have underhold og løn, og de skal have skoler - at vi paa denne maade kommer op i udgifter, som visselig kunde være anvendt paa en bedre maade, selv om man vil anvende dem til militære formaal. Naar man mener, at man skulde befæste Sarpsborgafsnittet ogsaa af hensyn til andre magter, da tror jeg jo, at man skyder noget over maalet, og hvis en af stormagterne af en eller anden grund skulde ville angribe vort land, da spørger jeg, om nogen af os tror, at

det er muligt, at vi kan klare os. Jeg kan ialfald for min part ikke tænke mig muligheden af det, naar jeg ser de voldsomme dispositioner, som de magter gjør for at holde sig klar ikke alene til forsvar, men ogsaa til angreb.

Jeg mener, at denne debat mere end noget andet har vist, hvilken uklarhed der er ligeoverfor det spørgsmaal, det her gjælder om. En vil have befæstning af Fossumafsnittet, andre af Moss-Hortenafsnittet. Departementet staar med sin opfatning, og militærkomiteens 8 medlemmer har sin opfatning. Det bliver da saa broget, at jeg tror, der er al grund for Stortinget til iaar at sige, at sagen tages ikke under behandling.

Præsidenten: Hr. Mowinckel stillede tidligere et spørgsmaal, nærmest rettet til komiteens ordfører, og ordføreren søgte ogsaa at svare paa det; men saavidt jeg opfattede det, saa berørte svaret ikke egentlig, hvad hr. Mowinckel havde spurgt om - ialfald ikke direkte. Jeg skal i anledning af hr. Mowinckels spørgsmaal faa lov til af overenskomsten om den neutrale zone at citere et lidet afsnit. Det heder: "Den neutrale zone skal være fuldkommen fredlyst", og efterat det er mere detaljeret forklaret, hvad der heri ligger, saa heder det tilslut: "Foranstaaende bestemmelser kommer dog ikke til anvendelse i de tilfælde, at rigerne bistaar hinanden under en krig mod en fælles fiende. De skal heller ikke, hvis et af rigerne indvikles i krig med en tredie magt, være forbindende for dette rige med hensyn til den del af zonen, som falder indenfor dets omraade, eller for det andet rige med hensyn til dets zoneomraade, forsaavidt det gjælder hævðelse af rigets neutralitet." Derigjennem er der altsaa aabnet adgang for hvert af rigerne til at kunne sætte sig ud over de før opregnede bestemmelser for det tilfælde, at riget angribes af en tredje magt, eller for det tilfælde, at det bliver nødvendigt for rigerne at træffe militære dispositioner til hævðelse af sin neutralitet. Jeg tror, at det punkt ialfald i nogen grad kan tjene til belysning, af hvad hr. Mowinckel ønskede opklaret.

Mowinckel: Det bekræfter, at den neutrale zone altsaa ingen effektivitet har ligeoverfor nogen anden magt end Sverige.

Høstmark: Jeg havde ikke tænkt at lægge mig stort op i denne debat. Men nogle udtalelser fra enkelte hold har gjort, at jeg vil komme med et par korte bemærkninger. Hr. Egede-Nissen har fremholdt meget stærkt den uenighed og den uklarhed, som han siger der er i disse forhold. Han har blandt andet i sit første foredrag fremholdt, at infanteri- og kavalleriofficerer er i bund og grund uenige med artilleriofficererne. Nei, det er ikke tilfældet. Jeg er selv infanteriofficer, og jeg kjender opfatningen inden det vaaben. Vi er omtrent allesammen enige i, at vi maa sørge at befæste alle de farligste tilgange til vort land,

og enighed er der ogsaa paa alle kanter om, at de tre afsnit, vi bør befæste, er de afsnit, som behersker tilgangen til Kristiania, til det trondhjemske og denne oppe ved Narvik. Det er kun detaljer, anordninger og udstrækningen af befæstningerne, der er lidt uenighed om. Komiteens formand hr. Bratlie gav en noksaa grei og klar oversigt over de forandrede krigspolitiske forhold, vi nu er kommet opp i ligeoverfor Sverige, idet han specielt gjorde opmærksom paa, at et angreb paa de nordlige landsdele - især nævnte han det trondhjemske - nu er sandsynligere end tidligere. Ja, det er vistnok tilfældet; det forholder sig vistnok saa. Men vi skal ogsaa være opmærksomme paa én ting. Naar vi nu sørger for ved befæstningsanlæg i det trondhjemske at gjøre vore trakter der saa uangribelige som muligt - og det er noksaa let at stænge tilgangen der oppe -, naar vi altsaa gjør dette, hindrer en fiende fra at angribe Trondhjemstrakterne, saa stiger dermed sandsynligheden for et angreb paa den sydlige del af landet, paa en af tilgangene til Kristiania. Jeg mener, at naar vi befæster det trondhjemske, saa bliver det saa meget mere nødvendigt at sørge for befæstninger ogsaa af tilgangen til Kristiania. Jeg har ikke den tro paa den neutrale zones betydning som den ærede statsminister med flere har. Jeg indrømmer, at den kan have endel betydning; men saamegen betydning, som han tillagde den, tror jeg ikke den har. Det vil gaa, som hr. Mowinckel sagde, at naar det først gaar løs, vil de hede hjerner blive de raadende, og man vil altid kunne finde paaskud til at bryde den neutrale zones neutralitet, og er den først brudt, er zonen værdiløs. Jeg tror, det er temmelig nødvendigt ved befæstningsanlæg langs Glommen at søge at stænge tilgangen til den vigtigste del af vort land, Kristiania og egnene om Kristiania.

Hr. Eidem sagde, at han tror ikke paa grænsebefæstningerne. Nei, hr. Eidem tror kanske bare paa marinen, lader det til. Men jeg tror ikke, det blev rart med hr. Eidem og marinen, om Kristiania og omegn samt det Trondhjemske blev taget ved angreb tillands. Blev disse tragter taget, saa gjorde han ikke stort med marinen heller. Jeg skal foreløbig ikke indlade mig paa videre bemærkninger.

Dick: Jeg havde heller ikke tænkt at tage del i den debat, som nu foregaar om den idag foreliggende indstilling. Det forekommer mig, at indstillingen er ret udførlig og klart afgivet, og vi har jo den militære sagkyndighed repræsenteret saavel i komiteens formand som i dens ordfører, og da synes jeg, det kunde være overflødig at forlænge debatten mere end høist nødvendigt. Der er imidlertid faldt saa mange udtalelser paa forskellige omraader, at jeg føler en trang til at sige, at for mig har debatten antaget en karakter, som om der her idag skulde foreligge til tingets afgjørelse en befæstningsplan for vort hele land. Vi er efter min mening kommet aldeles ud paa vidderne. Vi taler nu baade

om sjøforsvar og landforsvar paa alle kanter, og de forskjellige synsmaader, som der skulde gjøre sig gjældende, er kommet til orde her. Vi maa virkelig huske paa, at det, vi idag har at afgjøre, er, hvorledes vi skal anbringe et begrænset antal skyts, som er blevet disponibelt efter nedlæggelsen af vore grænsefæstninger, og hvorledes vi skal anvende det dertil afsatte begrænsede beløb paa den bedste maade. Det er det, som vi idag skal afgjøre, og det er det, som jeg skal faa lov til at bringe i erindring. Det gjælder da, naar vi er under begrænsningens lov, naar det er en speciel opgave, som her skal løses, at løse den paa den heldigste maade og gjøre anbringelsen af de ledigblevne forsvarsmidler saa fordelagtig for vort land som muligt. Vi faar da holde os til det allernødvendigste og se bort fra, hvad man i sin almindelighed kunde ønske at gjøre for at komplettere forsvaret. Jeg tror, at komiteen efter de indgaaende drøftelser og granskninger, som er foregaaet af denne sag, har truffet det rette. For mig staar ikke anlæg af fæstninger i sin almindelighed som noget absolut gode for et lidet lands forsvar. De er baade kostbare i sit anlæg og i sit vedligehold, og de lægger derfor beslag paa en uforholdsmæssig del af de forsvarsmidler som et lidet land kan raade over. Men jeg vil paa den anden side indrømme, at for et langstrakt land som Norge med de delvis noksaa ufuldkomne kommunikationer, som et saadant land ialfald i en lang tid fremover vil komme til at have, vil en delvis anvendelse af saadanne fæstninger have sin fulde berettigelse, saaledes at man kan opholde angrebet for at kunne samle det mobile forsvar paa de punkter af landet hvorimod angrebet rettes. Men det er og bliver det mobile forsvar, som vort land i det hele taget kommer til at maatte bygge paa i farens stund.

Jeg kan ikke undlade i denne forbindelse at nævne et par ord om den i debatten indbragte neutrale zone. Der er vist ingen profet i landet, som kan forudsige, hvorledes forholdet med den vil stille sig i tilfælde af et fredsbrud med nabolandet. Men naar der i mellem folkelige overenskomster, som er trufne angaaende dette strøg, denne zone er lagt tilrette en grund til at stole paa, at begge disse lande ialfald vil vælge som det sidste at gjøre brud paa den overenskomst, som der er truffet, saa mener jeg, at vi er forpligtet til at gaa ud fra, at saa ogsaa vil ske, selv om et fredsbrud maatte finde sted. Vort naboland vil i det længste kvie sig for at gjøre et brud, som vistnok for dem kanske kunde være smageligt; men som ligeoverfor de øvrige europæiske lande vilde komme til at nedsætte det land for alle tider i den europæiske, internationale agtelse. Og hvis vi skulle gaa hen og træffe arrangements nu, hvorved vi skulde - selv om vi selvfølgelig har lov til at ordne os i vort eget land, som vi vil, det indrømmer jeg - saa mener jeg dog, at om ikke andet saa skulde vore økonomiske forhold tilsige os at opretholde i længden synet paa den neutrale zone som et led i vore forsvarsforanstaltninger. Gjør vi ikke det og

træffer forføininger, som viser, at vi selv ikke respekterer den overenskomst, som vi høitidelig og officielt har truffet i 1905, vil vi komme op i for fremtiden overordentlig ulykkelige forhold her i vort land. Da vilde vort naboland øieblikkelig begynde at gjøre modtræk, og saa kommer vi op i kaprustninger, hvor vor økonomiske evne ikke er istand til at holde følge. Jeg tror derfor, at naar vi nu skal anvende en begrænset del af vore forsvarsmidler paa en heldig maade, faar vi ikke begynde at anvende dem der, hvor vi da har grund til ialfald foreløbig at slaa os nogenlunde til ro med, at vi har et forsvarsbelte. Vi har en fredsfæstning, som virker bedre, end det vilde virke, om vi lagde vore skanser og fæstninger paa Glommenlinien. Dette er et syn, som jeg har havt lige siden Karlstadoverenskomsten. Naar først det skede, som da skede, saa mener jeg, det var en stor forskjel paa at faa en fæstningsfri zone og paa det, vi fik, nemlig en neutral zone.

Ligeoverfor Sarpsborgafsnittets befæstning var jeg fra først af noget i tvil i komiteen; men efter de belysninger af dette spørsmaal, som fandt sted fra sagkyndigt hold, bøiede jeg mig for det, som komiteen nu har gaaet med paa. Jeg ser nemlig nu i Sarpsborgafsnittet en ganske vigtig front mod syd, som vil kunne hindre et skinangreb eller en demonstration fra syd mod vor hovedstad. Jeg ser i Sarpsborgafsnittet en baade strategisk og taktisk nøgle til den østre side af Kristianiafjorden, idet det stænger baade de østenfor og vestenfor Glommen gaaende veie, som fører til Kristiania, og som en hær maa benytte sig af under sin fremrykning. Men vi har ogsaa der begrænset os til det, hvorom enighed har raadet mellem de militære autoriteter og vedkommende departement.

Med hensyn til de øvrige spørsmaal angaaende det Trondhjemskes befæstning og det, som er foreslaet ved Narvik, vil jeg udtale min tilslutning til de synsmaader, som i indstillingen er gjort gjældende, og jeg vil i sin almindelighed tillade mig at henstille til Stortinget ikke at søge at rive i stykker det, som komiteen i sit forelæg nu har bragt i forslag. Det er skeet, som den ærede formand i komiteen udtalte, med den overveielse, nøgternhed og sikkerhed, som man har kunnet skaffe sig efter de udtalelser, som foreligger saaledes, at hvad der i indstillingen foreligger, er et nødvendigt og første skridt, som senerehen, naar leiligheden byder sig, og de økonomiske midler tillader det, vil kunne udvikles videre til for vort land overordentlig vigtige forsvarsforanstaltninger. Jeg sigter da ikke mindst paa Trøndelagen og paa det Narvikske felt. Jeg vil derfor tillade mig at anbefale paa det mest indtrængende Stortinget at vedtage den indstilling, som idag er forelagt fra militærkomiteen.

Statsminister Michelsen: Jeg begjærede ordet væsentlig i anledning af nogle udtalelser af hr. Konow, skjönt jeg kanske lige saa godt kunde ladet dem ligge.

Hr. Konow begyndte med nogle personlige behageligheder til mig; han beklagede sig over, at jeg havde angrebet den repræsentant for generalstaben, som havde forfattet nærværende indstilling. Jeg har allerede haft anledning til ligeoverfor hr. Aavatsmark at forklare, at dette ikke forholder sig saa. Saa sagde hr. Konow, at vi havde haft en civil forsvarsminister før; men Johan Sverdrup indskrænkede sig ikke til at sværge til de militære sagkyndige; han hævdede sin egen opfatning. Men hr. Konow er her for hurtig i sin dom. Det har aldrig været min mening at gjøre fordring paa at sammenlignes med Johan Sverdrup som forsvarsminister, aller mindst efter en maanedes funktion. Johan Sverdrup havde foruden sine øvrige egenskaber, ogsaa den væsentlige forudsætning for en forsvarsministers stilling, at han gennem sit lange politiske liv havde været militærkomiteens formand, og som saadan haft anledning til at sætte sig ind i hele den militære administrations detaljer. Jeg har ikke været saa heldig. Jeg har oplyst, at jeg maatte afgive den proposition, som her foreligger til behandling, den samme dag som min forgjænger gik af. Jeg har saaledes ikke haft saa lang tid til at sætte mig ind i denne sags militære detaljer. Men jeg vil absolut fastholde, at det, som for denne proposition har været hovedsagen, har ikke været militære detaljer med hensyn til anbringelsen af det ledige skyts.

Denne propositions hovedopgave var at faa Stortingets medvirkning til at faa anvendt det ledige skyts i Narvik, Trondhjem og Sarpsborgafsnittet; derimod intet til beskyttelse af den egentlige neutrale zone i Fossumafsnittet. Denne propositionens principale hensigt har militærkomiteen tiltraadt. Militærkomiteen har oplyst, at der med hensyn til detaljerne for skytsets anvendelse paa disse steder til dels er sterk dissens mellem de sagkyndige; særlig kommer dette frem ligeoverfor Narviksafsnittet, hvor militærkomiteen mener, at den opfatning, som departementet her har gjort gjældende om Narviks befæstning tillands, ikke er tilstrækkelig militært begrundet. Komiteen foretrækker befæstninger til sjøsiden. Men komiteens indstilling viser at overalt, hvor de militære sagkyndige er enige, har den indstillet til Stortinget at fatte beslutning i overensstemmelse dermed, og kun der, hvor de ikke er enige, har den fundet, at det var ønskeligt at udsætte den endelige detaljbestemmelse og forlange en videre udredning. Dette er altsaa militærkomiteens stilling til propositionen.

Hva angaar hr. Konows udtalelser om den neutrale zone, og hvad hr. Mowinckel udtalte om partipolitik og politikens stilling til denne sag, vil jeg sige, at jeg er fuldstændig enig i, at det, som kaldes partipolitik, skal holdes udenfor de afgjørelser, som vedkommer vort forsvar. Jeg haaber, dette med god vilje fra alle sider skal kunne lykkes, og derom er der ingen dissens mellem de ærede herrer og mig. Men det er ikke partipolitik, at hævde, at ved den neutrale zones etablering har Norge folkeretslig

bundet sig til at respektere et bestemt landomraade saaledes, at det ikke er dets mening at ville benytte dette i krig, og naar Norge folkeretslig har bundet sig hertil, saa mener jeg ogsaa, at Norge har en forpligtelse til i gjerning at vise, at det agter at staa ved sit ord. Dette er ikke partipolitik, men alle partiets politik. Det er norsk politik, en hævde af, hvad der folkeretslig paaligger os som pligt, efterat vi for hele Europas øine har vedtaget Karlstadoverenskomsten og forpligtet os til at opretholde den i aand og sandhed.

Hvad forøvrigt angaar Norges militære stilling til Sverige efter unionens opløsning, kan jeg i alt væsentlig slutte mig til de udtalelser, som faldt fra de herrer Bratlie og Dick, hvilke begge efter min mening netop hævdede den opfatning, som vi, uanseet vor tidligere mening om Karlstadoverenskomsten, er forpligtet til at følge, naar der er tale om at bygge vort forsvars videre udvikling. Stillingen er den, at Sverige ikke uden at begaa det groveste folkeretslige brud, kunde indlade sig paa at misbruge den neutrale zone, og stillingen er endvidere den, at man ude i Europa har den bestemte opfatning, at Sverige ikke kan bryde paa denne forudsætning, uden at paadrage sig ikke alene et betydelig ansvar, men ogsaa følger, som Sverige i længden selv vilde have vanskelig for at kunne klare. Derfor vil jeg - jeg begaar ikke nogen indiskretion da jeg ikke har oplysningen ad officiel vei - i forbigaaende bemærke, at f.eks. i saa udpræget militær kreds som den tyske generalstab, hvor disse spørsmaal har været diskuteret, er det den almindelige opfatning, at der i en eventuel krig mellem Norge og Sverige ikke vil blive tale om, i ethvertfald til en begyndelse, at gjøre noget forsøg paa at bryde den neutrale zone, men at svenskerne vil forsøge, - hvad deres tyske meningsfælder og mange andre mente, at de skulde gjort i 1905, - vil forsøge at afskjære Norge enten ved Narvik eller, om muligt, søndenfor ved Trondhjem og beholde det. Efterhvert som bitterheden i svenske kredse voksede over unionens opløsning, efterhvert som den ubeherskede ærgrelse over, at Sverige ikke havde faaet nogen komensation for unionens opløsning, bredte sig, og efterhvert, som de store, økonomiske interesser i svensk Norrland kunde ønske at naa frem til vesterhavet paa svensk grund - er ogsaa den opfatning - det kan jeg garantere er rigtig - vokset i svenske militære kredse, at skulde der engang blive tale om noget opgjør med Norge med vaaben, vilde alle hensyn, ikke alene folkeretslige, men ogsaa rent militære og økonomiske tilsige, at dette opgjør gik ud paa at rette hovedangrebet mod det nordlige Norge, og at sikre sig noget af vore nordlige landsdele. Enhver, som ser nøgtern og rolig paa forholdene, tror jeg vil komme til det resultat, at det er det naturlige fra et svensk militært standpunkt. Men er dette det naturlige, da er det ogsaa en væsentlig opgave for norsk forsvarspolitik, forsaavidt man skal gaa til nye større befæstningsanlæg, fortrinsvis at lægge an paa at befæste

Narviksdistriktet og det Trondhjemske. Ved siden heraf fremstiller sig ogsaa Sarpsborgafsnittet, som de militære sagkyndige mener bør befæstes ligeoverfor et mulig anfald tilsjøs fra Sverige. Det har i militære kredse været pegt paa, at naar Sverige bliver tilstrækkelig sterk tilsjøs, saa vilde det under en eventuel krig forsøge paa at kaste iland en større hærafdeling i Skjebergkilen, og ad den vei forsøge at omgaa den neutrale zone og rykke mod Kristiania og i ethvert fald binde et større antal norske tropper i det sydlige Norge. Derfor har departementet troet det rigtigt at foreslaa en del af det ledige skyts anbragt i Sarpsborgsafsnittet.

Dette er efter min mening de store hovedlinjer i denne sag, og jeg synes ikke skulde have fristet herr Konow til disse smaa personlige pirkerier. Jeg synes ikke, at han paa den maade skulde bidrage sit til at konfundere denne store sag. Jeg mener, at enten vi har den ene eller den anden politiske opfatning, bør vi kunne slutte os til de udtalelser, som er faldt fra mange forskjellige hold, at disse forsvarsspørsmaal maa kunne diskuteres roligt og lidenskabsløst, og de maa kunne løses, uden at man deri blander hverken personlige eller partipolitiske interesser. Det har været departementets opgave ved det forelæg, som her foreligger, og jeg mener, at i det hele og store taget har militærkomiteen tiltraadt denne opfatning. At den i detaljer og dele af detaljer af væsentlig militær natur har en anden opfatning end departementet, er en helt naturlig ting. Militærkomiteen har ønsket, at de spørsmaal, hvorom den saaledes har en anden opfatning end departementet, skal blive undergivet en objektiv, saglig militær udredning og atter forelagt Stortinget. Saa skal ske, hr. præsident!

Gunnar Knudsen: Denne debat har gaaet saa længe nu, at det kan være paa tide snart at faa den afsluttet og der er i det hele taget nu fremholdt saa mange argumenter, at jeg kan ikke komme med synderlig nyt. Jeg finder imidlertid i al korthed at burde komme med nogle faa udtalelser. Jeg vil da først erklære mig fuldt ud enig med de herrer - det er flere - som har sagt, at i spørsmaal af denne art, som gjælder landets forsvar, og i spørsmaal, som gjælder landets udenrigspolitik, maa der ikke lægges partihensyn. Jeg er fuldt ud enig i det, og jeg antager og haaber, at hver mand i denne forsamling er enig i det. Begge dele bunder jo igrunnen i værn om landets selvstændighed. Nu, det hindrer naturligvis ikke, at der vil være delte meninger om vort forsvar, hvorledes det bør ordnes, og hvorledes vor udenrigspolitik bør være til enhver tid. Der kan være delte meninger derom inden begge leire, og det er jo ikke noget galt. Tvertom, det kan altid være godt af hensyn til sagernes grundige drøftelse. Hvad nu angaar det spørsmaal, som her foreligger, saa vil jeg udtale min tilslutning til indstillingen. Men jeg vil jo lægge til, at naar der nu tales om en forsvarsplan - jeg har havt anledning til kortelig at sige det før; men jeg vil

gjentage det - saa tror jeg, de herrer, som skal forberede denne plan, bør have det for øie, at vort land har ikke raad til at ofre synderligt mere paa vort forsvar end det, vi nu gjør. Vi har ikke raad til det, om det end kunde være ønskeligt. Jeg ved vel, at det kunde være ønskeligt at faa meget mere til vort søforsvar - det er jo altfor svagt - end det, vi nu faar. Det vilde være ønskeligt at ofre mere for vort lands forsvar baade her og der. Der kan paapeges huller i vort forsvar baade mod sø - og landgrænsen osv. osv. Naar det gjælder militære spørgsmaal, saa ved enhver, at kravene er absolut bundløse. Men der mener jeg, der er en grænse, som er absolut, et gjærde, som maa sættes uoverstigeligt, og det er de økonomiske hensyn. Det maa indrettes saaledes at landets borgere med de skattebyrder, vi nu har, kan bære det, og uden at tilsidesætte alle de andre hensyn, som hvert eneste aar melder sig her i denne sal fra alle kanter af landet.

Hvad den neutrale zone angaar og grænsefæstningerne, i det hele taget forholdet til Sverige, saa vil jeg udtale det, at jeg var medlem af regjeringen, da Karlstadoverenskomsten blev sluttet, og jeg er fuldt ud enig i det arbeide, som der blev gjort. Jeg ydede min medvirkning, og det er jeg glad for. Jeg haaber, jeg skal blive glad for det, saa længe jeg lever. Jeg mener, at i vor udenrigspolitik faar vi ordne os saaledes, at vi holder fred med Sverige. Hvis man vil kaste et blik udover verden, saa er det i grunden en vanvittig ting, at der skal være tanke eller tale om, at der kan blive fiendtligheder mellem disse 3 smaa lande hernord i et hjørne af Europa - for smaa er vi da. Jeg ved vel, at man dertil vil svare: Nei, naturligvis, der er ingen her i landet, som tænker paa at paaføre nogen af vore naboer krig. Det er jo klart. Jeg er ogsaa enig i det. Men dertil maa jo lægges det, at naar der bliver strid mellem to, saa er det ikke altid bare den enes skyld. Vor udenrigspolitik bør have det for øie at føres saa klogt, det krav maa landets borgere have efter min mening, at vi ikke faar nogen tvistigheder med Sverige, som kan afføde krig. Nu, jeg vil atter gjøre endog der et forbehold. Det vil naturligvis indvendes mod mig, at hvis man skulde forfølge den tankegang, saa kanske man kom til fuldstændig afvæbning her i landet. Da blev jeg jo enig med socialisterne. Men det er jeg naturligvis ikke. For jeg er fuldt opmærksom paa, at trods al forsigtighed og trods al klogskab kan de forhold indtræde, da man bliver nødt til at værges landet. Det er ikke sagt, at det bliver mod Sverige, det kan blive mod nogen anden. Derfor maa man holde sit forsvar oppe. Jeg er fuldt enig i det, og man maa gjøre hele nationen medansvarlig i det. Det er min mening, at man maa gjøre det, og jeg er saa fuldt ud enig i den anden post, som kommer paa dagsordenen idag, at landets borgere maa opdrages til at forsvare landet. Men det maa gjøres paa en saadan maade, at vor økonomi kan bære det. Det er egentlig for at fremholde dette saa

sterkt som mulig, at jeg har taget ordet. For det forekommer mig, at disse hensyn har været lidet oppe i debatten.

Chr. Knudsen: Under vort lands kamp ogsaa i unionen med Sverige for opnaaelse af uafhængighed blev militarismen knæsat som et dogme, og det lykkedes at faa store dele af vort lands folk til at tro paa dette dogme som det eneste, der kunde hjælpe os til uafhængighed. Et led og endog et vigtigt led i dette militaristiske dogme var da ogsaa fæstningsbygningen. Vi socialdemokrater var altid modstandere af dette militaristiske dogme, specielt modstandere af fæstningsbygningen, idet vi aldrig kunde faa fodfæste for den tro, at militarismen var veien til frelse og uafhængighed for vort folk. Bevægelsen inden vort folk i chauvinistisk retning blev imidlertid særlig ledet af venstre og fremmedes paa en maade, som førte til, at vort land kom op i økonomiske vanskeligheder, og det førte til, at vor statsgjæld vokste enormt. Hvad var saa resultatet, da vi endelig i 1905 gik til den aktion, som førte os ud af unionen med Sverige, og derved skabte vor politiske uafhængighed? Resultatet var, at den øverste ledelse ikke selv troede paa sit eget dogme om militarismen som frelser. Derpaa har vi beviser nok, og vor egen udenrigsminister har erklæret, at det svenske socialdemokrati bidrog meget til, at unionsopløsningen kunde foregaa i fred. Ja, saa var stillingen. Storsvenskerne turde ikke anvende magt mod Norge, fordi de ikke til dette formaal turde stole paa den svenske arme. Omtrent det samme som forholdet var hos os i 80 aarene, da man lod geværlaasene skrue af, fordi man ikke turde stole paa armeen som redskab mod folket. Det viste sig altsaa i 1905, at det virkelige fredsparti, socialdemokratiet, var en sterkt medvirkende faktor til, at Norge kunde opnaa politisk uafhængighed. Men hvad fæstningsbyggeriet havde besørget, det var en kaprustning mod Sverige, som, om den skulde fortsat, kunde have bragt os til at sande det ord, som er sagt, at der i Norge kun findes uniformerede og fillede.

Og saa skal vi alligevel nu begynde paanyt at bygge fæstninger eller grænseforter mod Sverige! Hvorledes vil dette tage sig ud, efterat vi har faaet en overenskomst med Sverige angaaende tvistemaals afgjørelse ved voldgift? Maa ikke dette bidrage til hos det svenske folk at befæste og øge den mulig tilstedeværende mistro mod det norske folk? Sund fornuft maa tilsige, at saa vil det gaa, og da kommer vi op i en ny kaprustning med Sverige, en kaprustning, som vil tage en saa meget raskere fart og øge udgifterne saa meget voldsommere, kanske netop fordi unionen er opløst. Man maa have dette for øie og fæste tankerne paa de mange millioner, som det vil drage efter sig, hvis man gaar med paa indstillingen og derved paanyt begynder med opførelse af grænseforter eller fæstninger mod Sverige bag den neutrale zone og til trods for denne. Der vil falde et tungt ansvar paa Norges storting, om der

idag tages et skridt, som - jeg kan godt stille mig det for øie - kan lede til en blodig krig med et folk, med hvem vi tidligere har levet i forening, en krig, som kanske - derom ved ingen besked - kunde koste os vor uafhængighed paanyt.

Jeg ved, at man lægger liden eller ingen vægt paa, hvad der fremføres fra os socialdemokrater her i tinget, fordi, som man siger, vi er antimilitarister. Men hvad er grundlaget for antimilitarismen? Er det feighed eller er det en opgiven af fædrelandstanken? Der tales fra militaristernes side, som om dette var tilfældet, som om antimilitarismen bygges paa fædrelandsopgivelse eller paa feighed; men saa er ikke tilfældet. Tvertimod er antimilitarismen bygget paa de mest ædle grundsætninger, og hvis det ikke forholdt sig saaledes, da vilde neppe over 40000 vælgere i dette land have sluttet sig til socialdemokratiet, det parti, som konsekvent vil hævde fredsbevægelsens maal og midler, de maal og midler, som er og maa være antimilitaristiske. Men der hersker for tiden en dobbelt moral paa dette omraade. Vi deltager i fredsarbeidet paa alle omraader; vi sender repræsentanter til Haagerkonferencen, og samtidig vil vi være med paa at bygge fæstninger mod et andet folk! Hvorledes er denne moral? Den er af en beskaffenhed, som jeg mener er fordømmelig. Jeg sagde, at antimilitarismen er bygget paa de mest ædle grundsætninger. Ja, den er bygget paa tanken om fred mellem folkene. Man taler om feighed. Tror nogen, det var feighed, da socialdemokraten Branting i 1905 optraadte i Stockholm paa Liljans for en forsamling paa 10000 mennesker og advarede mod den saakaldte "promenade" til Kristiania? Var det feighed? Nei, det var retfærdighedsfølelsen mod Norge, som bragte ham til at gjøre dette. Eller de svenske socialdemokraters optræden i 1905, --- jeg beklager hr. præsident, at min stemme ikke kan overdøve den larm, som hersker under et saa vigtigt emnes behandling. - Vel, jeg skal ikke være lang og trætte det ærede storting, men jeg vil dog endnu have sagt nogle ord.

De svenske socialdemokrater i 1905 udtalte paa sin kongres: "Fred med Norge", under saa vanskelige forhold som de, der herskede da. Tror nogen, det var af feighed? Nej, det var kjærlighed til Norge og kjærlighed til freden, og afsky for en broderkrig, som bragte dem til at udtale dette. Men antimilitarismen er ikke bare bygget paa ædle grundsætninger, ethiske og moralske, men den er ogsaa funderet ved økonomiske urokkelige kjendsgjæringer. Militarismens byrder er umulig at bære for det norske folk, hvis vort militære forsvarsvæsen skal være vort lands eneste og ubetingede støtte. Jeg har tidligere havt anledning til - og jeg vil idag gjentage - og citere nogle udtalelser af hr. skibsreder Michelsen under valgkampen i 1903, - den mand, som idag er statsminister og har fremlagt propositionen i denne sag. Han sagde den gang under valgkampen: "Der er jo laanemidler at tage af, og vor offentlige kredit er god. Og i løbet af de sidste 25

aar er vor statsgjæld vokset fra omkring 70 millioner i 1877 til over 260 millioner i 1902." - Ja nu er den vokset ganske betydeligt udover det. - "Men med denne fart kan vi vanskelig fortsætte, det siger sig selv. Og saa vort stadig stigende armbudget, som vi væsentligst kan takke det unionelle røre for. Det er nu omkring 20 millioner aarlig. Hvorlænge tror man, vi har kræfter til at bære det?" Det var hans ord dengang. Har statsministeren tænkt paa, at den beslutning, som fattes her idag, vil ha rækkevidde? Thi den vil ha konsekvenser, som jeg har pegt paa, og som er farlige for vort lands økonomi og det vil bære langt udover det, som han talte om i 1903. Jeg kan ikke andet end bringe dette paany i erindring og advare mod den vei, man idag vil føre ind paa.

Jeg vil slutte med at gjentage, at antimilitarismen er bygget baade paa ethisk, moralsk og økonomisk forsvarlige grundsætninger. Og om vi nu atter skal føres op i en rustningsbevægelse i kapgang med Sverige, da vil vort folk, lidt efter lidt ialfald, vogne og der vil reises en folkebevægelse mod militarismen som aldrig før i dette land, en folkebevægelse, som vil feie væk alle dem, som fører ind paa denne vei.

Præsidenten: Inden jeg gir ordet til næste indtegnede taler, vil jeg udtale ønsket om, at behandlingen af den foreliggende sag kunde finde sin afslutning i dette møde. Hvis dette møde for lukkede døre skulde maatte fortsættes - og da selvfølgelig ogsaa for lukkede døre - i eftermiddag, tror jeg, det vil vække en opsigt, som ikke er heldig.

Konow: Jeg skal være ganske kort. Det er kun nogle replicerende bemærkninger til hr. statsministeren. Det er selvfølgelig ikke for at sige hr. statsministeren ubehageligheder; men jeg synes nok, at jeg som tingmand maa være berettiget til at kræve af forsvarsministeren, selvom dette nu er en civil mand og selvom han tilfældigvis er statsminister, at han fremfører sin mening om de forslag, som er fremlagt af komiteen, som nu i væsentlig grad desavuerer regjeringens proposition. Det er jo ikke saa, at den i det væsentlige billiger den. For Narvikafsnittets vedkommende indstiller den paa forkastelse af, hvad regjeringen foreslaar, og forlanger nye undersøgelser. For Trondhjemsafsnittets vedkommende tar den en halvpart, - kanske ikke halvparten engang -, og for Sarpsborgsafsnittet ogsaa kun en halvpart. Det andet kan den ikke indlade sig paa. Det er ikke saaledes udredet, at komiteen vover at tage det med.

Naar statsministeren her atter trækker frem den nøitrale sone, da vil jeg sige, at jeg kan være enig i hans betragtning af den nøitrale sone. Vi har paataget os den forpligtelse at respektere den, og vi vil naturligvis gjøre det. Men uden hensyn til den nøitrale sone maa vi indrette vort forsvar saaledes, at det er betryggende, og det var i den anledning, jeg sagde: Naar man i

Sarpsborgafsnittet oppretter permanente befæstninger, faar man ogsaa oprette befæstninger længere nord ved Fossum-Langenesafsnittet. Ellers er det frugtesløst at befæste Sarpsborgafsnittet, for da gaar man simpelthen omkring Sarpsborg og gaar videre nordover mod Langenes-Fossum. Det er to dagsmarscher fra Skjebergkilen til Fossum og derfra to dagsmarscher til Kristiania.

Jeg vil gjøre opmerksom paa, hvad der er udtalt saavel af komiteens formand, saavidt jeg erindrer, som af dens ordfører og af hr. Høstmark, at naar Sarpsborgafsnittet blir forsvaret, saa gaar fienden selvfølgelig forbi det. Og naar Trondhjemsafsnittet og de nordlige landsdele har faat sine befæstninger, saa stiger naturligvis tilbøieligheden, til at rette sit angreb mod Kristianiaafsnittet.

Jeg vil forresten understrege, hvad hr. statsministeren udtalte: Forbitrelsen vokser i Sverige. Han udtalte om den tyske generalstab, at den fremholdt, at den nøitrale sone maatte antages at være betryggende, "ihvertfald til en begyndelse". Ja, det er hyggeligt det: i ethvert fald til en begyndelse. Det synes ikke, som om den tyske generalstab lægger saadan overordentlig bredt paa den neutrale zone. I begyndelsen af krigen kan det være, at den holder, men naar krigen kommer for alvor, saa holder den ikke. Det er altsaa dens mening. Men det kan nu staa ved sit værd. Hvad vi kræver, naar dette skal forelægges igjen, er, at man ikke fortaber sig i fraser om den neutrale zone og vor forpligtelse til at opretholde den og til ikke at irritere svenskerne, for det synes at vise, at vi ikke respekterer den, men hvad vi kræver er, at der kun tages forsvarshensyn uanseet den neutrale zone; for som det er oplyst, en svensk arme kan stige iland ved Skjebergkilen, og en hvilkensomhelst fremmed arme kan stige iland baade der og paa hvilketsomhelst punkt af den neutrale zone, som støder til sjøen.

Det var sagt af den ærede ordfører, at der skulde udstedes et kommuniké, som skulde paalægge de militære autoriteter at tro paa den neutrale zone. Ja, det maatte da blive et slags ny trosbekjendelse det, som skulde udstedes af den Michelsenske regjering, et slag Michelsens konfession, som skulde paabyde alle mennesker i dette land, først og fremst de militære: Du skal tro paa den neutrale zone! Nuvel, jeg tror, den kom i en noget komisk belysning, selv om den kom fra Michelsens regjering.

Jeg kan stemme for de forslag, som foreligger. Jeg kan være enig med de herrer, som har udtalt, at det er ret og rigtigt at stemme for de forslag, som foreligger. Naar der er rettet advarende ord fra en taler om, at man skal holde fred med Sverige, saa skulde jeg ønsket, at den samme taler havde faaet anledning til at fremkomme med dette i den svenske rigsdag; for her i Norge har jeg ikke hørt en eneste røst, som ikke vil fred med Sverige, tvertimod, jeg synes, vi er saa forsigtige, som det er muligt at være.

Mowinckel: Den ærede statsminister sagde, at naar Norge folkeretslig har forpligtet sig til at respektere den neutrale zone, saa maa vi staa ved vort ord. Jeg forstaar oprigtig talt ikke, hvorfor en slig udtalelse kommer fra statsministerbænken. Findes der her i landet et eneste tænkende og normalt menneske, som ikke vil respektere den neutrale zone? Der findes ikke en eneste en, som antydningssvis har sagt, at Norge vil bryde de forpligtelser, som var indgaaet i Karlstad, og da synes jeg, det er lidet tiltalende udtalelser fra statsministerbænken dette. Den slags selvfølgeligheder hører ikke hjemme i statsministerens mund. Men det at ville respektere den neutrale zone er ikke det samme som at ville lade være at overveie, om ikke Glommenafsnittet bør befæstes; for Glommenafsnittet hører mig bekjendt ikke til den neutrale zone, og saavidt jeg erindrers, blev det, dengang disse spørgsmaal var oppe, meget stærkt understreget, at det stod os frit for nu at falde tilbage paa den linje, som altid har været nævnt som en af hovedlinjerne for Kristianias forsvar. Og naar statsministeren videre drager op noksaa sikre fremtidsudsigter for en mulig krig mellem Sverige og Norge - den han ikke turde benegte - drager dem op saaledes, at hovedanfaldet skulde ske paa Nordland, og at vi derfor kunde befinde os forholdsvis sikre her syd i landet, saa var den ærede statsminister selv temmelig svag i sin argumentation, al den stund han et øieblik bagefter sagde, at Sarpsborgs forsvar ogsaa var tænkt netop mod Sverige, for der skulde svenskerne gjøre landgang, og han fortsatte videre, at denne landgang i Sarpsborgafsnittet skulde have til hensigt en fremrykning mod Kristiania. Naar den ærede statsminister selv sagde sligt, da maa jeg spørge: Skal vi være afskaaret fra overveielser om, paa hvilken maade vi bedst skal kunne forsvare os mod denne fremrykning mod Kristiania? Og hvor lidet den ærede statsminister selv i grunden troede paa den neutrale zones effektivitet, det fik et, jeg synes noksaa bedrøveligt udtryk i den argumentation, som laa i hans fremstilling fra den tyske generalstab. Statsministeren kom formelig stolt med disse udtalelser fra den tyske generalstab. I udlandet, sagde han, der tror man paa den neutrale zone, hør bare, hvad den tyske generalstab siger, og der findes jo ikke bedre militær autoritet end den tyske generalstab; den siger: Vi maa tro paa den neutral zone, ialfald til en begyndelse! Men en krig slutter ikke altid med begyndelsen, der kommer ogsaa en dag efter begyndelsen, og vi kan sandelig ikke bygge vort forsvar bare paa en krigs begyndelse, vi maa ogsaa tage hensyn til en krigs fortsættelse og en krigs ende. Vi skal holde fred med Sverige. Ja, det er vi alle enige om, at den største opgave i vor udenrigspolitik nu er et godt forhold til Sverige; men et krigsbrud avhænger ikke altid af os. Man kunde tænke sig, at krigen kom fra den anden side. Der synes at have været adskilligt fra den annen side, som tyder paa en slig tanke idag, og jeg tror, vi har lært i vor hele politiske tilværelse baade

før unionen og under unionen, at freden sikres bedst, naar vi er sterke nok at verge vor fred. Vil vi paa forhaand indrette vort land kun for fred, da kan vi faa en slem stilling, hvis vi kommer op i en krig. Er vi paa forhaand forberedt paa at forsvare vor fred, da sikrer vi den kanske ogsaa.

Castberg: Det spørsmål, vi har til behandling her, er jo af de største, mest skjæbnesvangre, som kan foreligge for et folk. Jeg slutter mig helt ud til det ønske, som er udtalt fra saa mange hold om, at disse spørgsmål ikke skal gøres til gjenstand for partipolitik. Jeg har bedt om ordet nærmest kun for at understrege den høist alvorlige situation, vi staar i, efter den belysning det fik for et øieblik siden ved de udtalelser, som faldt fra regjeringens chef. Jeg mener nemlig, idet jeg gaar ud fra disse udtalelser og ikke vil optage nogensomhelst polemik derimod, at de bør være os det sterkeste varsko om den høie, store pligt, vi har til at bringe de ofre, som er nødvendige for vort lands forsvar. Statsministeren udtalte, at han efter et meget godt kjendskab til forholdene og stemningen i Sverige kunde udtale, at i Sveriges militære kredse og ogsaa videre tænkes der med større og større bitterhed paa det, som skede i 1905, - at Sverige ikke fik tilstrækkelig compensation for unionens opløsning -, og at det maalt bliver mere og mere fremherskende, at sigte paa at faa afskaaret det nordlige Norge. Overfor dette fremholdt statsministeren - og med fuld ret, hr. præsident! - nødvendigheden af, at vort land bragte ofre for at forsvare Nordland - mod Sverige, at det bragte ofre for at befæste og forsvare Trøndelagen - mod Sverige, og at det bragte ofre for at forsvare det sydlige Norge gennem befæstning af Sarpsborgafsnittet mod et angreb fra Sverige tilsjøs, - altsammen altsaa rettet mod angreb fra Sverige. Jeg mener, at det er en saa alvorlig tale, efter alt hvad der har foregaaet i de sidste tider, at sjelden har der i Norges storting været reist en alvorligere appel til vort folk, til os alle om at være paa post. Og overfor dette svinder det stridsspørsmål, om vi skal stole paa den neutrale zone eller ikke, ned til ialfald noget mindre væsentligt. Thi det forholder sig jo saa, at tænker man sig et angreb fra sjøen i det sydlige Norge, saa er der ingen uoverstigelige vanskeligheder for, hvis ikke den indre forsvarslinje, Glommenlinjen, befæstes, at der da kan ske en invasion i vort land, ind i vort lands frugtbareste, bedste distrikter gennem et saadant angreb fra sjøen, uden at krænke den neutrale zone. Og det er dette spørgsmål, som, saavidt jeg har forstaaet, militærkomiteen ogsaa begjærer videre undersøgt af de sagkyndige, om det ikke forholder sig saa, at Sarpsborgafsnittets befæstning i absolut nødvendig konsekvens fører til, at der ogsaa maa befæstes længere nordover. Jeg sagde, at overfor dette spørgsmål er stridsspørrmaalet, om den neutrale zone holder eller ikke, et underordnet spørgsmål. Selv under den forudsætning, at

den neutrale zone holder ogsaa i krig, er det en absolut nødvendighed at tage konsekvenserne af det, som foreslaaes her i militærkomiteens indstilling, og jeg tviler ikke om, at konsekvenserne vil melde sig for vort folk og for denne forsamling med saa stor styrke, at de vil slaa igjennem og feie tilside politiske hensyn, som kan stille sig imod.

Jeg har villet sige disse ord, fordi jeg, som i saa mange spørsmaal har været den ærede statsministers modstander, vil udtale min erkjendtlighed for, at han saa alvorlig, saa indtrængende har forklaret for Norges storting, hvilken alvorlig situation vi staar i. Jeg har villet udtale min erkjendtlighed ligeoverfor det. Men dette faar sandelig ogsaa sine konsekvenser. Det var bra, om det kunde blevet sagt offentlig. Det kan det ikke, fordi det vilde udæske; men jeg vil ønske, at vort folk kunde faa en saa alvorlig, levende følelse af, hvilken alvorlig situation vi staar i, som jeg er vis paa, denne forsamling har faaet ved de udtalelser, som faldt fra statsministeren. Sluttelig vil jeg kun sige, at naar der fra et hold her i forsamlingen blev talt om, at vi maatte fremfor alt føre en politik overfor Sverige, som ikke fører til krig, saa tror jeg, at alle vil være enige deri. Men mig forekommer det, at hvis den tale rettes til vort folk som en advarsel, da er det som en opfordring til lammet om ikke at rive ulven i stykker. Vort folk fører og maa føre i det forhold en politik, som snarere staar i fare for at blive for svag, for lidet selvfølende, end der er fare for det modsatte.

Ivar Aavatsmark: Først nogle ord om, hvad statsministeren talte om den tyske generalstab. Han lod til at lægge megen vegt paa de tyske officerers udtalelser og den interesse, de havde for vort forsvar. Intet under da, at norske officerer, i første række da vore generalstabsofficerer har interesse af det, og de har ogsaa anseet det som sin pligt at fremholde, hvad de tror om dette spørsmaal. Hvad nu angaar den neutrale zone og dens betydning, saa tror jeg, jeg tør garantere, at der ikke findes en norsk officer, som har tanke paa at bryde den neutrale zone. Der er ingen her i dette land, som ikke vil respektere Karlstadoverenskomsten. Men man har en frygt for, at der muligens paa den anden side kan blive gjort forsøg i saa henseende. Den ærede forsvarsminister troede ogsaa paa den neutrale zone "ialfald til en begyndelse". Men der ligger netop faren. Vi faar eksempelvis et angreb paa det trondhjemske og sender forstærkninger sydfra i tro paa den neutrale zone, og saa bliver den brudt, og saa staar vi vergeløse her i hjertet af landet. Det er netop i dette: "ialfald til en begyndelse!" at faren ligger. Jeg vil have sagt dette, for det er netop det ømme punkt. Svenskerne vil lade, som de agter at respektere den neutrale zone, til en begyndelse; men saa holder den ikke alligevel, idet de under krigen finder et eller andet paaskud til at bryde den, og da vil det staa ilde til med os med vore faa og

daarlige jernbaner og med vore store distancer. Vi vil da være i en farlig stilling i forhold til Sverige, hvor man har et rigt udviklet jernbanenet, og hvor man netop i disse dage staar i begreb med at lægge grundvolden til en militær indlandsbane, hvorved man kan forskyve tropper paa faa døgn fra det nordligste Sverige til det sydligste.

Hr. Konow sagde, at jeg havde udtalt, at regjeringen burde utstede en ny trosbekjendelse, om den neutrale zone. Nei, jeg mente ikke, at vi skulde faa en "4de trosartikel", men jeg mente at hævde, hvad der er udtalt i indstillingen, at de militære autoriteter, generalstaben, kommanderende general, fæstningsartilleriets og feltartilleriets chefer, har ingen fast grundvold havt at staa paa ved afgivelsen af sine betænkninger; den ene gaar ud fra det, den anden gaar ud fra det. Derfor har militærkomiteen i sin indstilling sagt, at det bliver statsmagternes sag at afgjøre, hvilken indflydelse de politiske og finansielle hensyn bør have paa anordningen af de militære foranstaltninger. Regjeringens opfatning herom burde kanske paa forhaand været meddelt de militære autoriteter som et grundlag. Det er det jeg, og det er det militærkomiteens flertal mener burde have været gjort. Det er ikke min mening, at statsministeren eller regjeringen skulde udstede nogen troesbekjendelse, som alle skulde tro paa; men jeg mener, at diskussionen om disse forhold vilde kunne have været ført mere frugtbringende, om de militære autoriteter havde havt et fast udgangspunkt.

Jeg vil dernæst faa lov at henlede opmærksomheden paa de forestaaende svenske feltmanøvre, som skal holdes ihøst, og som er omgjerdet med megen hemmelighedsfuldhed - en hemmelighedsfuldhed, som man ialfald ikke til dato har seet i Sverige. Manøvren skal forlægges til et distrikt, som ligger os meget nær. Øvelserne er, efter hvad jeg har kunnet bringe i erfaring ogsaa anordnet paa en maade, som bør paakalde vor opmærksomhed. De er nemlig henlagt til strøget omkring Strømstad, og den første del af disse manøvre skal bestaa i øvelser med embarkering af tropper paa transportfartøier med flaadeøvelser o.s.v., det næste stadium i øvelserne er landgangsexpeditioner. Jeg tør spørge: Hvem myntes dette paa? Det er sagt, at fremmede officerer ikke tilstedes adgang til disse øvelser, og det er jo meget naturligt. Jeg har fundet at burde gjøre opmærksom paa dette, fordi der er reist indvendinger mod sandsynligheden af en landgang paa Kristianiafjordens øst- eller vests side. Jeg vil ikke udtale mig om hvad disse øvelser tar sigte paa, men det er vel ikke rimelig, at den svenske arme har faaet saa travelt med disse flaadeøvelser -, med denne samvirken mellem hæren og marinen, uden at det sker i en bestemt hensigt. Jeg har villet pege paa dette for derved muligens at vise, at disse befæstningsanlæg, som militærkomiteen iaar har fundet det rigtig at skride til, har sin berettigelse.

Eidem: Bare et par korte bemærkninger. Min ærede komitekollega hr. Egede-Nissen har denne gang som altid med megen interesse og megen dygtighed sat sig ind i sagens detaljer. Jeg beklager bare, at hans interesse for og evne til at sætte sig ind i militære sager altid anvendes mod og ikke for vort forsvar. Jeg haaber dog, at han engang kommer paa bedre tanker, at vore socialdemokrater i lighed med de tyske engang vil optage udviklingen af et folkeligt landforsvar paa sit program. Forøvrig vil jeg bemærke, at jeg selvfølgelig kjender generalstabens udtalelse om at de kanoner, som jeg antog kunde anvendes i Ramsund, ikke kan bruges der. Jeg kjendte selvfølgelig meget godt til den udtalelse; men jeg tror, den kun er baseret paa, at der til disse kanoner ikke fortiden haves projektiler, som er skikket til at skyde mod skibe med. Men det er en let sag at faa det forandret, og nogen anden grund kan jeg ikke tænke mig der er. Saa vil jeg faa lov at udtale min dybe beklagelse over, hvad hr. Gunnar Knudsen har udtalt om vort forsvars fremtidsudsigter. Han har sagt det før, og han har udtalt det atter idag, at man ikke kan gaa ud fra, at man nogensinde faar mere bevilget til forsvaret, end hvad vi nu har. Ja, faar vi ikke mere, saa er det noksaa trist. Det er da temmelig haabløst, at vort forsvar skal kunne udvikles i forhold til andre landes, først og fremst Sveriges, og da kan vi ligesaa godt straks nedlægge det hele. Der er store forsvarskrav fremdeles, som ikke kan afvises; hvis vi overhovedet har de alvorlige hensigter at ville forsvare vort land ikke bare i ord, men i gjerning, saa bliver vi nødt til at tage disse krav op og se til, at vi fylder dem saa godt vi kan, i forhold til landets økonomi og dets finansielle evner. Det er muligt, at vi kan spare ind mangesteds paa det forsvar, vi nu har, og ingen skulde glæde sig mere derover end jeg. Men de penge kan vi ialfald da ikke lægge tilside; de maa blive at anvende paa de nye og vigtige krav, som nu fremstiller sig.

Hr. Castberg udtalte, at man maatte befæste Glommenlinjen mod en invasion tilsjøs. Jeg har udtalt mig før om denne invasion tilsjøs, som jeg for min part anser for umulig med en større hær. Der kan muligens foretages en demonstration tilsjøs med en liden troppestyrke for at binde norske tropper, men umulig nogen landgang med en større hær, saalænge vi selv har herredømmet paa Kristianiafjorden. Jeg mener derfor at det, som det nu først gjælder at befæste, det er den ydre del af Kristianiafjorden. Naar hr. Egede-Nissen siger, at jeg vil have fæstninger og fæstninger og atter fæstninger, saa er det ikke tilfældet. Jeg vil have en befæstning af Hortensafsnittet, og da først og fremst kanoner paa Bastø, for at kunne beherske Kristianiafjorden, saa den ikke kommer i fiendens hænder. Det er det første og vigtigste krav, som vort forsvar for tiden stiller. Det er absolut nødvendigt, hvis vor marine, som koster over 30 millioner kroner, skal kunne udnyttes fuldt ud. Hvis den ikke skal

ødelægges i krigens første stadium, saa maa den nødvendigvis skaffes en befæstet basis; dette er ogsaa nødvendigt for at skaffe Kristianiafjorden et saadant forsvar, at den ikke kan blokeres. Naar hr. Egede-Nissen mente, at det var saa dyrt at bygge fæstninger, saa vil jeg bare minde om, at ud og ind Kristianiafjorden passerer hver eneste dag en vareomsætning paa næsten 1 000 000 kroner. Jeg beder hr. Egede-Nissen tænke paa alle de mennesker, som allerede dagen efterat blokaden er sluttet, vil være uden arbeide og gaa ledige omkring her i landet; alle de arbejdere, som er knyttet til sjøen, til indførsel og udførsel af varer vil blive arbejdsløse; alle fabriker, al industri vil komme til at stanse; tusender af arbejdere vil være uden brød allerede et par dage, efterat Kristianiafjorden er blokeret. Jeg tror nok, at den befæstning lønner sig. Det er en assurance som al anden assurance. Vi assurerer for krig, som vi assurerer for brand; det er nødvendigt, og det lønner sig i længden.

Jeg skal ikke opholde tiden længere. Der kunde være mange andre bemærkninger, jeg kunde have lyst til at gjøre til, hvad her er udtalt; men tiden er saa langt fremskredet, at jeg skal afstaa fra det.

Konow: Jeg har kun en ganske kort henvendelse at gjøre til hr. statsministeren som chef for forsvarsdepartementet, nu før den almindelige debat er afsluttet. Der er nu snart 2 aar, siden Karlstadoverenskomsten blev underskrevet, siden der blev taget beslutning om, at disse grænsefæstninger skulde sløifes. Og kort tid efter blev der da afsat et beløb til at anbringe kanonerne fra disse fæstninger paa andre punkter. Der er gaaet 2 aar hen, uden at der er gjort noget. Det er da min henvendelse til statsministeren, at der nu bliver gaaet saa hurtig ivei med at faa disse fæstningsverker istand som muligt, og at sagen til næste aar kommer saaledes forberedt, at vi kan tage de videre skridt. Efter de ord, som statsministeren har udtalt, og som er gjentaget her i salen fra andre hold, at forbitrelsen i Sverige vokser, og at selv en autoritet som den tyske generalstab mener, at den neutrale zone kun holder til en begyndelse, og efter de oplysninger, som militærkomiteens ordfører i denne sag har fremlagt, at der nu holdes militære øvelser, som gaar ud paa at indskibe tropper fra Strømstad, som ligger lige paa den anden side af den neutrale zone, da synes jeg, der er al opfordring for os, til at tage sig sammen og gjøre noget her og ikke bare, som det er sagt af hr. Egede-Nissen, lade kanonerne ligge i papir i 2 aar og saa kanske vente i 2 aar til, inden man gjør noget, bare opsætte og drive tiden hen med udredninger og kommissionsbetænkninger, hvorefter saa hele resultatet bliver en indstilling fra militærkomiteen, som kun gaar ud paa halvparten af, hvad der var foreslaet.

Altsaa, det er min henstilling til forsvarsdepartementets chef, at han sørger for, at der nu virkelig bliver gjort noget, saa vi kan faa et forsvar paa

de punkter, hvor det af militære hensyn findes nødvendigt, efter denne forsamlings beslutning.

Egede-Nissen: I anledning af det, hr. Eidem sagde til mig, vil jeg faa lov til at pointere, at hr. Gunnar Knudsen her bedre end nogen anden har præciseret, hvor uholdbart det hele er. Naar hr. Gunnar Knudsen siger, at man maa ikke overskride den ramme, som marine- og armebudgetterne har nu, da svarer hr. Eidem: Ja, da kan vi ligesaa godt pakke sammen med det samme. Jeg forstaar ikke andet, end at er det ræsonnement rigtig, som hr. Eidem der har ført, ja da kan visselig hr. Gunnar Knudsen naarsomhelst slutte sig til socialdemokraternes opfatning om, at der maa findes andre maader at forsvare vort land paa end den, som her nu er debatteret.

Statsminister Michelsen: Der er ingensomhelst grund hverken for hr. Castberg eller hr. Konow til at skræmme med mine udtalelser her i salen. Jeg erindrer ikke i dette øieblik, hvorledes mine udtalelser ganske nøiagtig faldt; men jeg er ganske sikker paa, at det skal vise sig, naar det stenografiske referat foreligger, at de ikke egner sig paa nogen maade til at skræmme med. Hvad jeg udtalte om den voksende forbitrelse i Sverige særlig i militære kredse over, at man ikke med vaabenmagt havde sikret sig compensation for unionens opløsning, var meget udbredt for et aars tid siden. Det er noget, som vi alle ved, at den stemning har gaaet op og ned. Men den gir ikke grund til nogen ængstelse. Den er afhængig af en hel del faktorer, som det her ikke er nødvendigt at komme ind paa. Men hvis herrerne trænger nogen beroligelse, saa vil jeg for min part udtale som min personlige mening, at jeg har det haab, at denne forbitrelse lidt efter lidt jevnt vil gaa tilbage, og at der ikke er nogensomhelst grund til at frygte nogetsomhelst overfald fra Sverige i den nærmeste fremtid. Tvertimod tyder alle ting paa, at det svenske folk begynder at tage fornuft. Alt gaar for tiden udmerket godt i Sverige, de har en national og økonomisk opgang, som forsoner dem med meget af det, som de ellers har følt som en bitter skuffelse. Og det er jo en almindelig erfaring, at naar det begynder at gaa menneskene godt, pleier de gjerne at faa bugt med sin bitterhed. Og det er den almindelige mening nu i store svenske kredse, at den økonomiske og nationale opgang, som Sverige har havt den lykke at se efter unionens opløsning, ogsaa skal bidrage til efterhaanden at dulme den bitterhed, som har været og er. Dette vil jeg have udtalt. Og jeg afviser ethvert forsøg paa at benytte mine udtalelser til at skræmme med.

Selvfølgelig skal de af militærkomiteen ønskede udredninger, forsaavidt jeg faar noget med dem at gjøre, blive optagne til forhandling snarest mulig. Intet skal være mig kjærere end at kunne forelægge dem saa hurtig som muligt ogsaa for denne forsamling. Men det har ingen hast. Tampen brænder aldeles ikke. Jeg tror, jeg tør

garantere, at vi for tiden ikke trues af nogen krig, og at herrerne ikke skal være bange for, at vi løber risiko for nogen national fare. Denne sag kan tage sig den fornødne tid til at blive saa fuldstændig og saa alsidig udredet, som den trænger. Stillingen er, som det gjentagne gange er oplyst her i salen, at hos de militære autoriteter er der meget delte meninger om en hel del af disse spørsmål. Ud fra det princip, som komiteen efter min mening med fuld ret hævder, at man faar se at komme til enighed om disse ting, mener jeg, at man ogsaa faar tage sig den tid, som er nødvendig for, at de militære autoriteter kan faa arbejde sig sammen til enighed. Der er nemlig ikke fare i nogen retning eller noget, som gjør det nødvendigt at forcere disse ting. Noget saadant foreligger absolut ikke. Herr Castberg kan tage det med ro.

Castberg: Jeg vil kun udtale, at jeg tror det havde været en fædrelandsk pligt for regjeringens chef ikke at søge at afsvække de i sandhed alvorlige udtalelser han kom med forrige gang han havde ordet, og som styrkes og understreges ved den kjendsgjerning, som ikke kan rokkes ved ord, at det af regjeringen ansees nødvendigt - og af statsministeren her i Stortinget er begrundet med, at det lige overfor Sverige er nødvendigt, for at ikke Sverige skal afskjære det nordlige Norge, erobre det fra os - snarest mulig og bedst mulig at befæste Trøndelagen og Nordland.

Statsminister Michelsen: Mine udtalelser gik udtrykkelig ud paa, at naar der skulde bevilges til de forskjellige nye befæstningsanlæg, saa burde de nordlige landsdele komme i første række, da under en krig faren for dem efter min mening vilde være størst. Men deraf følger ikke, at der er nogen grund til at tro, at svenskerne for tiden tænker paa uden videre at kaste sig over disse landsdele. Hvad jeg har sagt, det er, at skulde den ulykke ske - og det er selvfølgelig ikke udelukket -, at vi kom op i krig med Sverige, da er der overveiende sandsynlighed for, at angrebet i første række vilde gjælde vore nordlige landsdele. Men det er noget ganske andet end at fortolke mine ord som en udtalelse om, at vi maa skynde os at befæste de nordlige landsdele, fordi vi hvad dag det kan være kan vente et overfald. Det sidste har jeg hverken tænkt eller sagt.

Castberg: Nei, ingen kjender dagen og timen, naar ulykken kommer. Det kjender hverken statsministeren eller jeg. Jeg vil kun tilføie noget, som jeg i mine udtalelser glemte at understrege - dette, at blandt de befæstninger, som statsministeren anser nødvendige lige overfor Sverige, er ogsaa befæstningen af Sarpsborg - mod et angreb fra Sverige tilsjøs.

Statsminister Michelsen: Det er aldeles unødvendigt at understrege dette. Jeg for min del har hele tiden gaaet

ud fra, at det angreb, som der kunde være tale om, maatte komme fra Sverige. Jeg er ikke enig med hr. Mowinckel deri, at vistnok vil den neutrale zone muligens kunne betrygge mod Sverige men ikke mod andre magter. Vi har efter min mening, naar der er tale om at befæste østgrænsen, ikke andre fiendtlige magter at regne med end Sverige. Det kan ikke være dhrr.s mening, at om en russisk hær er rykket ind i Sverige og har lamslaaet den svenske hær og besat hele Sverige og saa rykker mod Norge, - at da disse befæstninger ved Glommen og andetsteds skulde kunne stanse den seirende invasion fra Ruslands side. Der maa være litegrand realpolitik i alt. Man faar tage denne ting rent praktisk. Naar man skal snakke om at sikre vor østgrændse ved befæstningsanlæg, som vi kan magte, da er Sverige fienden - det og ingen anden. At befæste vor østgrænse mod nogen anden magt det er noget - jeg er bange for, at jeg kommer at bruge et udtryk, som præsidenten kanske vilde finde mindre parlamentarisk og skal derfor ikke bruge det.

Mowinckel: Meningen er dog vel, at vi ordner vort forsvar mod alle fiender. Der kan tænkes forhold i Europa, hvorunder vi kan komme i krig med andre end Sverige. Og jeg tror ikke, at hele vort forsvar i unionstiden udelukkende var rettet mod Sverige. Jeg tror f.eks. ikke, at de store bekostninger, som blev nedlagt i Bergens befæstninger, udelukkende var rettet mod Sverige. Jeg tror ikke, at der behøves nogen betegnelse eller at det er nødvendigt for statsministeren at understrege, at vort forsvarsarbejde kun gjælder Sverige. Han skulde heller understrege, at vi ruster mod alle fiender, hvorfra de end kommer. Selv mod en stormagt faar vi ialfald gjøre, hvad vi kan for at forsvare os. Man kan ikke paa forhaand udelukke muligheden af, at vi skulde kunne forsvare os mod en stormagt. Vort land og vort terræn er saa skikket, at vi selv mod en stormagt kunde føre et ganske nyttigt forsvar.

Statsminister Michelsen: Jeg skal selvfølgelig ikke fortsætte denne debat i nogen videre udstrækning. Jeg for min part har aldrig hørt til dem, som troede noget synderlig paa de udtalelser, som faldt i unionstiden om, at vort forsvar ikke var rettet mod Sverige men mod andre magter mere eller mindre i det blaa. Jeg har gaaet ud fra, at det nærmest var at betragte som diplomatiske talemaader, som det i unionstiden altid kunde være nyttigt at holde frem; men jeg har oprigtig talt ikke troet, at nogen troede paa dem. For mig har det staaet saa, at det, vi i unionstiden har rustet mod, det har været muligheden af et anfald fra Sverige - det og intet andet. I saa henseende er Sverige før som efter unionens opløsning den fiende, vi har at regne med. Jeg ved, at det er en pligt at forsvare os mod enhver fiende - ogsaa mod angreb fra en stormagt. Det er noget, som jeg antager, at enhver mand i denne sal er enige om. Men jeg har den tro, at Norges

storting ikke vilde egentlig gaa med paa at lægge millioner paa millioner ud paa vort faste forsvar, hvis man mente, at det var England eller Tyskland, som skulde komme i krig med os. Jeg tror nemlig, at i en saadan krig vilde lidt mere eller mindre af forsvarsverker, hvad enten det er tillands eller tilsjøs, komme til at spille en overordentlig liden rolle ved det endelige opgjør mellem os og vedkommende stormagt. Jeg tror, at vi faar have et nogenlunde nøgternt og sundt syn paa vore egne dimensioner. Vi faar stikke fingeren i jorden og lugte, hvor vi er.

Castberg: Det var ikke paa nogen maade min agt at tage op en polemik med statsministeren lige overfor de af hans udtalelser, som jeg fæstede mig ved. Det var tvertimod min agt kun at understrege det alvor, som laa i dem. Jeg vil derfor heller ikke nu optage nogen polemik med ham om dette. Jeg anser det upaakrævet. Men jeg vil sige i anledning af den sidste udtalelse, som faldt fra statsministeren, at det forekommer mig at være noget af det bedrøveligste, som et folk kan opleve, at der i spidsen for landets forsvar staar en mand, som i Norges storting siger, at det kan ikke tænkes, at et lidet folk som vort vil kunne forsvare sig mod en fiende, hvis denne er saa overmægtig, som en stormagt er. Da vil jeg sige: Hvad konsekvenser kan det føre til andet end helt at nedlægge vort forsvar? Hvis det nemlig er saa, at man mener, det er umuligt at kunne forsvare sig f.eks. mod et erobringsforsøg fra Rusland, - er det saa, at man paa forhaand opgiver enhver tanke om muligheden deraf, da kan vi ligesaa godt lægge vort forsvar ned; thi den tid maa vi være forberedt paa kommer, da denne store fare vil true vort folk. At der føres en saadan selvopgivende tale fra den plads, statsministeren nu indtager som chef for vort forsvar, det er for mig det sørgeligste, som er håndt i denne debat.

Mowinckel: Jeg er enig med statsministeren i, at vi skal ikke overvurdere os selv og ikke bruge for store ord, allermindst naar vi staar ligeoverfor en saa alvorlig sag som denne; men jeg har den opfatning, at det ikke er klogt at understrege, at alt, hvad vi gjør i forsvarshenseende, udelukkende er rettet mod Sverige. Skal der blive alvor i dette arbeide for et godt forhold ligeoverfor Sverige - og et godt forhold ligeoverfor Sverige mener jeg, som jeg har sagt mange gange, bør være den første og største opgave i vor udenrigspolitik - saa maa man ikke sætte i spidsen som en trossætning ligeoverfor forsvarsbevægelsen, at den kun er rettet mod Sverige, fordi det kun er mod Sverige, at vi kan forsvare os. Det lader sig ikke nægte, at der kan tænkes politiske situationer, som vil gjøre, at vi maa forsvare os mod andre. Det er ikke sikkert, at vi staar alene; det er meget muligt, at vi kan blive stillet saaledes, at vi staar sammen med andre. Vort forsvar maa være indrettet saaledes, at vi kan forsvare os mod en

fiende, som ikke netop behøver at være Sverige. Vi bør naturligvis lægge vort forsvar saaledes an, at vi føler os sterke nok til at stole paa os selv, ogsaa ligeoverfor Sverige, - det undervurderer jeg ikke. Saaledes som forholdene nu er, saa er kanske faren størst - deri er jeg enig med statsministeren - fra svensk side. Men vi kan ikke indrette vort forsvar bare for den dag idag eller imorgen; vi maa se længere frem, og da skal vi være lidt forsigtig med at understrege, at vort forsvar kun er bygget mod Sverige. Jeg tror, det er politisk farlig og uforsigtig at gjøre det. Jeg skal være den første til at være med paa at forsvare vort land paa alle kanter, og det tror jeg, at vi i denne forsamling bør sætte som vort maal, at vi indretter vort forsvar saaledes, at vi efter vor økonomiske evne kan føle os nogenlunde tryk i Norge. Jeg tror, det er den bedste og sikreste platform for vor politik i alle retninger, at vi har lidt selvtillid. Lad os ikke faa det dertil, at vi kun kan stole paa os selv, naar det gjælder forholdet til Sverige - det kan være bra nok - men lad os indrette os saaledes, at vi, om ulykken er ude, om vi angribes fra et andet land, gjør vort bedste for at forsvare os, og at vi bygger og indretter vort forsvar derefter.

Egede-Nissen: Hr. Gunnar Knudsen sagde under debatten om flaaen, og han har gjentaget det idag, at vi maa sørge for at indrette os saaledes, at vi ikke kommer i krig med Sverige eller Danmark, og han har sagt, at det vilde være galskab, om vi indlod os paa det. Jeg er fuldstændig enig med ham deri. Og idag siger den nuværende forsvarsminister, at mod et anfald fra en stormagt kan vi ikke tænke paa at forsvare os. Jeg kan forstaa, at det for enkelte kan være hardt at sige det og end mere at indrømme det; men jeg tror, jeg maa give statsministeren ret, naar han siger, at det er en realpolitik, med hvilken man maa regne. Men er forholdet dette, at vi for enhver pris maa sørge for ikke at komme i krig med Sverige eller Danmark, og at statsministeren mener, at vi kan ikke klare en stormagts angreb, da spør jeg, om ikke de herrer har ret, som mener, at vi ligesaa godt kan opgive det hele? Jeg tror, det maa være den logiske konsekvens af dette, at vi siger her: Vi maa finde andre maader at bevare vort lands selvstændighed paa end denne, hvor vi alligevel vil komme til kort. Naar der i den anledning trues med Rusland, saa tror jeg ikke, saaledes som det lands forhold ligger an for tiden og formentlig vil ligge an i mange aar endnu, at der er nogen grund til at hidse vort land op til chauvinisme, idet man truer med det land, ligesaa lidt som der er nogen grund for d'herrer Castberg, Konow og Aavatsmark til at hidse vort folk op til chauvinisme, idet de siger, at det og det gjør Sverige; der ruster man paa den og den maade. Jeg troede, det var en spydighed, da hr. Castberg pegte paa, at statsministeren havde vakt denne forsamling op til aarvaagen vagt mod Sverige; men der var andre, som tog det for alvor, og det kan sandelig

godt være, at hr. Castberg har sagt det i alvor; men jeg syntes dog, at det hørtes lidt affekteret ud. Jeg har med stor interesse paahørt denne debat; men jeg har ikke i statsministerens ord kunnet finde nogen grund for hr. Castberg eller andre til at komme med nogen taksigelse til statsministeren. Jeg tror, at det, som kan uddrages af denne debat, det er, at man kan tage situationen med den fuldeste ro og ikke paa nogen maade behøver at være nervøs; men da mente jeg jo, at det bedste, man kunde gjøre til sikrelse af vor økonomi, det var at følge de raad, som jeg har tilladt mig at give.

Statsminister Michelsen: Jeg ved ikke rigtig, enten man skal le eller græde, naar man hører hr. Castberg begynde at deklamere om, at det var forfærdeligt at høre forsvarsministeren tale selvopgivelsens politik fra denne plads, som han nu staar paa. Jeg sagde udtrykkelig - og jeg synes ikke, at der er nogen grund til her at forvrænge eller at citere mine udtalelser anderledes, end de faldt - at selvfølgelig er det min som enhver anden mands mening i denne forsamling, at vi i tilfælde af krig vil forsvare os mod hvemsomhelst. Gjælder det vor nationale selvstændighed, saa er det en selvfølge, at vi vil ofre vort liv ligeoverfor hvilkensomhelst fiende. Men jeg tilføiede, at jeg troede rigtignok ikke, at det norske storting vilde give sig til at bevilge millioner paa millioner til befæstningsanlæg for at kunne forsvare os mod et overfald fra en af stormagterne, og det fastholder jeg. Det, som her foreligger, det er spørgsmaalet om befæstninger ved vor østgrænse. Er det nogen mand i denne forsamling med sund sans, som mener, at de projekterede forter langs Glommen og i Hortensafsnittet skulde yde os nogensomhelst betryggelse i en kamp mod en stormagt? Jeg tror det ikke. En ting er hvad et folk som det norske selvfølgelig vil gjøre og maa gjøre, hvis den dag skulde komme, at det blev overfaldt, da vilde vi alle forhaabentlig forsvare os til sidste mand. Men en ganske anden ting er en strategisk og taktisk fæstningspolitik mod den nabo, som vi i mange aar har seet paa med mistro, og som - det vil jeg hævde fremdeles - er den eneste, ligeoverfor hvem disse forsvarsforanstaltninger kan tænkes at have nogen nytte. Jeg afviser bestemt, at jeg paa nogen maade har præket selvopgivelsens politik i denne sag. Jeg tror, at det skal vise sig, at hvis en ulykke som en krig skulde ramme os, saa vil vi alle forsvare os mod hvemsomhelst. Men det er ikke det, der her er tale om; her er det spørgsmaal om denne fæstningsrække, om positive befæstninger, og da at komme og blande en krig med stormagterne ind i dette spørgsmaal det ligger udenfor al sund politisk sans.

Konow: Her var her for en 10-12 aar siden en debat om Norges forsvar. Det var dengang Emil Stang, høires daværende fører, hævdede, at Norges forsvar skulde føres "paa de svenske sletter", han gik ud fra, at Norges og

Sveriges hære tilsammen skulde møde den russiske hær; men det standpunkt fandt ikke videre anklang her i nationalforsamlingen. Den ærede statsminister nu mener, at selvom Sverige og Norge stod sammen - og det maatte vel være forudsætningen, naar han udtalte, at den russiske hær havde trængt igjennem Sverige mod Norge - saa vilde det ikke hjelpe noget, at vi havde lagt disse smaa fæstninger der. Jeg tænker, at de vilde yde noksaa betragtelig støttepunkter for de forbundne hære. Det er jo ikke sagt, at Rusland kunde kaste en saa uhyre stor arme indover de svenske sletter og derfra indover Norge, at de ikke kunde være til nogen hjælp. Og ialfald den norske arme staar i samme forhold tænker jeg til den russiske som den hjælp disse fæstninger da kunde yde de forbundne hære mod den russiske arme; det ene staar i forhold til det andet. Saa det at udtale, at de har ingensomhelst betydning, hvis en stormagt angriber os, det hører ikke noget sted hjemme. Og statsministerens udtalelse gik heller ikke ud paa det nu sidst, men fra først af havde de den karakter, som hr. Castberg gjorde opmærksom paa, og som hr. Egede-Nissen har givet sin tilslutning. Nu glæder det mig at høre, at statsministeren har faaet sit paa det tørre; han sagde, at det var ikke hans mening; han vilde, at vi skulde forsvare os selv. Ja, det var godt at høre, og jeg vidste ogsaa, at det var i grunden statsministerens mening, og at det kun var en slags parade overfor hr. Castberg, som gjorde, at han saadan ganske tilfældig kom til at udtale en mening, som egentlig helst hører hjemme i hr. Egede-Nissens mund.

Præsidenten: Den reglementsmaessige tid er allerede overskreden; jeg vil derfor henstille til de følgende talere at fatte sig mest mulig i korthed. Jeg vil gjentage, hvad jeg udtalte i sted, at det er særdeles ønskeligt at faa behandlingen af denne sag afsluttet i dette møde.

Høstmark: Jeg skal følge præsidentens opfordring, jeg skal være meget kort. Jeg forlangte ordet for at tage afstand fra noget, som statsministeren udtalte næst sidste gang han havde ordet. Statsministeren har sidste gang forandret det endel, saa det er kanske ikke saa paakrævet; men jeg vil alligevel nævne det. Der var tale om disse grænsebefæstninger ved Glommen, og saa sagde statsministeren, at han kunde ikke finde parlamentariske udtryk for dette, at nogen skulde kunne tænke sig, at vi kunde forsvare os mod Rusland, efterat den russiske hær var trængt igjennem Sverige og var kommet did. Jeg tror, at statsministeren saa lidt fejl paa det punkt. Rigtignok er det ikke saa langt fra Rusland til disse grænsebefæstninger, som det er fra England til Transvaal, men det er dog langt, og der vilde være saadanne vanskeligheder for Rusland forbundet med at kaste en hær paa flere hundrede tusen gjennem den vei, at det kunde

godt hænde, at de fæstningsværker alligevel kunde blive den mur, hvor en saadan bølge fra Rusland maatte stanse.

Ivar Aavatsmark: Jeg skal ogsaa være meget kort. Hr. Egede-Nissen talte om, at herrerne Konow, Castberg og Aavatsmark forsøgte at hidse det norske folk op mod Sverige. Nei, det forholder sig ikke saa. Der er talt saa mange smukke ord om fred med Sverige, og jeg hører til dem, som gjerne vil det, og derfor er jeg heller ikke af dem, som finder det rigtigt at sige, at disse fæstninger udelukkende er rettet mod Sverige. Det forholder sig ikke saa; deres hensigt er at forsvare vort land mod en hvilkensomhelst fiende. Jeg mener, at saaledes som militærkomiteen har seet paa sagen specielt hvad Ofoten angaar, saa har dette sin fulde berettigelse. Jeg skal ikke her forsøge i noget langt foredrag at udmale en strategisk felttogsplan fra russisk side, men det er bekjendt for alle dem, som følger med, at efter nederlaget ved Det stille hav er Ruslands ønske om at komme frem til Atlanterhavet steget, og dette anskuer den svenske generalstab meget rigtigt. Dette fremgaar tydelig af de store anstrengelser og de mange millioner, som nedlægges i Bodenbefæstninger, som udelukkende er anlagt paa at stanse en russisk invasion. Jeg vil bede herrerne om at kaste et blik paa kartet, over de finske jernbaner; da vil man se tre strategiske jernbaner, hvoraf en gaar helt til den svenske grænse; nu er det kun ca. 50 kilometer jernbane paa svensk side som mangler paa, at Narvik ved jernbane er forbundet med Petersburg og videre helt til Wei-hai-Wei. Jeg mener, at disse forhold gjør, at om det skulde ske et russisk angreb paa Sverige - jeg gaar ud fra, at Norge staar last og brast med Sverige, og jeg tror, at det vil blive en vel saa rimelig situation, som den situation, som er malt op og ned her idag -, saa mener jeg, at befæstninger ved Ofoten, saaledes som militærkomiteen har foreslaaet dem anlagt, vil vise sig at være ligesaa gode og ligesaa virksomme i et saadant tilfælde, som i et forsvar mod Sverige alene. Jeg mener derfor, det er mildest talt uklogt at dekretere, at disse befæstningsværker bare er rettet mod Sverige; det er de ikke, - ikke alene. Hr. Egede-Nissens venskab til Rusland er jo bekjendt nok; han talte om, at her var ingen fare, vi var saa gode venner, og alt var saa udmerket. Ja vel; men jeg tror ikke, at hr. Egede-Nissen er saa ganske paa den sikre side der; men vi har jo som sagt tidligere faaet beviser paa hans venskab og interesse for Rusland, saa jeg skal ikke opholde mig videre ved det. Det var bare disse faa ord, jeg vilde have sagt om, at fæstningerne ikke alene er rettet mod Sverige, men mod hvilkensomhelst magt, som vil angribe os.

O. Sand: Jeg vil i anledning af statsministerens udtalelser, da han næstsidste gang havde ordet faa lov at henlede opmærksomheden paa, at der nede paa Balkanhalvøen er en liden stat, som heder Montenegro. Den var indtil

1878 omtrent af samme størrelse som Smaalenenes amt, og den havde indtil den tid ikke nogengang en større folkemængde end Kristiania by nu har. Men alligevel har denne lille stat fra 1389 og indtil den dag idag, altsaa i over 500 aar, kunnet forsvare sig mod en militærmagt, som i lang tid var den første i Europa, nemlig Tyrkiet, og det uagtet tyrkerne gang paa gang har gjort forsøg paa at underkue den lille stat og har hertil anvendt saa store arméer, at deres tal har gaaet op i næsten ligesaa meget som hele Montenegros befolkning, mænd, kvinder og børn tilsammen; men det har aldrig lykkedes. Aarsagen hertil har været, at befolkningen har været usedvanlig tapper, og at terrænforholdene har været saa vanskelige, at det har været særdeles vanskeligt at angribe dem. Vore terrænforhold har meget til fælles med Montenegros, og vi har omtrent 8 gange saa mange mennesker. - Jeg vil i forbindelse hermed ogsaa minde om, at England for 7-8 aar siden havde en ganske alvorlig krig med boerne. Deres antal udgjorde, saavidt jeg erindrings ikke over 300000, mænd, kvinder og børn tilsammen. Men det var ogsaa et usedvanlig tappert folk. Havde de fra begyndelsen af haft dygtige anførere og en ordentlig organisation, saa føler jeg mig forvisset om, at englænderne aldrig havde faaet bugt med dem. Sagen er nemlig, at der er saa uhyre vanskeligheder forbundne med at føre en armé over havet, at der skal meget til, at ikke vedkommende stat skal kunne møde dem efterhvert som de kommer. Jeg vil, som sagt, bare henlede opmærksomheden paa dette.

Kristensen: Vi var fra begyndelsen af idag enige om, at der ikke skulde blandes politik ind i behandlingen af disse spørgsmål. Jeg synes ogsaa, man burde blevet enig om ikke at blande krangel ind i behandlingen af dette spørgsmål. Men det er med krangel, tingets tid den sidste halve time har været optaget.

Bakkejord: Jeg agter ikke at kaste mig ind i debatten om denne sag, som efter min mening for længe siden er uddebatteret. Det er kun en liden - muligens jeg kan kalde det oplysning, som jeg vil komme med her ligeoverfor den paatænkte eksercerplads i Harjangen i Ofoten. Den foreløbige kontrakt, som er afsluttet, saavidt jeg ved for omtrent halvandet aar siden, har de militære autoriteter, som har været der og gjort sig bekjendt med forholdene, udtalt sin tilfredshed med. Saavidt jeg ved, syntes de, den var meget rimelig. Hvis jeg ikke husker fejl, saa skal denne foreløbige kontrakt enten være udløbet eller den udløber i den nærmeste fremtid. Jeg vil kun tillade mig at henlede styrelsens opmærksomhed paa dette. Thi hvis denne kontrakt udløber, og der skal oprettes en ny kontrakt, saa vil den efter al sandsynlighed blive langt ugunstigere end den nuværende. Jeg er derfor forvisset om, at ved at opretholde den vil man spare tusender af kroner. Jeg vil nævne nogle eksempler paa hvorledes eiendommene deroppe stiger i pris. Der er en liden

eiendom, som jeg for tre aar siden spekulerede paa at kjøbe; den blev mig budt for kr. 3000.00, men om jeg skulde kjøbe den nu, kunde jeg ikke tænke paa at byde under kr. 5000.00 og vilde neppe heller faa den for det. En lignende eiendom blev for endel aar siden solgt for halvandet tusend kroner. Denne eiendom blev atter solgt for et par aar siden for kr. 5000.00. En tredje eiendom blev for endel aar siden kjøbt for kr. 800.00; men jeg er sikker paa, at om jeg lagde kr. 3000.00 paa bordet, saa blev den ikke solgt nu. Forholdet er altsaa det, at eiendommene der stiger fremdeles. Det var altsaa den ting jeg vilde henlede styrelsens opmærksomhed paa, at saafremt det er forudsætningen, at den projekterede eksercerplads skal beholdes, saa maa man ogsaa faa fastslaaet den oprettede kontrakt.

Forøvrigt skal jeg ikke blande mig meget ind i debatten. Jeg vil kun med et par ord pege paa, at alle militære autoriteter er enige om, at Ofotenbanen bør og maa befæstes efter evne og formue. Hvad sjøforsvaret angaar, om at henlegge det til Ramsund, vil jeg efter mit lægmandsskjøn, men dog som lokalkjendt mand sige, at jeg tror det er et heldigt sted. Dernest anser jeg en opmudring af Ramsund meget heldig; thi ved disse foretagender opnaar man ikke alene at sætte laas og lukke for Ofotenbanens endepunkt til sjøs, men ogsaa af hensyn til distrikterne vil det være af overordentlig for ikke at sige uvurderlig nytte, om Ramsund kunde blive gjort seilbart.

Bratlie: Spørsmålet om at erhverve ny eksercerplads et eller andet sted i de nordlige landsdele foreligger aldeles ikke nu, og der maa efter min mening ikke foretages noget i den retning, før man har behandlet armeorganisationen og i forbindelse dermed spørsmålet om stridskræfternes forøgelse i de nordlige landsdele. En anden ting er det, om der, - dersom man tenker paa muligens at erhverve ny eksercerplads et eller andet sted, - skulde foreligge et fordelagtigt tilbud fra grundeierne paa stedet, som kun er bindende med kort frist; at man da uden at binde sig tager under overveielse at søge tilbudet forlenget er der intet at indvende imod; men noget videre bør der ikke foretages.

Komiteen havde indstillet som post 1

(Referentens merknad: "Indstillingen ikke udleveret.")

Præsidenten: I modsætning hertil har hr. Egede-Nissen optaget følgende forslag:

"Sagen tages ikke under behandling. Det til anlæg af nye fæstninger afsatte beløb, kr. 1.076.000.00, tages til indtægt for statskassen."

Votering:

Ved alternativ votering mellem komiteens indstilling til post 1 og Egede-Nissens forslag bifaldtes indstillingen mod 9 stemmer.

Videre var indstillet:

Post 2.

(Referentens merknad: "Indstillingen ikke udleveret.")

Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

Post 3.

(Referentens merknad: "Indstillingen ikke udleveret.")

Egede-Nissen: Jeg vil stemme imod denne del af indstillingen, hvori regjeringen anmodes om at medtage de yderligere fæstninger til bearbejdelse. Det anser jeg nemlig for overflødig.

Votering:

Komiteens indstilling til post 3 bifaldtes mod 9 st.

Præsidenten: Jeg vil minde repræsentanterne om, at den nu behandlede indstilling snarest muligt bliver indleveret igjen til Stortingets kontor. Indtil det kan ske, vil jeg indtrængende henstille til herrerne at behandle det indstillingseksemplar, de har modtaget, med den største forsigtighed.

Jeg foreslaar, at behandlingen af de øvrige paa kartet opførte sager udstaar til i eftermiddag kl. 1/2 6.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Castberg: Det forholder sig vel saa - jeg anser det som selvfølgelig, men jeg vil gjerne have det præciseret -, at konklusionen, selve Stortingets beslutning er ligesaa hemmelig som indstillingen og forhandlingerne her? Jeg antager, det siger sig selv.

Præsidenten skal forhøre hos militærkomiteens formand, som formentlig er tilstede, eller i tilfælde med komiteens ordfører, hvad forudsætningen har været med hensyn til selve beslutningens offentliggjørelse. At diskussionen ikke er gjenstand for offentliggjørelse, anser jeg for givet.

Ivar Aavatsmark: Militærkomiteen har havt under overveielse, hvorvidt man skulde lade tilflyde offentligheden et lidet kommuniké, som gav en ganske kort oversigt over, hvad militærkomiteens indstilling gik ud paa, uden at man nævnte noget nærmere om selve punkterne.

Man kunde jo f.eks. sige, at der til det nordlige Norge var bevilget kr. 330000.00, til Trøndelagen kr. 335000.00 og til det søndenfjeldske Norge, saavidt jeg husker, kr. 254000.00. Jeg har gjort færdigt et saadant kommuniké og har forelagt det for komiteens formand; det var vor mening, at vi skulde behandle det i komiteen og blive enige om, hvad der skulde meddeles offentligheden.

Præsidenten: Det vilde være ønskeligt, om militærkomiteen havde det paa det rene. Naar forhandling har foregaaet, og beslutning er fattet i møde for lukkede døre, skal der en udtrykkelig stortingsbeslutning til, for at nogetsomhelst skal kunne offentliggøres. Hr. Castberg har saaledes fuldstændig ret i sin forudsætning om, at præsidenten havde gaaet ud fra, at indtil videre bliver intet at offentliggøre. Jeg tror, det er hensigtsmæssigt, at spørgsmaalet om delvis offentliggørelse udstaar.

Statsminister Michelsen: Jeg for min part vil sige, at som bekjendt, har propositionens hovedtal for disse tre afsnit været offentliggjort. Jeg gik derfor ud fra, at hvad der her skulde offentliggøres, maatte ske efter konference mellem militærkomiteen og Stortingets præsidentskab. Saa meget, som allerede er offentliggjort af propositionen, maa ogsaa uden skade kunne offentliggøres som resultat af Stortingets forhandlinger. Propositionens konklusion har staaet i aviserne, og da kan heller ikke en offentliggørelse af denne konklusion af Stortingets forhandlinger, som svarer dertil, volde nogen vanskelighed.

Præsidenten: Det kan saa være; men jeg tror, det er hensigtsmæssigst, at militærkomiteen nærmere overveier det, saa kan spørgsmaalet om, hvad der bliver at offentliggøre, bringes frem i et senere møde, og saa kan man tage sin bestemmelse.

Ivar Aavatsmark: Mine udtalelser gjaldt selvfølgelig kun militærkomiteens indstilling. Hvad Stortingets beslutning angaar, har jo ikke militærkomiteen noget med den at gjøre. Jeg har, som sagt, forelagt et udkast for militærkomiteens formand til, hvad der antages at burde offentliggøres af indstillingen. Det er - som statsministerens anbefalede - ganske kort. Det gaar ud paa, at man for Ofotens vedkommende ikke har fundet at kunne gaa med paa propositionen; men at man for det trondhjemske og for det søndenfjeldske Norges vedkommende i det væsentligste har indstillet overensstemmende med propositionen.

Præsidenten: Jeg tror, det er hensigtsmæssigst, at militærkomiteen nærmere overveier dette og bliver enig om, hvorledes det skal lyde, og saa forelægger det her i forsamlingen; for der maa udtrykkelig stortingsbeslutning

Møde for lukkede dører, Stortinget 12. juli 1907

til, forat nogetsomhelst kan offentliggøres. Jeg mener derfor, at spørgsmaalet om, hvad der skal offentliggøres bør udstaa.

Statsminister Michelsen: Jeg er enig i den betragtning, at det er nyttigt, at noget offentliggøres. Hvis intet offentliggøres, saa kunde det muligens blive misforstaaet og give anledning til en hel del fortolkninger, som kun kan virke vildledende.

Præsidenten: Deri kan jeg være enig; men paa den anden side maa det nøie overveies, hvad der skal offentliggøres.

Castberg: Det er jo paa det rene, at saalænge Stortinget ikke har besluttet, at noget skal offentliggøres, bliver intet offentliggjort.

Præsidenten: Det har præsidenten allerede en gang udtalt, og der bliver altsaa indtil videre intet at offentliggjøre.

Mødet hævet kl. 14.35.
